

**İKTİSADİ VE POLİTİK KURUMLARIN KÜRESEL REKABET GÜCÜ
İLE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ
ANALİZİ**

Ceyda ŞENSES

Aralık 2021

Denizli

**İKTİSADİ VE POLİTİK KURUMLARIN KÜRESEL REKABET GÜCÜ
İLE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ
ANALİZİ**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

İktisat Ana Bilim Dalı

İktisat Programı

Ceyda ŞENSES

Danışman

Danışman: Prof. Dr. Selma Sevinç Orhan

Aralık 2021

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Ceyda ŞENSES

ÖN SÖZ

Lisans eğitimime başladığım ilk günden bu yana hayalini kurduğum bu çalışma benim için çok değerlidir. Çalışmanın başından sonuna kadar her türlü bilgi ve deneyimini benimle paylaşan, elinden gelen her türlü desteği benden esirgemeyen, yüksek lisans eğitimim boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Selma Sevinç ORHAN'a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tezimin ekonometrik çalışmasına yardım eden, çok değerli görüşlerini ve zamanını benimle paylaşan hocam Arş. Gör. Recep TAŞKIN'a; tez savunmam sırasında değerli bilgilerini ve eleştirilerini paylaşan jüri üyelerim Prof. Dr. Reşat CEYLAN ve Prof. Dr. Necmiye CÖMERTLER'e teşekkürlerimi sunarım.

Her daim yanımda olan, hayatımla ilgili verdiğim her kararın arkasında duran, daimi desteklerini hissettiğim canım babam Ahmet ŞENSES, biricik annem Elif ŞENSES ve çok sevgili ablam Saime ŞENSES'e teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan arkadaşlarım Tuğçe YİĞİT, Gülşah GÜR ve Ezgi UĞURLU GÜLÜGEN'e sevgilerimi sunarım.

Aralık, 2020

Ceyda ŞENSES

ÖZET

İKTİSADİ VE POLİTİK KURUMLARIN KÜRESEL REKABET GÜCÜ İLE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Şenses, Ceyda

Yüksek Lisans Tezi

İktisat ABD

İktisat Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Selma Sevinç ORHAN

Aralık 2021, xvi+148 Sayfa

Sanayi devrimi sonrası hız kazanan küreselleşme olgusu ile daha rekabetçi bir ekonomik sistemin parçası olabilmek üzere ülkeler yapısal ekonomik reformlara ek olarak, formel ve informel kurumsal yapılarını dönüştürmek zorunda kalmışlardır. Bu çalışmanın amacı ülkelerin uluslararası rekabet güçlerini artıran kurumsal unsurlarla ekonomik performans arasındaki ilişkinin analizidir.

Çalışmada ekonomik performans göstergesi olarak rekabet gücü kavramı ile kurumsal kalite göstergeleri birarada kullanılmıştır. Çalışmada gelişmiş ve analiz edilebilir veri setleri sağlayan kurumsal kalite ve rekabet gücü indekslerinin ekonometrik modellerde kullanımı analizlerin ampirik düzeyde ilerlemesine olanak sağlamaktadır.

Mankiw-Romer-Weil Büyüme modeli teknolojik gelişmeye ek olarak üretim kaynaklarının düzeyini ya da gelişim seyrini, iklim değişikliklerini ve ülkelerarası kurumsal farklılıkları içeren bir model olarak çalışmada kullanılmıştır. Çalışmada Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımının sağladığı teorik çerçevede IMD, Heritage Vakfı, Dünya Bankası ve V-Dem Enstitüsü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan Uluslararası Rekabet Gücü İndeksi, Ekonomik Özgürlük İndeksi, Dünya Yönetişim İndeksi ve demokrasi göstergelerinden elde edilen veri setleriyle panel ARDL analizi yapılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre büyüme modeline ait beşeri ve fiziki sermaye birikimi göstergeleri ekonometrik analizlerin gerçekleştirildiği iki model için de rekabet gücü ile pozitif ilişkilidir. Model (1)'de ele alınan iktisadi kurumların rekabet gücü üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi olacağı öngörüsü PMG sonuçları ile doğrulanmıştır. Bazı seçilmiş politik kurumlar ve rekabet gücü arasındaki ilişkinin incelendiği Model (2)'de güce eşit erişim (+) ve düzenleyici sistemin kalitesi (+), politik istikrar (+) rekabet gücü üzerinde pozitif etkiye sahipken; kaynakların eşit dağılımı (-) değişkenine ait etkinin negatif olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumlar, Rekabet, Büyüme, Panel Veri

Jel Sınıflandırması: B15, C33, O43, B52, D02, E02, E14

ABSTRACT**THE EFFECT OF ECONOMIC AND POLITICAL INSTITUTIONS ON
GLOBAL COMPETITIVENESS AND ECONOMIC GROWTH: PANEL DATA
ANALYSIS**

Şenses, Ceyda

Master Thesis

Economics Department

Economics Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Selma Sevinç ORHAN

December 2021, xvi+148 Pages

With the globalization phenomenon, countries had to transform their formal and informal institutional structures in addition to structural economic reforms in order to be a part of a more competitive economic system. The aim of this study is to analyze the relationship between institutional factors that increase the international competitiveness of countries and economic performance.

In this study, the concept of competitiveness and institutional quality indicators were used together as an economic performance indicator. The use of institutional quality and competitiveness indices, which provide advanced and analyzable data sets, in econometric models allows the analyzes to progress at the empirical level. Panel ARDL analysis with data sets obtained from International Competitiveness Index, Economic Freedom Index, World Governance Index and democracy indicators prepared by international organizations such as IMD, Heritage Foundation, World Bank and V-Dem Institute within the theoretical framework provided by the MRW growth model and New Institutional Economics approach has been made.

According to the results of the analysis, human and physical capital accumulation indicators are positively related to competitiveness for both models. The prediction that the economic institutions discussed in Model (1) will have a positive and significant effect on competitiveness. In Model (2), where the relationship between some selected political institutions and competitiveness is examined, equal access to power and the quality of the regulatory system have a positive effect on political stability competitiveness; It has been observed that the effect of the equal distribution of resources variable is negative.

Keywords: Institutions, Competitiveness, Growth, Panel Data

Jel Codes: B15, C33, O43, B52, D02, E02, E14

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	viii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	ix
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAR VE KURAMSAL İKTİSADİ ANALİZ

1.1. Kurumlar.....	4
1.2. Kurumsal Yaklaşımın Evrimci, Tarihçi ve Pragmatist Temelleri.....	8
1.3. Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımının İçeriği.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK PERFORMANS GÖSTERGESİ OLARAK REKABET GÜCÜ VE KURUMSAL KALİTE İLİŞKİSİ

2.1. Rekabet Gücü Kavramı.....	23
2.1.1. Rekabet Gücü, Kurumlar ve Ekonomik Performans.....	27
2.1.2. Rekabet Gücünün Ölçülmesi.....	33
2.2. Kurumsal Performans Göstergeleri.....	36
2.3. Rekabet Gücü ve Kurumlar Literatürü.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMLAR VE EKONOMİK PERFORMANS

3.1. İktisatta Büyüme Modelleri ve Ekonomik Performans.....	49
3.1.1. Büyüme-Kurumlar Literatürü.....	52
3.2. MRW Büyüme Modeli.....	61
3.2.1. MRW Büyüme Modeli ve Kurumlar Literatürü.....	67

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

4.1. Model ve Veri Seti.....	70
4.2. Yöntem.....	72
4.2.1. Panel Veri Analizi.....	73
4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı.....	76
4.2.3. Birim Kök Testleri.....	78
4.2.4. Eşbütünleşme Testleri.....	80
4.2.5. Panel ARDL (MG ve PMG Modelleri).....	81
4.3. Bulgular.....	82
4.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları.....	83
4.3.2. Panel Birim Kök ve Eşbütünleşme Test Sonuçları.....	84
4.3.3. Panel ARDL Analiz Sonuçları.....	86
4.4. Seçili Ülke Gruplarına Göre Model (1) ve Model (2) için Panel ARDL Yönteminin Grafik Analizleri.....	90
4.4.1. İktisadi Kurumlar için Performans Grafikleri.....	91
4.4.1.1. Finansal Özgürlük Performansı.....	92
4.4.1.2. Parasal Özgürlük Performansı.....	95
4.4.1.3. Ticari Özgürlük Performansı.....	96
4.4.1.4. Mülkiyet Hakları Performansı.....	98
4.4.2. Model (1) Seçili Ülke Gruplarına Göre Grafik Analizler.....	100
4.4.3. Model (2) Seçili Ülke Gruplarına Göre Grafik Analizler.....	107

SONUÇ.....	123
KAYNAKLAR.....	132
EKLER.....	143
ÖZ GEÇMİŞ.....	146

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Porter Elmas Modeli.....	27
Şekil 2. Büyümenin Rekabet Temelli Dinamikleri.....	28

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Kurumsal İktisadi Görüşün Felsefi Temelleri.....	13
Tablo 2. YKİ Temel Yaklaşımları.....	21
Tablo 3. Rekabet Edebilirlik ile İlgili Seçilmiş Teori ve Kavramlar.....	25
Tablo 4. IMD Dünya Rekabet Gücü Yıllığı Bileşenleri.....	34
Tablo 5. Kurumsal Performansı Ölçen Kurumlar.....	36
Tablo 6. Heritage Ekonomik Özgürlükler İndeksi Yapısı.....	37
Tablo 7. İktisadi Kurumlara Ait Göstergeler, Ölçüm Biçimleri ve Kapsamları Model (1).....	38
Tablo 8. Politik Kurumlara Ait Göstergeler, Ölçüm Biçimleri ve Kapsamları Model (2).....	40
Tablo 9. Büyüme Modelleri.....	50
Tablo 10. Ampirik Literatür.....	57
Tablo 11. Değişken Tablosu.....	73
Tablo 12. Yatay Kesit Bağımlılığı Model (1).....	85
Tablo 13. Yatay Kesit Bağımlılığı Model (2).....	86
Tablo 14. Pesaran CADF Birim Kök Testi Model (1).....	86
Tablo 15. Pesaran CADF Birim Kök Testi Model (2).....	87
Tablo 16. Pedroni Eşbütünleşme Testi Model (1).....	87
Tablo 17. Pedroni Eşbütünleşme Testi Model (2).....	88
Tablo 18. Havuzlanmış Ortalama Grup Modeli Model (1).....	89
Tablo 19. Model (1) Bulgular.....	90
Tablo 20. Havuzlanmış Ortalama Grup Modeli Model (2).....	90
Tablo 21. Model (2) Bulgular.....	91

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa

Grafik 1. Model (1)'e göre karşılaştırmalı Finansal Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	95
Grafik 2. Model (1)'e göre karşılaştırmalı Parasal Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	96
Grafik 3. Model (1)'e göre karşılaştırmalı Ticari Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	98
Grafik 4. Model (1)'e göre karşılaştırmalı Mülkiyet Hakları İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	99
Grafik 5. Model (1)'e göre karşılaştırmalı Rekabet Edebilirlik İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	100
Grafik 6. Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Asya Ülkeleri	102
Grafik 7. Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: AB Ülkeleri	103
Grafik 8. Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Kırılğan Beşli Ülkeleri.....	104
Grafik 9. Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Latin Amerika Ülkeleri.....	105
Grafik 10. Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Türkiye	106
Grafik 11. Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Rekabet Edebilirlik İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	108
Grafik 12. Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Kaynakların Eşit Dağılımı İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	109
Grafik 13. Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Politik İstikrar İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	113
Grafik 14. Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Düzenleyici Sistemin Kalitesi İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	116
Grafik 15. Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Güce Eşit Erişim İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB.....	112

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey–Fuller test
ARDL	Autoregressive Distributed Lag
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
CADF	Crosssectionally Augmented Dickey Fuller
CCE	Common Correlated Effects
CCEMG	Common Correlated Effects Mean Group
CD	Cross-Section Dependence
CDS	Credit Default Swap (Kredi Temerrüt Takası)
CIPS	Cross-Sectionally Augmented IPS
EFSF	European Financial Stability Facility (Avrupa Finansal İstikrar Aracı)
EFSM	European Financial Stabilisation Mechanism
EKK	En Küçük Kareler
EPK	Ekonomik-Politik Kurumlar
ESM	European Stability Mechanism (Avrupa İstikrar Mekanizması)
GDAK	Güneydoğu Asya Krizi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMD	International Institute for Management Development
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IPS	Im-Pesaran-Shin
IQ	Intelligence Quotient
LM	Lagrange Multiplier
LLC	Levin-Lin-Chu
MADF	Multivariate Augmented Dickey Fuller
MG	Mean Group
MRW	Mankiw, Romer ve Weil
NBER	National Bureau of Economic Research
OKİ	Orijinal Kurumsal İktisat
ODKA	Orta Doğu ve Kuzey Afrika
OLS	Ordinary Least Squares
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development

PANKPSS	Panel Kwiatkowski – Phillips – Schmidt – Shin
PDK	Piyasa Düzenleyici Kurumlar
PMG	Pooled Mean Group
SURADF	Seemingly Unrelated Augmented Dickey Fuller
TDK	Türk Dil Kurumu
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İŞ İnsanları Derneği
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WEF	World Economic Forum
WGI	World Governance Indicators
YEM	Yapısal EŞitlik Modellemesi
YKB	Yatay Kesit Bağımlılığı
YKİ	Yeni Kurumsal İktisat

GİRİŞ

Büyümenin kaynakları ve ülkeler arası büyüme farklılıkları birçok iktisadi yaklaşımın teorik ve ampirik çalışmalarına konu olmuştur. Her iktisadi yaklaşım kendi çağının ve düşünce sisteminin içinde bu sorulara yanıt aramıştır. Küreselleşme süreci ülkeleri ekonomik ve politik etkinliği artırmak üzere formel ve informel kurumsal yapılarını dönüştürmeye bu yolla rekabet gücünü artırmaya zorlamaktadır.

Ana akım yaklaşımda büyüme kuramları fiziki ve beşeri sermaye birikimi, teknolojik gelişme düzeyi, nüfus artış hızı ve coğrafi farklılıkları bir performans kriteri olarak almakta, ekonomik performans artışını makroekonomik politikalara bağlayan bir yaklaşım izlemektedir. Ancak, 2000’li yıllarda ülkelerin kurumsal farklılıkları ile rekabet gücü, büyüme ve kalkınma performanslarını analize ekleyen ampirik çalışmalar, yaygınlaşmıştır. North (2010) tarafından sıklıkla vurgulanan ülkelerarası kurumsal ortam ve teknolojik alt yapı farklılıklarının, ekonomilerde işlem ve dönüşüm maliyetlerine, dolayısıyla karlılık düzeyine etkileri dikkat çekmiştir. Piyasa ekonomilerinde mülkiyet haklarını tahsis ederek koruyan, bu yolla belirsizliği azaltarak işlem maliyetlerini düşüren düzenlemelerin rekabet gücünü artıran bir teşvik ortamı yarattığı gözlenmiştir.

Yeni Kurumsal İktisat yaklaşımı, büyüme, kalkınma ve uluslararası rekabet gücünü artırma çabalarını, ekonomileri piyasa işleyişini engelleyen kişisel çıkar odaklı informal kurumsal ortamdan, liberal yapıda formal bir kurumsal ortama dönüştüren bir evrim süreci olarak almaktadır. North’a göre etkin bir kurumsal işleyiş tesis edebilen ekonomi gelişmiştir, büyüme ve refahı sağlamıştır (North, 2010:139-146).

North (1994)’e göre gerek formel gerekse informel kısıtlamalar makro çerçevede toplumun özelde ekonominin teşvik yapısını bir anlamda ekonomik performansın seyrini belirlemektedir. Ekonominin kurumsal ortamına göre biçimlenen bu teşvik yapısı ülkelerin gelişmişlik yada azgelişmişlik düzeyini belirlemektedir. Kurumlar ve ekonomik performansa dair analizler tarih olarak çok eskilere dayanmasa da literatür oldukça geniştir. Mülkiyet haklarının tahsisi, politik seçimler yoluyla çıkar grupların etkinliği, politik istikrar, kaynak dağılım sürecinde eşitliğin sağlanması, düzenleyici sistemin kalitesi, finansal, parasal ve ticari özgürlüklerin tesisi gibi ekonomide niteliksel gelişmelerin ölçülebilir hale gelmesi, ülkeler arası kurumsal yapı farklılıklarının karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır. Bu yolla, iktisat yazınında iktisadi ve politik

kurumlar ile büyüme, kalkınma ve rekabetçi performans arasındaki ilişkinin analizi olanaklı hale gelmiştir.

Rekabet gücü olgusu günümüzde yalnızca ekonomik performansın bir göstergesi ya da amacı olmaktan çıkmış, sosyal, kültürel ve siyasal birçok alanda dönüşümü, yeniliği ve gelişmişliği ifade eden bir kavram haline gelmiştir. Küresel rekabetin ivme kazanmasıyla biryandan yenilikçi yatırımlarla ekonominin arz yönü diğer yandan mal ve hizmet piyasalarının canlanmasıyla talep yönü büyümeye katkı sağlamaktadır. Ekonominin rekabet gücünü artıran kurumsal ortamın aynı zamanda vatandaşlarının yaşam standartlarını, refah düzeyini artırması beklenmektedir. Rekabetçi ekonomik performansa dayalı büyüme uğruna refah artışı ertelenmemelidir. Tüm bu toplumsal kazanımların ardında ekonomik ve politik kurumlar arasındaki dayanışmayı artıran, iktisadi aktörlerin rekabetçi, etkin ve yenilikçi davranışlarını destekleyen bir kurumsal ortam bulunmaktadır.

Bu çalışmada ilk olarak kurumsal iktisat yaklaşımı ve kuramsal analizin genel çerçevesi çizilerek, Orijinal Kurumsal İktisat (OKİ) ve Yeni Kurumsal İktisat (YKİ) yaklaşımları teorik ve metodolojik yönden incelenmektedir. İktisat tarihi boyunca farklı teorik ve ampirik modeller çerçevesinde kurumlar ve ekonomik performans olgusu incelenerek, büyüme-kurumlar literatürü analiz edilmektedir. Ancak literatürde yer alan birçok çalışmanın aksine bu çalışmada, ekonomik performans göstergesi olarak reel GSYİH artış hızı yerine, rekabet gücü kriteri alınırken, kurumsal ortam ve ekonomik performans kriteri olarak kurumsal kaliteyi gösteren indekslerden yararlanılmıştır. Uygulama bölümünde rekabet gücü ve kurumlara dair literatür incelenmiş, ampirik analizde temel alınacak büyüme modelinden bahsedilmiştir. Son olarak panel veri analizinin temelleri ve ekonometrik analiz sırasında kullanılacak testler anlatılmış, ampirik bulgular analiz edilmiş ve genel bir değerlendirme ile çalışma sonuca bağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURUMLAR VE KURAMSAL İKTİSADİ ANALİZ

Son yıllarda kurumlar ve ekonomik performans düzeyi arasındaki ilişkileri modelleyen çalışmalar, ekonomik performans ile kurumsal kalite ve rekabet gücü arasında oldukça güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. İktisadi eylemi teorik düzeyde bireylerin rasyonel karar sürecinin bir sonucu olarak fayda maksimizasyonu davranışına bağlayan ana akıma karşı eleştiriler kurumsal iktisadın kalkış noktası olmuştur. Kurumsalcılar için bireysel tercihler ana akım iktisatta varsayıldığı gibi önceden belirlenmiş olgular değildir. İnsanın bir parçası olduğu formel ve informal kurumsal ortam, bireysel ve toplumsal tercihlerin, zevk ve alışkanlıkların belirleyicisidir. Veblen (1899)' e göre bireysel davranışlar; kişisel istek, arzu ve amaçlara ve bu amaçlara ulaşmakta izlenen yöntemlere, bu yöntemlere ulaşmakta kullanılan araçların çeşitliliğine göre farklılaşan, karmaşık ve tamamen kararsız özellikler göstermektedir (Hodgson, 2000: 317-329).

Temellerini Pragmatizm, Tarihçi ve Darwin'ci Evrim yaklaşımından alan Kurumsal İktisat, evrensel bir doğruyu ortaya koyma iddiası olmayan, iktisadi eylemi kültürlerarası boyutta gören bir bakış gergilemektedir. Tarihsel yaklaşım kurumsal değişim ve ekonomik performans artışını özgül ve tekil süreçlerin bir ürünü olarak görmesine karşın, Veblen (1898) iktisadi gelişimi durağan olmayan evrimsel bir değişim süreci, kurumsal ortamda evrimsel değişimin kaynağı olarakalmaktadır. Diğer yandan, zamandan ve mekandan bağımsız, sonsuzluk ve evrensellik iddiası taşıyan teorik yasalara karşı duyduğu kuşkuyla pragmatist yaklaşım kurumsal yaklaşımın felsefi dayanağı olmuştur. Gerçek dünyada genel geçer ilkelerin varlığına itirazeden pragmatist yaklaşıma göre, birey tarafından deneyimlenen ya da gözlemlenen durumlar ve olgular, toplumlara göre farklılık gösteren düşünce alışkanlıklarına, kurumsal ortama, ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik koşullara bağlı olarak algılamakta ve anlamlandırmaktadır.

YKİ yaklaşımı rasyonel karar verme davranışı ve tam bilgi varsayımları konusunda ana akım iktisada karşı olmakla birlikte, kıtlık ve rekabet konusunda benzer görüşlerin izlerini taşımaktadır. Yeni kurumsalcılar OKİ yaklaşımından farklı olarak işlem maliyetleri, sınırlı rasyonalite, fırsatçı davranış eğilimi gibi varsayımları analize ekleyen, daha gerçekçi bir metodolojik yaklaşım ortaya koyarak, anakım iktisadın sınırları içinde kalmaya devam etmektedir. Bu metodolojik yöntemle YKİ yaklaşımı,

kurumsal kalite göstergelerine ölçülebilir bir nitelik kazandırmakta, kurumsal farklılıkların ampirik analizlerde temsil edilmesini sağlayarak, bu yolla ekonomik performans artışına neden olan kurumsal ortamın ekonomik ve politik koşullarına dikkat çekmektedir.

1.1. Kurumlar

Kurumlar tüm iktisadi, siyasi ve sosyal eylemlerin temelinde bulunmaktadır. Son yıllarda kurumların önemini vurgulayan çalışmalar, ekonomilerin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırarak, ekonomik büyüme ve kalkınmayla sonuçlanan süreci kurumsal kaliteyle ilişkilendirmektedir. Yüksek ekonomik performansla sonuçlanan kurumsal kalite kriterleri uluslararası kurumlar ve akademik çevreler tarafından itici bir güç olarak görülmeye başlanmıştır.

Kurum kavramı disiplinlerarası nosyonu nedeniyle genel olarak sosyal teoride, özel olarak iktisatta geniş bir literatüre sahiptir. Sosyolojik içeriğiyle öne çıkan kavramın iktisat yazınında tarihi Hobbes, Smith, Veblen ve Commans'a kadar uzanmaktadır. Orhan (2016)'a göre iktisat yazınında kurumlar iktisadi davranışın analizinde ontolojik yönden üç üç işlevi vardır. Bunlardan ilki, kurumların düşünme alışkanlığı olarak davranışlara yön verme işlevidir. İkincisi, toplum halinde yaşantı gereği içinde bulunulan ortamın koşullarını belirleyen kısıtlayıcı işlevidir. Son olarak, toplumsal değişim sürecinin belirleyicisi olarak evrimci değişim işlevidir. Kurumsal iktidî düşüncenin tarihi genel olarak, insanın toplum halindeki yaşantısı içinde ötekiyle ve devletle olan ilişkilerinin sınırlarını kapsamını belirleyen dönüştürücü temel yöne dikkat çekmektedir.

OKİ yaklaşımının öncülleri kurum kavramıyla bireyin kişisel ve toplumsal yaşantısına yön veren kısıtlara dikkat çekerek, yükselen yeni bilimin, iktisadın sosyal bağlamına, içeriğine vurgu yapmıştır. Veblen kurumları düşünme alışkanlığı ve davranış bağlamında alarak iktisadi davranışın ardında yatan bilişsel ve psikolojik süreçlere vurgu yapmıştır. Kurumlar “Özünde birey ve toplumun belirli ilişkiler ve işlevler bakımından yaygın düşünce alışkanlıkları”, “yürürlükte olan yaygın manevi tutumlar olarak nitelendirilen kurallar toplamından oluşan bir yaşam düzenidir” (Veblen, 1899). Commans'da kurum kavramıyla bireyin davranış kısıtı olarak toplumsal alana uyuma süreci öne çıkarılır, buna göre kurumlar, “bireysel eylemi genişleten, serbestleştiren ve denetleyen toplu eylemlerdir”. Commans kurumları bireyin toplumsal yaşantısında

baskıyı sınırlayan ve denetleyen unsurlar olarak görürken, North kalkınma performansının bir göstergesi, evrimci toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinin temel dinamiği olarak almaktadır.

Kurumlar ontolojik ve işlevsel olarak, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerini bütüncül bir yöntem terminoloji altında toplayan sosyal bir teori oluşturabilecek içerikte bir kavramdır. Uphoff (1986) kurumları “Toplum için değerli amaçlara hizmet eden, toplu eylem için fırsatlar yaratan norm ve davranış bütünü” olarak almaktadır (Uphoff, 1992). Daha geniş perspektiften bakan Ostrom’a göre (2008) kurumlar ekonomik, toplumsal ve politik kuralların bir bütünüdür. “Çok farklı analiz düzeylerinde tekrarlanan ve yapılandırılmış, farklı durumlar altındanda insanlar arasında süregelen etkileşimde öne çıkan kurallardır”. Hamilton’a göre (1919) kurumlar “ekonomik düzenin genelleştirilmiş bir tanımıdır”. Hall ve Jones’e göre "sermaye birikimi, üretkenlik ve emek başına verimlilik düzeyi ekonomilerin kurumsal ortamına ve hükümet politikalarına göre şekillenen ülkelerarası sosyal altyapı farklılıklarına bağlıdır”(Hall & Jones, 1999: 83-116).

YKİ’in öncülerinden North’a göre kurum olgusu insanidir. İnsan eliyle insan ilişkilerini sınırlandırmak ve şekillendirmek üzere oluşturulmuş, toplumsal düşünce sisteminin bir yansımasıdır. Piyasa düzenlemeleri, kanunlar, anayasalar, sözleşmeler ve mülkiyet hakları gibi yazılı ve resmi kurallara ek olarak, gelenek, görenek toplumda genel kabul gören davranış kalıplarından oluşan yazısız ve resmi olmayan kurallar bütünüdür. North, insan eliyle oluşturulan bu kurallar bütünü, politik, sosyal ve ekonomik sistemin teşvik yapıları olarak görmekte, bireyler arası ilişkiler kadar birey-devlet ilişkilerine dikkat çekmektedir. “Kurumlar bir toplumdaki oyunun kurallarıdır, insan etkileşimini şekillendiren ve insanlar tarafından tasarlanan kısıtlamalardır. [...] İster politik, ister sosyal, ister ekonomik olsun, kurumlar insanlar arasındaki etkileşimi yapılandırmaktadır”(North, 2010: 9).

Ruttan ve Hayami (1984) için kurumlar “bireyin ötekiyle ilişkilerinde makul olarak kullanabilen, beklentiler oluşturmalarında yardımcı olan, aralarında eşgüdüm kurmayı sağlayan, toplumsal ve organizasyonel kurallar bütünüdür.” Williamson’a göre (2000) piyasalarda iktisadi oluşumların ve davranışların koordinasyonu ve rekabet koşulları kurumsal düzenlemelerle sağlanmaktadır. “Kurumlar ekonomik aktörlerin davranış ve performanslarını etkileyen tüm unsurları içinde bırandıran oyunun kurallarını

ifade etmektedir. Oyunun kuralları kaynakların üretimi, değişimi ve dağılımında öne çıkan politik, sosyal ve yasal kurallar bütünü tarafından düzenlenmektedir”.

Greif (2006: 383)’e göre kurumlar “Birleşik bir davranış düzenliliği yaratan sosyal faktörler sistemidir. Bireye dışsal olarak yansıyan bu faktörler, insan aklıyla üretilmiş, fiziksel olmayan etkenler açısından sosyal unsurlar içermektedir. Bir kurumsal ortamı oluşturan sosyal faktörler, özellikle kurallar, inançlar, normlar ve organizasyonlar, farklı durumlarda uygulanabilen davranış kalıpları arasında bireyleri belirli bir kalıba yönlendirmektedir.” Grief bu kapsamlı tanımla kurumları oluşturan faktörleri kurallar, organizasyonlar, inançlar ve normlardan oluşan formel ve informel kurumlar bütünü olarak almaktadır.

2000’ li yıllarda Kurumsal İktisatı yeniden gündeme getiren North, kurumları, insan etkileşimini biçimlendirmek üzere tasarlanmış kısıtlamalar olarak almakta, Acemoğlu ve Robinson (2008) tarafından yapılan ekonomik performansı ve kurumsal değişim arasındaki ilişkiye dikkat çeken çalışmaların kalkış noktası olmuştur. Buna göre kurumlar, insanlar tarafından tasarlanmıştır. Bu durum ülkelerarası büyüme, kalkınma ve rekabetçi kapasite farklılıkları coğrafi konum, kültür ve cehalet hipotezleri yerine, insanlar tarafından inşa edilen kurumsal ortamla açıklanmaktadır. İkincisi insan davranışlarını kısıtlayan ve düzenleyen oyunun kuralları niteliğindedir. Son olarak Acemoğlu ve Robinson’a göre kurumlar ekonomik ve politik performansı artıran toplumsal teşvik unsurlarıdır.

Kurumların birey, toplum ve devlet ilişkilerinde karşılıklılık özelliği taşıyan çok yönlü yapısı sosyal bilimler açısından kavramı önemli bir analiz aracı haline getirmektedir. Hall ve Jones’e göre kurumlar iktisadi aktörleri etkileyen bir teşvik yapısı ya da aktörlerin davranışlarını düzenleyen kısıtlar olarak çalışmaktadır. Kurumlar; bireylerin iş yapma becerilerini artıran, firmaların sermaye birikim sürecini hızlandırarak, ekonomik çıktıyı artıran ortamı yaratan olumlu teşvik unsuru olduğu kadar, verimlilikten uzak bir ekonomide emek sömürsüne dayalı bir sermaye birikim süreci yaratan, kaynakları rant geliri üreten sektörlerle yönlendiren, cezalandırıcı bir unsur olarak, ekonomik değişim önünde bir set olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kurumsal ortam işçi başına verimliliği artıran bir sosyal yapı olarak, üretken faaliyetleri destekleyen bir sermaye birikimi ve emeğe beceri kazandırma süreci sağlayan, inovasyon ve teknoloji transferini teşvik etmektedir” (Hall & Jones, 1999: 83-116).

Kurumların amacı ve kapsamına dair açıklamaların zaman içerisinde bazı yönlerden birbirlerine benzedikleri gözlemlenmiştir. Yukarıda bahsedilen tüm kurum tanımlamalarından hareketle, kurumlar bireylerarası iktisadi, politik ve toplumsal ilişkilerin sonucunda ortaya çıkmakta, bireylerin içinde yaşadığı topluma ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik yönden uyma davranışlarının bir bütünü ifade etmektedir. Uyma davranışı sürecinde bireyin öteki ve toplumla sürdürdüğü ilişkinin sınırı formel ve informel kurumların varlık nedenidir.

Eggertsson (1990) kurumsal yapının çıktısı ve servet üzerindeki etkilerini, iktisadi sürecin bir parçası içsel ya da dışsal bir değişken olarak almaktadır. Piyasa organizasyonlarını mükemmel işleyişte gören geleneksel neoklasik yaklaşıma göre organizasyonlar ve sözleşmeye dayalı anlaşmalar gibi kurumlar, dışsal bir değişkendir. Diğer yandan, kurumsal ortamı ekonomik organizasyonları ve sözleşmelere dayalı düzenlemeleri belirleyen koşullar olarak ya da aktörler tarafından kullanılan organizasyon biçimleri ve kısıtları olarak alan yaklaşımlar için kurumlar içsel bir değişkendir. Mülkiyet hakları yaklaşımında Coase, İşlem Maliyetleri yaklaşımında Williamson, Yeni Kurumsal İktisat Tarihi yaklaşımında North kurumları içsel bir değişken olarak analize katılarak anaakım iktisatın neoklasik çerçevesinden uzaklaşmaktadır. Bir anlamda YKİ yaklaşımı ikinci analitik düzeyde çalışmaktadır. YKİ, kurumsal ortamın farklı unsurlarına ve mülkiyet haklarına dikkat çekerek, formel ve informel kurumlardan oluşan kurumsal ortam ile ekonomik performans arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2009:4).

Bu çalışmada, kurum olgusu North'un kavramsal çerçevesi ile ele alınmaktadır. Kurumlar bireyin devletle ilişkilerini biçimlendiren ve sınırlandıran, zamanla insan eliyle oluşan, toplumsal olarak benimsenen, toplu eylemi düzenleyen kurallar, davranış kalıpları olarak içsel bir değişkendir. Kavramın isim babası Hamilton'a göre, kurumsal iktisat yaklaşımı insanoğlunun doğasını ve ekonomik yapı içerisindeki düzeni ortaya koymaktadır. Kurumsal iktisat kavramı ilk kez Amerikan İktisatçılar Birliği (1919) tarafından kullanılmıştır. "Kurumlar ekonomik düzenin genelleştirilmiş bir tanımına olan ihtiyacı karşılamaktadır. Kurumsal iktisadın iddiası ekonomik düzen olgusunun ve bu düzenin ilgilendirdiği insanoğlunun doğasını açıklamaktır." "Kurumsal iktisadın temel hedefi ekonomik düzen olarak adlandırılan organizmayı oluşturan sözleşmeleri, gelenekleri, düşünce alışkanlıklarını ve eylem biçimlerini analiz etmek ve modern sanayi toplumlarının örgütsel yapısını oluşturan kurumlar arası ilişkileri ortaya koymaktır (Hamilton, 1932). Bu yolla, Hamilton ana akım iktisadi düşüncede dışsal bir değişken

olarak analizin dışında tutulan kurumları alternatif bir yaklaşımın analiz aracı olarak sunmuştur.

1.2. Kurumsal Yaklaşımın Evrimci, Tarihi ve Pragmatist Temelleri

19. yy'ın sonlarında Veblen tarafından temelleri atılan kurumsal yaklaşım, 20. yy'ın başlarında Commons, Mitchell ve Clark gibi ardıllar öncülüğünde Klasik İktisatın liberal ekonomi politikalarının yetersizliği karşısında yükselerek, Amerikan İç Savaşı ve I. Dünya Savaşı konjonktüründe kendisine yer bulmuş, 1929 krizi ardından Keynesyen İktisatın yükselişiyle arka planda kalmıştır. Genel olarak kurumsal İktisat, Darwinist yaklaşımın izlerini taşımaktadır. Veblen (1898)'e göre ekonomi; bireysel ekonomik çıkarlar tarafından biçimlendirilen bir büyüme süreci ve bu sürecin en temel ögesi İktisadi kurumların bir teorisi olarak ele alınmalıdır. Kurumlar bu evrimsel sürecin kaynağını oluşturmaktadır. Kurumsal ve evrimci yaklaşım arasındaki bağlantının teorik ve yöntemsel temelleri 1898 yılında Veblen tarafından "*İktisat Niçin Evrimci Bir Bilim Değildir ?*" adlı makaleyle atılmış, Darwinci evrim yaklaşımı üç unsurla izah edilmiştir. Türlerin nüfusu, amaç yönelimli ya da rastgele bir seyirle uzun bir zaman diliminde, doğal bir zorunlulukla seleksiyona varyasyon/değişime uğramaktadır. Bu süreçte, türlerin karakteristik unsurlarının kuşaklarında aktarımı benzeşme ve kalıtım mekanizmasıyla sağlanmaktadır. Bu yolla, en iyiye, var olma mücadelesi içinde uyarlanan, hayatta kalma becerisi kazanan organizma doğal seleksiyona uğramaktadır (Hodgson, 2008: 23-40).

Veblen'in Darwin'ci evrim yaklaşımından hareketle gelişen, sosyal Darwinist bakış açısı ekonomilerin kurumsal değişim performanslarına dikkat çekmiştir. Veblen, evrimci unsurları taşımayan anaakım İktisata karşı, teorik ve metodolojik yönden yeni bir paradigmanın yükselişine neden olmuştur. Sosyal Darwinci çerçevede bireye özgü karakteristik unsurlar kalıtım mekanizması yoluyla kuşaklararası aktarılmakta, bu yolla toplumsal bağlamın bir parçası olarak bireysel düşünce alışkanlıkları kültürü belirlemektedir. Kültür alışkanlıklarının bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, kurumlar toplumsal kültürün bir yansıması ve geçmişin birer ürünü olarak tarihsel bir süreçte inşa edilmektedir. Bireysel düşünme alışkanlıkları ve içgüdüsel eğilimlerin kuşaklararası aktarımında olduğu gibi, kurumsal yapıların değişimi toplumsal düşünme alışkanlıklarını değiştiren kümülatif bir süreçtir. Güçlü olanı hayatta bırakan sosyal seleksiyon süreci,

şoklar karşısında hızlı adapte olan ekonomik ve politik sistemlerin, esnek kurumsal yapıların sürekliliğini sağlamaktadır.

Veblen'e göre (2017) Darwinci düşünce şemasında olgulara yüklenen süreklilik bir neden ve sonuç sürekliliğidir. İçinde eğilim barındırmayan, sonlu olmayan bir kümülatif nedensellik şemasıdır. Veblen, kültürün gelişimini "kümülatif bir alışkanlık geliştirme dizisi" olarak almıştır. Kümülatif nedensellik kavramı ile geçmiş ve şimdinin evrimsel bir mekanizma çerçevesinde birbirlerine karışmakta olduğu ve seçilime uğradığı kast edilmektedir. Kurumların davranışları, davranış kısıtlarını ve alışkanlıkları bu şekilde etkilemesi aşağıya doğru nedensellik mekanizmasının bir sonucudur. Bu süreçte öncelikle eşanlı olarak bireyler arasında düşünce alışkanlıkları değişir ve gelişir, ardından toplum tarafından benimsenmektedir. Bireysel alışkanlıkların zaman içerisinde toplumsal alışkanlıklara, toplumda genel geçer kabul görmüş davranış kalıplarına, bir anlamda kurumlara dönüşmesi yukarı doğru nedensellik olarak adlandırılmaktadır. Görüldüğü üzere kurumlar ile bireysel düşünce alışkanlıkları ve toplumsal davranış kalıpları arasında aşağıya ve yukarıya yönlü nedensellik ilişkileri kümülatif nedensellik kavramını gündeme getirmiştir.

Analizlerde yalnızca kurumlardan bireysel ve toplumsal düşünce alışkanlıklarına ya da tersi, tekyönlü bir nedensellik bağının öngörülmesi açıklayıcı değildir. Kurumsal oluşum sürecini iki boyutlu ve dairesel bir döngü yerine, helezonik üç boyutlu bir yapı olarak gören yaklaşımlar gelişmiştir. Düşünce kalıplarındaki değişimle eşanlı ya da farklı dönemlerde kurumsal değişim eklenerek toplumsal evrim sürecini ileriye taşıyan daha karmaşık bir yapıya dönüşür. Kurumsal yapı ile bireysel düşünce alışkanlıkları arasında devam eden evrimsel dönüşüm, karşılıklı olarak kesintisiz birbirleri üzerine inşa süreci, yeni bir kurumsal yapı oluşturan helezonik bir nedensellik ilişkisidir. Düşünce alışkanlıklarının temelinde yer alan, bireyin yaşadığı toplum algısına göre farklılaşarak davranışlara ve alışkanlıklara dönüşen içgüdüler kurumsal oluşum ve değişim helezonunun kalkış noktasıdır. Bireyin toplumsal algılarına göre şekillenen içgüdüleri düşünce alışkanlıklarına ve davranışlara dönüştüren, bir sonraki noktaya taşıyan süreç evrimseldir.

Kurumlardan bireylere, topluma ve diğer kurumlara doğru, benzer şekilde bireylerden ve toplumdaki kurumlara doğru devam eden nedensellik ilişkisi zaman boyutunun eklenmesiyle kümülatif nedensellik sürecine dönüşmektedir. Varsayılanın

aksine kurumlar ve birey arasında iki boyutlu, başladığı yere dönen, statik bir ilişki yoktur. Kurumsalcı iktisatın evrimci çerçevesi onu ana akımdan ve Alman Tarihçi yaklaşımdan ayırmaktadır. Kurumsalcı yaklaşıma göre bireysel ve toplumsal alışkanlıkların tarihselliği, analizlerin kalkış noktasıdır. Tek bir doğrusal çizgide ve tek yönlü nedensellik ilişkisiyle yapılan analizler açıklayıcı değildir. Düşünce alışkanlıklarının oluşumu, gelişimi ve değişimini kapsayan süreçler birikimlidir. Bu bilişsel, sosyal psikolojik ve toplumsal süreçlerden etkilenen helezonik bir yapıdır. Öznesi ve nesnesi insan olan, toplumsal yaşantıda ötekiyle ilişkilerde farklılaşan davranışların analizinde kurumsal değişimi evrimsel süreç olarak gören sosyal Darwinci bakış açısı iktisadi analizde açıklayıcı bir yaklaşım olmuştur.

Kurumsal iktisat ana akım yaklaşımın rasyonel kararlarla fayda maksimizasyonu kollayan idealize edilmiş davranış kodlarına karşıdır. Buna göre, mekanik, denge temelli, evrensel bir kural yaratmaya odaklanan, tarihten bağımsız sistem varsayımı da gerçekçi değildir. İktisadi, politik tüm sistemler neoklasik yaklaşımın algıladığından daha karmaşıktır. İktisadi davranışların ardında yatan bilişsel, psikolojik ve toplumsal süreçleri gözardı ederek, analizi dengeden çok süreç üzerinde yoğunlaştırmadan doğru çıkarımlarda bulunmak mümkün değildir. Kurumsal İktisat da tam bu noktada bireylerin tercihlerini önceden belirlenmiş olgular olarak alan yaklaşımın aksine, süreç odaklı, formel ve informel kurumların karar verme süreçlerine etkilerini gözetken, kurumların oluşum ve değişim süreçlerinin evrimsel bir biçimde ele alan, daha geçerli bir bakış açısı sunmaktadır.

Kurumsal yaklaşımı J. Stuart Mill'in faydacı felsefesine uzanan pragmatizmden oldukça yararlanmıştır. 19.yy sonlarında Charles Peirce tarafından temelleri atılan pragmatizm, William James ve John Dewey gibi isimler tarafından geliştirilmiştir. Peirce tarafından 1878 yılında yayınlanan "Fikirlerimizi Aydınlığa Kavuşturmanın Yolu" başlıklı yazıdan esinlenen James, "Bir düşüncenin anlamını açıklamak için onun hangi davranışı doğurduğunu bilmek gerekir. İşte o davranış, o eylem bizim için düşüncenin ta kendisidir" sözüne dayandırmıştır. Pragmatist düşünce uygulamacılığa, faydacılığa, gerçeğe dayanan, sonuca dönük bir yaklaşımdır. James ve Burkhardt'a göre (1975) pragmatist yaklaşım, düşüncelere, düşünceleri eyleme döken davranışlara ve bu davranışların sonuçlarına göre yapılan analizlerle diğer felsefi düşünme biçiminden farklılaşmaktadır. Teorinin bilimsellik kriteri gerçek dünyanın sorunları karşısında gösterilen performans, "doğruluğun" ölçütü olarak kullanılmaktadır.

Pragmatist yaklaşıma göre bilimsel çalışmaların temel amacı yalnızca gözlemlerle olgulara ulaşmak değil, toplumsal sorunların çözümüne yardımcı olmaktır. James'e göre gerçek "pratik faydası olandır". Bir şey pratikte ne kadar fayda sağlıyorsa o kadar gerçektir ya da doğrudur. Pragmatist bakış açısı, idealize edilen mükemmel bir dünyada olması gerekenler ya da yapılması gerekenlerle ilginmek yerine, yaşamın gerçek sorunları karşısında dünyaya fayda sağlayan ve çözüm üreten yaklaşımların bilimsellik düzeyini öe çıkarmaktadır. Leschke ve Sauerland (2007)' e göre bireyler toplumu şekillendiren iktisadi tercih ve kararlarında "pragmatist" davranmaktadır (Derya, 2017: 1092-1110). Pragmatizm duyu deneyimlerini reddeden, yalnızca akılla doğrulanan bulguları bilimsel kabul eden kartezyen yaklaşıma karşı, bilimsel bilginin anlamı, doğruluğu ve geçerliliğini tek bir formda algılanan ya da anlamlandırılan olgular olarak görmez. Gözlemlerle ulaşılan bulguların bilimsel analizlerde göz ardı eden yaklaşım pragmatist yönden gerçekçi değildir.

İnsanı rasyonel kararlarla davranış sergileyen bir aktör olarak gören kartezyen düşünceye karşı pragmatist yaklaşım, sosyal bilimlerde her durumda bilgi akılla doğrulanmaya odaklanan yaklaşımları reddetmektedir. Bireyler tarafından deneyimlenen ya da gözlemlenen her durum, içinde yaşanan topluma özgüdür. Bilgi toplumların düşünce alışkanlıklarına, kurumlarına, ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik koşullarına göre algılamakta ve anlamlandırmaktadır. Olgular ancak somut durumlarda ortak bir çerçevede algılanmakta ve anlamlandırılmaktadır. Pragmatist yaklaşımın epistemolojik temelleri, evrimci yaklaşımdan etkilenmiştir. Bireylerin algı düzeyleri yeteneklerine ve yaşam boyunca edinilen düşünce alışkanlıklarına bağlıdır. Bireylerin sorgulama ve inceleme yöntemlerine göre ulaşacakları sonuçlar, çevrelerini algılama biçimleri, yetenekleri ve düşünce alışkanlıklarına göre farklılaşmaktadır. Epistemolojik yönden evrimci yaklaşımı izleyen kurumsal yaklaşım metodolojik açıdan pragmatist yöneme yakındır.

Kurumlara tarihsel bir bakış açısıyla yaklaşmak evrensel bir doğruyu ortaya çıkarma arayışından çok kültürlere özgü, bağımsız yasaların geliştirilmesi amacına dayanmaktadır. Tarihsel yaklaşım kurumsal değişimi, özgül ve tekil süreçlerin bir ürünü olarak ortaya koymamaktadır. Bu yolla kurumlar dışsal bir değişken yerine içsel olarak analize girmektedir. Tarih boyunca daha karmaşık hale gelen, içiçe geçerek harmanlanan kültürden etkilenerek zamanla farklılaşan kurumların analizinde, tarihsel bir yaklaşım karmaşık nedensellik ilişkilerinin anlaşılmasında zorunludur. Tarihi yaklaşım temel

olarak davranışları, iktisadi karar ve davranışları ait olunan tarihsel, kurumsal ve sosyal bağlamın içinde ele almaktadır. Böylelikle teorik ve pratik bilgi arasındaki farktan doğacak olan eksik bilginin önüne geçilmektedir. Kurumların birden bire ortaya çıkması beklenemez, her zaman bir geçmiş içinde var olmaktadır. Kurumlar bu geçmişin ürünleridir. Üretildiği tarihsel sürecin yeterince anlaşılmadan kurumların anlaşılması olası değildir (Berger & Luckman, 1966: 54–55).

Bireylerin zevk ve tercihleri, karar verme süreçleri önceden belirlenen olgular değildir, formel ve informel kurumlardan etkilenmektedir. Veblen (1919)' a göre davranışlar; davranışlar ardında yatan istekler, arzular, amaçlar ve amaçlara ulaşmakta izlenen yollar ve araçların farklılığı ve değişkenliğine bağlı olarak kurumsal fonksiyonlar gösteren, karmaşık ve tamamen kararsız nitelikte bir değişkendir (Hodgson, 2000). Kurumlar ve insan eylemleri, tamamlayıcı ve zıt yönlü işleyen, sosyal sürecin sonsuz dramasında sürekli olarak birbirlerini yeniden üreten bir ilişkinin içinde biçimlenmektedir (Hamilton, 1932). Ayres (1966) ve Rutherford (2001) gibi düşünürler bireyleri kurumlardan etkilenen edilgen özellikte alırken; Veblen, Commans gibi öncüller bireylerin kurumlardan etkilendiği kadar kurumlara yön veren niteliklerini öne çıkararak, kurumları bireysel davranışların birer sonucu olarak almaktadırlar.

Schumpeter'e göre (1954) Alman Tarihçi Okulu iktisadi analizde insanın iç güdüsel davranışlarını ve doğasını dikkate alan, bireysel etkileşimlerin önemini, bilgi ya da ahlaki değerlerin tarihsel koşullara göre değişimini kabul eden, sosyal yaşamı bileşenlerinden ayrılmaz bir ilişkiyle bütünsel bir çerçevede alan, toplumsal gelişime organik ve holistik bir yaklaşım oluşturmuştur. Selznick (1957)' e göre "Kurumsallaşma bir süreçtir. Organizasyonlar zamanla kendine özgü geçmişi yansıtan, içerisinde bulundurduğu birey ve grupların menfaatlerini ve çevresine uyum sağlama şekillerini biçimlendiren bir süreçtir." Kurumsallaşma doğası gereği tarihsel bir süreçtir, ancak tarihsel analiz yoluyla anlaşılabilir (Selznick, 1996).

Kurumlar birdenbire ortaya çıkan ya da birden bire değişebilen yapılar değildir. Kültürel unsurlarla iç içe ve tarihsel zamanda süreklilik gösteren kümülatif oluşum serüveni kurumsalcı yaklaşımı tarihselci okula yaklaştırmıştır. İktisadi tercihler, karar ve davranışları tarihsel, kurumsal ve sosyal bağlamda alan, bu yaklaşıma göre bireysel etkileşimlerle izah edilen ekonomi kültürü özgüdür. Bu nedenle ekonomiye dair

sorunsalın zaman ve mekâna göre genellenen, evrensel bir teori içinde görülmesi olası değildir.

Tablo 1: Kurumsal Yaklaşımın Metodolojik Temelleri

	METODOLOJİK YAPI	ÖNCÜLLER
Tarihçi Yaklaşım	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel iktisada karşı eleştirel gerçekçi görüş • Genel yasa ve evrensel kural karşıtlığı • İktisat ve diğer disiplinler arasın bütüncül yaklaşım gerekliliği • Tarihsel süreç ve dinamikleri kapsayan görüş • Bireyci ve faydacı yaklaşımın reddi • Rasyonalitenin reddi • Teorik düzeyde kurumsal bakış açısı • Yasal ortam ve politikaların kurumsal özgünlüğü • Kurumsal değişimi özgül ve tekil süreçlerin sonucu olarak gören bir yaklaşım • İktisadi tercih ve davranışı tarihsel, kurumsal sürecin bir ürünü olarak gören bütüncül bir yaklaşım • Evrimci yaklaşım 	<ul style="list-style-type: none"> • John N. Keynes • Richard Jones • John K. Ingram • Friedrich List • J. Schumpeter • Edmund Burke • W. Cunningham
Evrimsel Yaklaşım	<ul style="list-style-type: none"> • İktisadi ve kurumsal değişime karşı statik yaklaşımın reddi • Kalıtım ve kurumsal yapının oluşumu arasındaki benzerlik • Doğal seçim ve kurumsal değişim süreci arasındaki benzerlik • Kümülatif ve helezonik yapıda şekillenen nedensellik ilişkisi • Organik birey varsayımı • İşlem maliyetlerini azaltan evrimsel süreçlerin iktisadi analizlerin merkezinde yer alması (Orhan, 2016). 	<ul style="list-style-type: none"> • Thorstein Veblen • Friedrich A. von Hayek • Richard R. Nelson • Christopher Freeman • Kurt Dopfer • Ulrich Witt • James Foster • Josef Hofbauer • Karl Sigmund
Pragmatist Yaklaşım	<ul style="list-style-type: none"> • İktisadi eylemi öğrenmeye dayalı bilgi değişimi olarak gören bakış açısı, • Gelenek ve kültürel unsurlarla toplumsal olarak şekillendirilen alışkanlıklar ve güdüler, • Analiz birimi olarak kurumlar, • Doğa felsefesine karşı yaklaşım, • Görünmez el, tam rasyonalite varsayımlarının reddi • Kümülatif ve helezonik yapıda şekillendirilen nedensellik ilişkisi, • Yaratıcı kurlsız çıkarımlar • Organik birey varsayımı 	<ul style="list-style-type: none"> • John Dewey • Jeremy Bentham • John S. Mill • Henry Sidgwick • Hastings Rashdall • George E. Moore • James O. Urmson • Richard M. Hare • Peter Singer • Richard Brandt

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Hodgson (2000) kurumsal iktisadın konusu ve yöntemi konusunda genel çerçeveyi şöyle değerlendirmektedir.

- Kurumsalcı yaklaşım teoriye pratikte anlam kazandırmaya çalışmakla birlikte, belli bir politika önermesi ortaya koymamıştır. Kurumsalcı yaklaşımın amacı denge noktasına ulaşmak, evrensel bir kural yaratmak, direk sonuca ulaştıracak politikalar geliştirmek değildir. Kurumsal İktisat anlayışı dengenin gözlemlenebileceği konusunda şüphecidir. O noktaya giden yolda geçirilen sürecin analizini yapmaktadır. Ana akım iktisata karşı alternatif yargılar belirtmeden, en uygun politika olasılıklarını değerlendirmeden önce altta yatan yapıların ve güçlerin fark edilmesi anlaşılmasıdır (Hodgson, 2000: 317-329).
- Kurumsalcılık, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi disiplinleri kurumlar ve insan davranışı üzerine daha zengin bir analiz gerçekleştirmek üzere kullanmaktadır. Veblen (1899) kurumları “Özünde birey ve toplumun belirli ilişkiler ve işlevler açısından yaygın düşünce alışkanlıkları” olarak alırken, Commons (1931) “Bireysel eylemi genişleten, serbestleştiren ve denetleyen toplu eylemler” olarak almıştır. Kurumlar North’a göre insan tarafından yine insan ilişkilerini sınırlandırmak ve şekillendirmek üzere oluşturulmuş formel ve informel kurallar silsilesidir. Bireylerin içinde yaşadıkları topluma ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik gibi yönlerden uyma davranışlarının bir bütünüdür. Bu nedenle sorunsalı insan olan tüm bilim dalları tarafından kullanılan ortak tartışma zemini.
- Kurumlar, ekonomik aktiviteyi şekillendiren yapılar, kurallar, araçlar ve sözleşmelerdir. İktisatçıların başlıca görevi, ekonomik faaliyeti yöneten kuralları ve bu kuralların değişim ve yenilenme süreçlerini incelemektir. Tekrar eden insan davranışlarının bir sonucu olan kurumlar kümülatif bir şekilde oluşmaktadır. Temel yapılarını geçmişten almakla birlikte, teşvik yapılarında, ideolojik, teknolojik değişimlerle evrimleşmektedirler. Veblen kurumların kümülatif oluşum süreci ile teknolojik değişimler arasında zaman zaman zıt yönde işleyen ancak aynı zamanda da birbirlerini tamamlayan dikotomik ilişkiye dikkat çekmektedir. Teknolojik değişim görece dinamik bir yapıya sahip olmasına karşın, kurumsal yapının değişimi uzun zaman gerektiren bir süreçtir. Kurumsal açıdan ekonomik sistemde öne çıkan parasal işlemler, firmalar, oterite merkezi olarak devlet, teknoloji ve beşeri sermaye gibi olguların herbiri bir kurumdur.

Gelişmiş kurumsal düzenlemeler ile mülkiyet haklarını tahsis eden koruyan sistemlerde ekonominin işlem maliyetleri düşürülerek yenilikçi teknolojik değişim süreci desteklemektedir.

- İktisat; değerler, inançlar, uygulamalar ve kurumsal düzenlemeler tarafından biçimlendirilen ve sosyal, kültürel ve politik birçok faktörden etkilenen sürekli olarak evrimleşen, açık bir sistemdir. Kurumsal yaklaşım, üretim sürecine giren girdilerin türü, tedariki ve kullanımı ekonominin teknolojik ve altyapı seviyesine bağlı olarak belli maliyetler yaratmaktadır. Makineleşme ile üretim sürecinin hızı ve etkinliği, malın ve hizmetlerin ulaştırma tanıtım maliyetlerini etkilemektedir. Diğer yandan iktisadi tercih ve karar verme süreci ülkenin teknolojik gelişim seviyesinden etkilenmektedir. Hodgson kurumlar ile bireyler arasındaki ilişkiyi zaman ve mekan sınırlaması olmadan süreklilik gösteren etkileşim durumu, bir açık sistem olarak almaktadır. Kurumlar “Muhtemelen sınırları boyunca madde, enerji ve bilgi akışına izin veren, çevresi ile gerçek veya potansiyel etkileşim halindeki bir sistemdir”. Darwinist düşüncenin izlerini taşıyan kurumsal bakış açısı ekonominin dinamik, evrimselci süreçlerine dikkat çekmektedir.
- Kurumsalcı yaklaşıma göre bireyler kendi kurumları ve kültürlerinden etkilenmektedir, fayda maksimizasyonuna yöneldiği düşüncesi yetersiz ve hatalıdır Bireyler veri değildir. Amaçlı yada amaçsız olarak bireyler tarafından yaratıldığı önkabülün aksine, kurumlar, “yeniden inşaeden aşağı doğru nedensellik” (reconstructive downward causation)” yoluyla bireyleri etkilemektedir.

20.yy'ın başında ABD'de ortaya çıkan OKİ yaklaşımı yerleşik iktisadın gerçek yaşamı kapsamayan, indirgemeci yöntemle işleyen teorik yaklaşımı reddederek, kurumları iktisadi faaliyetlerin temelinde konumlandırmaktadır. Teorik ve metodolojik çerçeveyi sistematize eden Veblen Kurumsal yaklaşımın kurucusudur. Commons, Mitchell ve Ayres gibi iktisatçılar tarafından farklı içeriklerde kullanılan kavram, metodolojik ve epistemolojik yönden farklılaşmıştır.

Genel olarak OKİ;

- Teorik ve metodolojik yönden yerleşik iktisatı reddeden heterodoks bir duruş benimsenmektedir.

- Zevk ve tercihlere dayalı kararverme süreci içsel, kurumsal ve tarihsel bir sürecin ürünüdür.
- Evrimci, tarihçi ve pragmatist yaklaşımın etkileri görülmektedir.
- Formalist metodolojik bireycilik anlayışına karşı metodolojik holizm benimsenmektedir (Orhan, 2016).
- Ekonomik analiz evrime dayalı dinamik bir süreçtir.
- Analizler dengeden çok sürece dayanmaktadır.
- Davranışsal psikoloji yaklaşımının etkileri gözlemlenmektedir.
- Pozitivizmin etkileri vardır.
- Analiz birimi kurumlardır.
- Kurumlar; iktisadi kararları etkileyen davranışsal kısıtlamalar ve rekabetçi bir takım oyununda oyunun kurallarıdır (Orhan, 2016).

Yirminci yüzyılda yerleşik iktisatta matematiksel yöntemlerin gelişimi ve yoğun kullanımına bağlı olarak, ekonomik modeller giderek kurumsal olgulardan uzaklaşmıştır. Ancak, 1980'li yılların sonlarına doğru Neo-klasik Teori' de kurumsal içeriğin eksikliğinin hissedilmesi, iktisadi gelişme ve kurumsal iktisat yaklaşımının, analiz yöntemlerinin farklılaşması ile kurumsalcı yaklaşım yükselişe geçmiştir. YKİ, OKİ yaklaşımından farklı olarak, işlem maliyetleri, sınırlı rasyonalite, fırsatçı davranış eğilimi gibi varsayımları kapsayan, gerçekçeğe daha yakın metodolojik bir yaklaşımla yerleşik iktisat içerisinde kalmaya devam etmektedir. North (1986) için modern kurumsal iktisadi görüşün iki temel amacı vardır;

- Neo-klasik yaklaşım ve bireysel tercihlere yön veren kurumları birleştiren teorik bir altyapı oluşturmak.
- Kurumlar ve tercihler arasındaki ilişkiden hareketle, kurumsal değişim ile tercihler ve kararverme süreçleri arasındaki ilişkinin analizi.

YKİ'nin temelleri Coase'nin 1937 yılında kaleme aldığı, "*Firmanın Doğası*" isimli çalışmaya dayandırılmakla birlikte kurum kavramı ilk kez Williamson'un (1973) "*Piyasalar ve Hiyerarşiler: Çözümlemeler ve Anti-tröst İçerimler*" çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Coase, Williamson, North ve Acemoğlu ile anılan YKİ yaklaşımının temel varsayımları;

- Yerleşik İktisatın kıtlık, rekabet ve etkinlik üzerine dayanan temel varsayımları kabul edilirken, tam bilgi, enstrümantal rasyonelite ve sıfır işlem maliyetli işleyiş varsayımları reddedilmektedir.
- Bireyin eksik bilgi ve sınırlı mental donanımla öngörülemeyen bir gelecekte belirsizlikle karşı karşıya olduğu, yüksek işlem maliyetleriyle çalışan bir iktisadi ortamda karar verdiği varsayılmaktadır.
- Belirsizlikler altında yükselen işleyiş maliyetleri formel ve informel kurumlar aracılığıyla giderilmektedir.
- Metodolojik bireycilik ve kurucu rasyonellite varsayımlarına dayalı ortodoks bir yaklaşım izlenmektedir.
- Denge, kaynak dağılımında optimizasyon ya da fayda maksimizasyonu varsayımları yerine süreç odaklı bir yaklaşım izlenmektedir.
- Pragmatist, evrimsel ve tarihçi yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır.
- Liberalizmin etkisi ile marjinalist yaklaşım, rasyonel davranış, piyasa ekonomsu, fiyat mekanizması gibi Ortodoks terminoloji kurumlarla birarada işlemektedir.
- Devletin iktisadi hayatta sınırlı bir rolü vardır.

1.3. Yeni Kurumsal İktisat Yaklaşımının İçeriği

YKİ'nin öncülerinden North'a göre sınırlı kaynaklar ve rekabet olgusu Neoklasik iktisat ve YKİ'nin ortak noktalarıdır. YKİ yaklaşımı neoklasik paradigmanın marjinalizm, rasyonel davranış, piyasa mekanizması, görünmez el gibi kavramsal terminolojisini kullanmakla birlikte North için ülkeler arası performans farklılıklarının temel nedeni tasarruf davranışı ya da kaynak zenginliği değil, kurumsal farklılıklardır. YKİ ile liberal yaklaşımın görünmez el metaforu yerini kurumsal oluşum, değişim ve gelişim süreçlerine bırakmıştır (Orhan, 2016). North'un kurumları ekonomik performansın itici gücü olarak gören yaklaşımı, sosyal bilimlerde çok farklı kullanım alanları olan kavrama yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Toplumsal ve iktisadi değişimin açıklanmasında Neoklasik yaklaşımın analiz araçlarını yetersiz gören North, YKİ yaklaşım yoluyla analitik bir yeniden yapılandırma amaçlamaktadır.

North (2010) kurumları, insanlar tarafından insanlararası etkileşimi şekillendirmek üzere tasarlanan kısıtlamalar, toplumsal kurallar olarak tanımlamaktadır. Bu kısıtlamalar, bireylerin belirli eylemleri gerçekleştirdikleri koşullara göre uyması

gereken kuralları içermektedir. North, kurumların toplumsal hayattaki bazı önemli rolleri şu şekilde özetlemektedir: İlk olarak kurumlar toplumlar ve bireyler tarafından yinelenen ritüelleri düzenleyerek günlük hayatı yapılandırmaktadır. Diğer yandan kurumlar yalnızca bireyin tercih setlerini şekillendirmekle kalmaz, nispi fiyat değişimlerini de indirgemektedir. Genel olarak kurumlar bireylerarası etkileşimler sonucu beliren, bireyleri caydıran ya da teşvik eden gelenek ve kurallar bütünüdür (North, 1986: 231). Kurumların bir diğer önemli özelliği belirsizliği azaltmalarıdır. North'un deyişiyle (2010) kurumlar insanlar arası etkileşimi düzenleyerek belirsizliği azaltır, iletişime daha istikrarlı bir yapı kazandırmaktadır. North'a göre kurumlar uzun dönem ekonomik performansın belirleyici unsurları arasındadır. Hukuk kuralları, siyasal haklar ve sivil özgürlükler gibi formal politik kurumların tesisi ekonominin uzun dönemde büyüme performansı açısından önemlidir.

North, sistemli bir şekilde tekrarlanan insan etkileşimleri, içsel süreçler sonucu ortaya çıkan toplum tarafından onaylanmış davranış normlarını informel kurumlar olarak görürken, anayasalar, yasalar, sözleşmeler ve yaptırımlar gibi genel hukuk kuralları ve düzenlemelerini formal kurumlar olarak adlandırmaktadır (North, 2010). İformel davranış kodları insanlar tarafından tasarlanmaz, çoğunlukla taklit ve yenileme yoluyla kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bireyler kolektif bilinç tarafından geliştirilen düzene, norm ve ahlak kurallarına uyarak ve sistemi içselleştirerek informel kuralları yaratmakta ve devamlılığını sağlamaktadır. Sonuç olarak informel kurallar toplumun içsel sürecinin bir sonucudur. North'un deyişiyle devletin veya formal kuralların olmaması durumunda, mevcut toplumsalağ süreklilik gösteren informel yapıların ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamaktadır. (North, 2010). Bu davranış kodları formal kuralların kontrolünde olmayan, tekrar eden etkileşim sorunlarına çözüm getirmek üzere geliştirilmiştir olup devamlılığını kültürel aktarım mekanizması aracılığıyla sağlamaktadır. North'a göre (2010), informel kuralların en önemli fonksiyonu formal kuralları değiştirmek, desteklemek ve genişletmektir.

Genel hukuk ve düzenlemeler olarak tanımlanan formal kurumlar ise genellikle organizasyonlar tarafından yazılı olarak oluşturulmaktadır. Formal kurallar Hira ve Hira'ya göre (2000) açık bir şekilde tanımlanmış, sosyal, ekonomik ve politik sınırlandırmalardır. Richter'e göre (2005) anayasa gibi politik kurumlar ile mülkiyet hakları, sözleşmeler ve aktörler arasında sözleşmelerden doğan anlaşmaları kapsayan ekonomik kurumlar bir takım kurumsal kısıtlar bütünüdür. Politik kurumlar ya da politik

güç sahipleri formel kuralların oluşum ve değişim sürecine dahil olmaktadır. Formel kurumların toplum içerisinde kabul görmesi ve devamlılık göstermesi yaptırımlar aracılığı ile sağlanmaktadır. Mevcut toplumsal ağ içerisinde ciddi bir istikrara sahip olması ve kültürün bir parçası olması sebebiyle informal kurumlar, formel kurumların kabulü ve etkinliği üzerinde etkilidir. Toplumun informal kurumlarıyla uyum göstermeyen formel kurumlar bir yaptırımla desteklenerek, meşruiyet kazandırılır. Formel ve enformel kurumlar arasındaki bu tamamlayıcı ve bağlayıcı ilişki kurumsal yapıya istikrar kazandırmaktadır.

North (2010) formel kurumları siyasi, ekonomik kurumlar ve sözleşmeler olarak üç gruba ayırmaktadır:

- Siyasi kurumlar; devlet sistemini, sistemin hiyerarşik yapısını, temel karar ve denetim mekanizmalarını kapsamaktadır. Devletin dolayısıyla yasama organının politik kurumların oluşumunda önemli bir rolü vardır. Mevcut siyasi hayatın işleyişi ya da kuralları yazılı olmayan informal kurallardan etkilenmekte ya da nüfuz sahibi kişilerin çıkarlarına hizmet amacı ile de oluşturulmaktadır.
- Ekonomik kurumlar; mülkiyet hakları, bu mülkiyet üzerinden sağlanan gelir üzerindeki haklar ve mülkiyetin devrine ilişkin hakları temel almaktadır. Ekonomik kurumlar mülkiyet haklarını korumak ve düzenlemek üzere devlet eliyle oluşturulan kurallardır. Özellikle, YKİ yaklaşımında devlete yüklenen en önemli görev söz konusu kuralları oluşturmaktır.
- Sözleşmeler; iktisadi faaliyetin gerçekleşmesi için gerekli koşulları içeren anlaşmalardır. Sözleşme, karşılıklı etkileşim içinde bulunacak bireylerin aralarında yapılan anlaşmalardır.

Kurumlar uzun dönemde ekonomik performansın belirleyici unsurlarıdır (North, 2010). Kurumsal ortam, bireylerin yapmalarının yasak olduğu faaliyetlere yada hangi koşullarda altında yapılabilecek faaliyetlere açıklık getirmektedir. İktisadi açıdan kurumlar, ekonomik aktörler arasındaki etkileşimin sınırlarını belirlemektedir. North'un analizlerinde tıpkı kurallar gibi kurumlar da "formel" ve "enformel" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Formel kurumlar, insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren, insanlar tarafından getirilen kısıtlamalar olarak tanımlanırken informal kurumlar "kültür" olarak adlandırılan mirasın bir parçasıdır. North'a göre (2010) kültür, bir kuşaktan diğerine öğrenme veya taklit yoluyla aktarılan bilgi, tavır ve davranış kümesidir. Formel

kurumların oluşumunda organizasyonlar ya da devlet gibi bir otorite etkiliyken informal kurumlar toplumsal aktarım mekanizması ile kendiliğinden oluşmaktadır. North çalışmalarında informal kurumların bilinçli bir şekilde tasarlanmadığının altını çizmekte ve bu kurumların korunmasının herkesin çıkarına olacağını belirtmektedir. Bu nedenlerle de enformel kurumlar formel kurumlara göre daha kalıcıdır.

Kural ve kurumların temel amacı, rekabete dayalı bir oyunun nasıl oynanacağını tanımlamak ve belirlemektir. Kural ve kurumlar iktisadi ve toplumsal yaşamda istikrarı sağlayıp, belirsizliği azaltarak ekonomik aktörlerin daha rasyonel kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Gerek formel gerekse informal olsun kural ve kurumların temel fonksiyonu toplumda ve ekonomide istikrarı ve sürekliliği sağlamalarıdır (North, 2010). Toplumsal bilincin parçası informal kural ve kurumlar gözlem, taklit ve öğrenme davranışı aracılığıyla varlığını sürdürürken, formel kurallar ya da kurumların uygulanması, devamlılığı organizasyonlar ve yaptırımlar tarafından sağlanmaktadır. Formel kural ve kurumların değişimi yapısı gereği informal kural ya da kurumların değişiminden daha hızlı ve kolaydır. Bunun temelinde informal kural ve kurumların bilinçdışı bir şekilde, daha uzun sürede ve kümülatif bir biçimde oluşturulması, toplumun kültür ve geleneklerini devam ettirme eğiliminde olması yatmaktadır.

North çalışmalarında kurum ve organizasyon kavramlarının ayrımını vurgular. Organizasyonların oluşumu kurumların teşvik yapılarının bir sonucudur. North'a göre (2010) kurumlar, formel ve informal kurallar ile bunların yaptırım gücü tarafından oluşturulan oyunun kuralları iken; organizasyonlar, oyunun oyuncularını olarak görülebilir. Oyuncular yani organizasyonlar bazı ortak ekonomik, siyasal vb. hedefleri olan ve temel amacı varlığını devam ettirebilmek olan oluşumlardır. Çünkü tüm organizasyonlar kıt ve rekabet içerisindedir (North, 2010). North'a göre mülkiyet hakları, bireylerin emekleriyle elde ettikleri maddi ya da maddi olmayan varlıkları üzerindeki haklardır. Bu hakların elde edilmesi, devredilmesi, geçici transferi ya da korunması işlem maliyetleri ortaya çıkabilmektedir (North, 1991). Formel ve informal kurallar mülkiyet haklarını ve işlem maliyetini etkilerken, mülkiyet hakları ve işlem maliyetleri de ekonomik performansı etkilemektedir. Bireyler yatırım ve tasarruf kararlarını alırken işlem maliyetleri ve mülkiyet hakları gibi olguları dikkate almaktadırlar. Bu nedenle mülkiyet haklarının korunması ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi ekonomik performansı da artıracaktır (North, 2010: 82-94).

Tablo 2: YKİ Temel Yaklaşımları

YKİ TEMEL YAKLAŞIMLARI	
FİRMA TEORİSİ Coase (1937) Leibenstein (1966; 1978) Demsetz (1968) Joskow (1985) Williamson (1985-90-93) Wiggins (1991) Foss (1995)	Coase (1937), “ <i>Firma’ nın Doğası</i> ” adlı çalışmasında, ana akım iktisadın tam bilgi altında rasyonel karar süreçleri, iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının olduğu tam rekabetçi piyasa işleyişini gerçekçi bulmamaktadır. Gözetim, pazarlık ve sözleşme gibi piyasa süreçleri işleyiş maliyeti yaratmaktadır. İşlem maliyetleri, mübadele maliyeti, mülkiyet haklarının tahsis ve koruma maliyeti, anlaşmaları yürürlüğe koyma ve denetleme maliyetlerini kapsamaktadır. Firmanın amacı üretim maliyetlerini azaltarak maksimum karı sağlamak değil, işlem maliyetlerini kontrol altında tutmaktır. İşlem maliyetlerini en aza indirgeyen firma başarılı olmakta ve rekabet gücü elde etmektedir. Sınırlı rasyonalite, eksik bilgi ve rekabet varsayımları altında işlem maliyetleri daima pozitiftir. İşlem maliyetlerinin minimizasyonu tüm iktisadi ve politik kurumların oluşum nedenidir.
MÜLKİYET HAKLARI Coase (1959) Demsetz (1967) Alchian ve Demsetz (1973) Alchian (1977) Wallis (1989) Hart (1990) Williamson (1993)	Demsetz (1967) “ <i>Mülkiyet Hakları Teorisine Doğru</i> ” adlı çalışmasında işlem maliyetleri ve dışsallıklarla çevirili bir ekonomide üretim faktörlerinin kullanım haklarının tahsisinin önemini vurgulamaktadır. Mülkiyet hakları temel olarak sınırlı kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla düzenlenir. Kaynaklar üzerinde hak sahibi bireylerin yatırımlar gibi uzun vadeli kararları kaynakların değerini artırarak israfı önleyecektir. Mülkiyet haklarının açıkça tanımlandığı ve uygulandığı kurumsal ortamda değişim (mübadele) mekanizması daha etkin işlemektedir. Mülkiyet hakları kamusal varlıkların neden olduğu dışsallık ve vekil maliyeti gibi sorunların çözümlemesinde pozitif katkı sağlamaktadır. Sınırlı kaynakların sınırsız insan ihtiyaçları karşısında dengeli ve etkin dağılımı için sözleşmeler, firmalar ve mülkiyet hakları gibi kurumsal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır
SÖZLEŞME TEORİSİ Coase (1937) Akerlof (1970) Arrow (1972) Stiglitz (1974) Williamson (1975) Demsetz (1983) Joskow (1985) Hart (1988) Richter ve Furubotn (1999)	Akerlof (1970) “ <i>Limon Piyasası: Kalite Belirsizliği ve Piyasa Mekanizması</i> ” adlı çalışmasıyla alıcıların olası satın alımların kalitesini değerlendirmek için kullanabileceği birçok pazar ve bu pazarlara ait istatistikler olduğunu vurgulamaktadır. Bu şartlar altında mübadelelerdeki belirsizlik ve bu belirsizliklerden kaynaklanan problemler sözleşmeler aracılığıyla minimum indirilebilir. Sınırlı bilgi sahibi olan sınırlı rasyonel bireylerin gelecek öngörüsü güçtür. Gelişen piyasa yapıları iktisadi faaliyetleri daha riskli hale getirmekte sözleşmeler iki taraf arasında güvenilir bir taahhüt sağlamaktadır. Sözleşmelerle mülkiyet hakları belirlenir, kullanılır ve devredilir, Sözleşmeler politik karar ve kuralların uygulanmasında belirleyici rol oynanar, iktisadi faaliyetlere yasal bir altyapı sağlar, faaliyetlerin boyutunu, gelişmişliğini ve etkinliğini şekillendirmektedir.
YENİ İKTİSAT TARİHİ Hamilton (1934-36-47) Ashton (1948) Bloch (1949) Conrad (1957) Meyer (1957) Rostow (1960) Hughes (1966)	North (1977) “ <i>Yirmi Yıl Sonra Yeni Ekonomi Tarihi</i> ” ile Yeni İktisat Tarihi’nin iktisat tarihi yaklaşımını miyopluktan kurtaracağı ve sosyal bilimlere dinamik, devrimci bir çalışma alanı sağlayacağını savunmaktadır. İktisat teorisi ve istatistiksel teknikler kullanılarak tarihsel olaylar açıklanır. Kliometri (Cliometrics) olarak da tanımlanmaktadır. Kurumlar bireyin tercih setlerini şekillendirmekte, göreceli fiyat değişimlerini ve belirsizliği azaltmaktadır.

<p>Parker (1986) Fogel (1964-74-89) North (1973-77-81-90)</p>	<p>Mübadale sırasında ortaya çıkan asimetrik bilgi işlem maliyetlerine neden olmaktadır.</p> <p>Formel ve informel kurumlar arasındaki uyumsuzluklar işlem maliyetlerini artırmaktadır.</p> <p>Mülkiyet haklarının tahsisi yatırım, tasarruf ve kaynak kullanımı üzerinde büyüme etkisi yapar.</p> <p>Sözleşmeler mülkiyet hakları yapısının içinde teşvik edici ve cezalandırıcı rol oynamaktadır.</p> <p>İşlem maliyetlerini en aza indiren, mülkiyet haklarını sınırlandıran ve koruyan, sözleşmeleri ve yaptırımlarını garanti altına alan kurumlar ekonomik performans için önemlidir.</p> <p>Gelişen teknoloji, piyasa ve toplum yapısı ile birlikte daha rekabetçi ve etkin bir ekonomide kurumların evrimi zorunludur.</p>
--	--

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK PERFORMANS GÖSTERGESİ OLARAK REKABET GÜCÜ VE KURUMSAL KALİTE İLİŞKİSİ

Porter (1990)' a göre rekabet, ülkelerin ve endüstrilerin öncelikli hedefleri arasında gelmektedir. Rekabet ekonomik performansın itici gücüdür. Sala-i-Martin (2016)' e göre rekabet edebilirlik ve üretkenlik ilişkisi üç nedenden dolayı önemlidir;

- Daha üretken ülkeler vatandaşlarına daha yüksek yaşam standartı, zenginlik ve mutlu olma ortamı yaratmaktadır.
- Rekabet ve üretim gücü yüksek ekonomilerin yatırımlarının getirileri yüksektir. Altyapı, eğitim ve yetenek, beceri gibi kişisel gelişim alanlarında ulusal yatırımları büyümeye dönüşme potansiyelleri daha yüksektir.
- Rekabet gücü yüksek ülkeler şoklara karşı daha dayanıklı ve daha yüksek bir istikrar görünümü sergilemektedir.

Teknolojik değişim hızı ve küreselleşme karşısında ekonomiler sürdürülebilir büyüme hedefine ulaşabilmek için yoğun bir rekabetle karşı karşıya kalmaktadır. Piyasaların giderek derinleşmesi, ilişki ağlarının karmaşıklaşması ile rekabet kavramı yalnızca ekonomik performansın bir göstergesi ya da amacı olmaktan çıkmış, sosyal, kültürel, siyasal vb. birçok alanda dönüşümü, yeniliği ve gelişmişliği ifade eden bir kavram haline gelmiştir.

2.1. Rekabet Gücü Kavramı

İktisat literatüründe her zaman önemli bir yere sahip rekabet kavramı 1970-80 döneminde finansal, ticari ve sermaye işlemlerinin serbestleşme süreciyle birlikte tüm dünya ülkelerinin gündeminde yer almaktadır. Bu konjonktürde gelişmiş ülkeler rekabet güçlerini korumak, geliştirmekte olan ülkeler de artırabilmek üzere çalışmalarını hızlandırmıştır. Neoklasik yaklaşıma göre rekabet piyasa mobilizasyonuna bağlıdır. Fonksiyonel rekabet yaklaşımına göre eksik rekabet koşullarında piyasada firmalar arası yenilik ve farklılaşmayla süregelen dinamik yapılu üstünlük savaşı rekabet olarak tanımlanmaktadır (Kırankabeş, 2006: 232). 1985 yılında Amerika Birleşik Devletleri tarafından yayımlanan Endüstriyel Rekabet Edebilirlik Komisyonu Raporu'na göre firma kapsamında rekabet gücü "firmanın yerel ya da uluslararası pazardaki rakiplerine göre

düşük maliyetli ya da yüksek kaliteli mal ve hizmet üretebilme becerisi ile ilişkilidir (President's Commission on Industrial Competitiveness, 1985).

1995 yılında Avrupa Komisyonu Rekabet Edebilirlik Danışma Grubu tarafından Avrupa ülkelerinde rekabet gücünün artırılması üzerine hazırlanan ilk raporda rekabet gücü kavramını makroekonomik bir bakış açısıyla “[...] yaşam standartlarında gerçekleşecek iyileştirmeler aracılığıyla işsizlik ve yoksulluğu sona erdirmek” olarak tanımlarken, aynı yıl hazırlanan ikinci raporda rekabet gücünü “[...] verimlilik, etkinlik ve karlılık unsurlarını dayanan, işsizlik ve yoksulluğu sona erdirme amacı ile toplumun yaşam standartlarını ve sosyal refahı iyileştirmede kullanılan bir araç” olarak tanımlanmıştır. Diğer tüm çalışma ve yaklaşımlara benzer biçimde Dünya Ekonomik Forumu’na göre rekabet gücü başlangıçta bir ülkenin kişi başına düşen GSYH’nı yüksek oranda sürdürebilmesi olarak görülürken günümüzde başarının temel ölçütü olarak GSYİH'nın ötesine bakmaktadır. Küresel Rekabet Edebilirlik İndeksi aracılığıyla daha uzun vadeli ve bütünsel bir yaklaşım benimsenirken tüm dünya ekonomileri için refah, insanlar, gezegen ve kurumlara odaklanan genişletilmiş bir dizi hedef belirlenmektedir (WEF, 2020).

Yenilikçi ekonomiler, mülkiyet haklarının etkin bir biçimde tahsis edildiği, firmaların yönetim yapılarını güçlendiren, düşük işlem maliyetleriyle işleyen kurumsal ortamda gerçekleşmektedir. İktisat literatüründe rekabet gücü kavramı fiyat düzeyi, piyasa ölçeği, kur istikrarı gibi makroekonomik; verimlilik, inovasyon, yetkinlik ve beşeri sermayeyi artışı gibi mikroekonomik performans göstergeleriyle ölçülmektedir. Klasik yaklaşımın öncülerinden Smith ve Ricardo, yeni Keynezyen yaklaşımın popüler isimlerinden Krugman rekabet gücü kavramını uluslararası ticaret teorisi kapsamında değerlendirmektedir. Avusturya yaklaşımına göre ülkelerin ekonomik performans artışı tamamiyle rekabet güçlerine bağlıdır (Buchanan & Musgrave, 1999). Schumpeter yenilik ve icat yapma yeteneği yüksek firmaları rekabetçi üstünlük gösteren firmalar olarak almaktadır (Schumpeter ve Nichol, 1934). Porter, North, Dünya Ekonomi Forumu, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü gibi kuruluşlar ise, kavrama firma rekabetini artırarak piyasanın işlem maliyetlerini düşüren kurumsal ortam perspektifinden yaklaşmaktadır. Günümüz gelişmiş ekonomilerinde üstünlük-rekabet olgusu kurumsal kalite, beşeri sermayenin gelişmişliği ve teknolojik ilerleme ile ilişkilendirilmektedir.

Rekabetçi üstünlük kavramı açısından Porter, özellikle ihracata yönelik sanayileşen ülkelerin endüstriyel düzeyde rekabet gücünü uzmanlaşma esasına göre endüstri kümeleri (clusters) oluşturarak ölçek ekonomileri yaratmalarına bağlamaktadır (Porter, 1990). Dünya Ekonomi Forumu'na göre ulusal rekabet gücü, bir ekonominin verimlilik seviyesini etkileyen faktörlerin, politikaların ve kurumların bir bütünüdür; Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü için rekabet gücü hükümetin, firmaların yarattığı katma değeri ve toplumun refah seviyesini artıracak bir ortam sunabilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan Porter'a göre lokasyonun refah seviyesinin en önemli belirleyicisi verimliliktir. Porter'a karşın Ketels (2006) ulusal rekabet gücünü uluslararası piyasalarda satış yapabilme yeteneği ile ülkenin ticaret dengesine bağlamaktadır. Aiginger (2006) ise rekabet gücünü refah yaratabilme gücü olarak tanımlar (Aiginger, Bärentaler-Sieber ve Vogel, 2013).

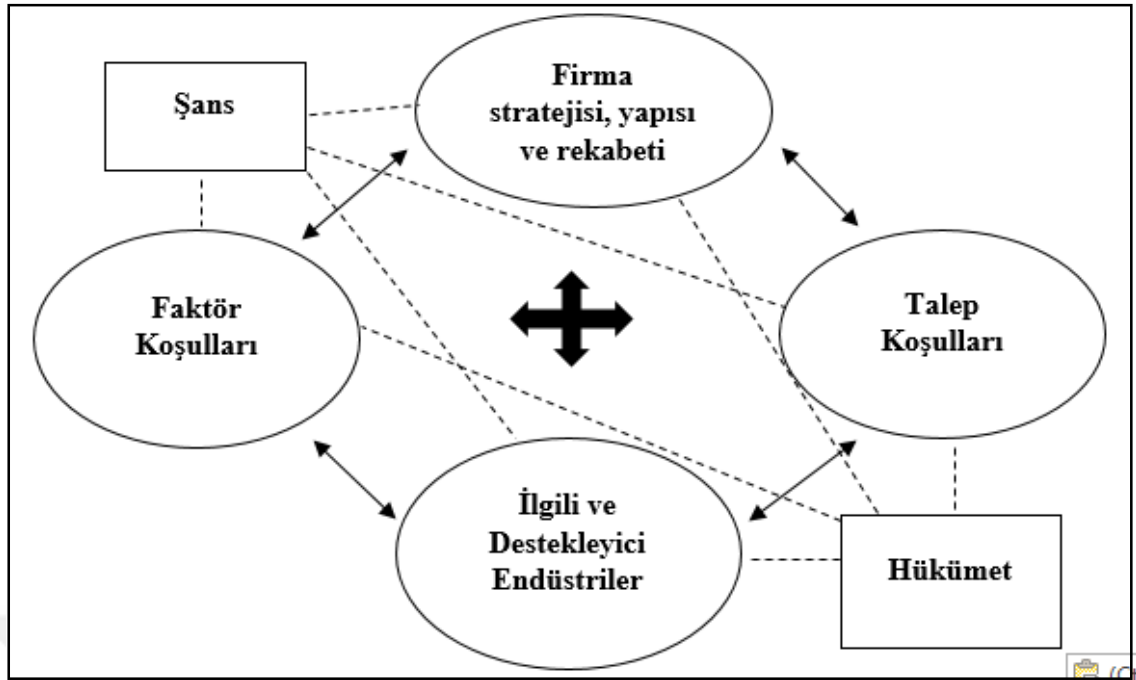
Tablo 3: Rekabet Edebilirlik ile İlgili Seçilmiş Teori ve Kavramlar

İktisat Yaklaşımları ve Rekabet Gücü Kavramı		
Teori	Öncüller	Yaklaşım
Klasik Paradigma ve Rekabet Kavramı		
Mutlak Üstünlükler Teorisi	Adam Smith (1766)	Uluslararası ticaret yapan taraflar, mutlak üstünlüğe sahip olduğu malların üretiminde uzmanlaşarak, düşük üretim ve ihracat yapmaktadır.
Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi	David Ricardo (1817)	Dış ticarete tarafların fayda sağlayabilmeleri için mutlak üstünlüğe gerek yoktur. Herhangi bir malın üretiminde göreceli bir üstünlüğün olması ihracatta yeterlidir. Diğerine göre malların üretiminde daha yüksek verimlilik sağlayan ülkeler o mallar üzerinde uzmanlaşarak rekabet gücü kazanmaktadır.
Heckscher-Ohlin Faktör Donatımı Teorisi	Eli Heckscher Bertil Ohlin (1933)	Üretim faktörlerinin miktarı ve faktör fiyatlarındaki çeşitlenme ülkenin rekabet gücünü belirlemektedir. Nispi olarak sermayesi bol olan ülkeler sermaye yoğun malları ihraç ederken, emeği bol olan ülke emek yoğun malları ihraç edecektir.
Neoklasik, Avusturya ve Kurumsal İktisatta Rekabet Gücü Kavramı		
Evrimsel İktisat Yaklaşımı	Joseph A. Schumpeter (1934)	Firmaların rekabet gücü; kaynakları yenilik ve ar-ge için kullanım oranlarına bağlıdır.
Etkili Rekabet Yaklaşımı	John M. Clark (1940)	Firmalar rekabet gücü elde etmek üzere yenilik yaratmaktadır. Bu da teknolojik ilerlemeye makro düzeyde rekabet avantajına ve ekonomik büyümeye yol açmaktadır.

Girişimcilik ve Yenilik Yaklaşımı	Joseph A. Schumpeter (1942)	Firmanın rakiplerine karşı yenilik yapma, yeni çözümler üretme ve risk alma eğilimi rekabet avantajı sağlamaktadır.
Avusturya Okulu Yaklaşımı	Ludwig von Mises (1949)	Piyasa rekabeti dinamik bir süreçtir. Firmalar pazarın ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerine göre rekabet gücü kazanmaktadır.
Kurumsal Yaklaşım	Friedrich List (1841) Max Weber (1922) James Buchanan (1962-64)	Ekonomik faktörlere ek olarak, formel ve informal bir çok kurum rekabet gücünü etkilemektedir. Kurallar, finansal, ticari ve politik kurumlar, kamu otoriteleri, mülkiyet hakları sistemi, davranış kalıpları ve alışkanlıklar öncelikle bireyin ve yaşadığı toplumun rekabet edebilirlik düzeyini belirlemektedir.
Rekabet Olgusuna Güncel Yaklaşımlar		
Rekabetçi Üstünlük Teorisi (Elmas Modeli)	Michael E. Porter (1990)	Ulusal rekabet gücü uzun vadeli verimliliğe bağlıdır. Elmas Modeli (Şekil 2)'ne göre rekabet gücünü oluşturan faktörler firma yapısı ve stratejisi, faktör koşulları, talep koşulları ile ilgili ve destekleyici endüstriler gibi mikro ekonomik yapısalara bağlıdır.
Monopolcü Rekabet Teorisi	Paul Krugman (1994)	Büyüme, refah ve rekabet yerel ekonomideki verimlilik düzeyi ile paralel gelişim göstermektedir. Ülkelerin uluslararası rekabet gücü, yüksek yaşam standartlarıyla ilişkilidir. Yeni keynezyen yaklaşım kapsamında Krugman, makroekonomik refahın mikroekonomik temellerini dikkate alan analizlerle kurumsal faktörleri dikkate almaktadır.
Refah Odaklı Rekabet Teorisi	Karl Aiginger (2006)	Ekonominin rekabet gücü refah yaratabilme yeteneğine bağlıdır. Beşeri ve fiziki sermaye, teknolojik gelişim; kurumsal kalite rekabet gücünün temel belirleyicileridir.

Kaynak: (Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık, 2012; Siudek ve Zawojka, 2014)

Porter (1990)' a göre her ulusun amacı yüksek bir refah seviyesine ulaşmak ve onu sürdürmek olmalıdır. Refah artışının en önemli kaynağı işgücü ve sermayenin verimliliğidir. Ülke verimli olduğu üretim faktörlerine uygun sektörlerde uzmanlaşarak ihracat performansını artırırken verimsiz olduğu sektörlerde ithalat yaparak uluslararası ticarete yerini koruyabilmektedir.

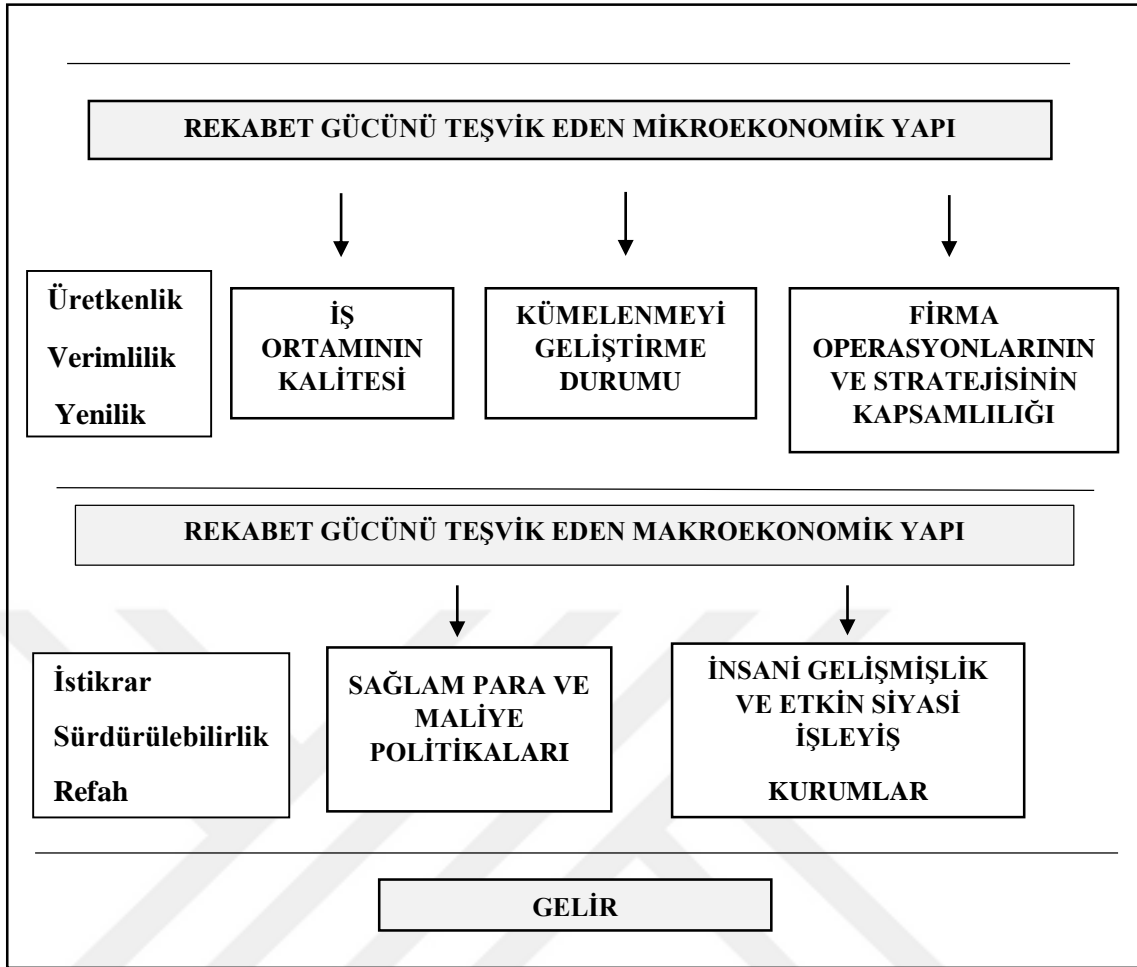
Şekil 1: Porter Elmas Modeli

Kaynak: (Porter, 1990)

Rekabet gücü kavramına mikroekonomik perspektifte bakan Porter, uluslararası ticareti rekabetin kaynağı olarak görmez, verimliliği artırmanın bir aracı olarak görmektedir. Rekabet gücü kavramının kalkış noktası sayılan Elmas Modeli (Şekil 1), kavramı firma stratejileri ve yapısı, destekleyici endüstriler, faktör ve talep koşullarından oluşan dört ana faktörün yanında, şans ve devlet rolü gibi iki dolaylı faktörle açıklanmaktadır. Modelde şans faktörü doğal afetler, savaşlar gibi kontrol edilemeyen durumları kapsarken, devletin düzenleyici işlevi tüm faktörleri kapsayıcı niteliktedir. Modelin sonuçlarına göre devletin firmaların performansını artıracak kurumsal ortamı hazırlaması gerekmektedir. Sistemde devlet kurumlar, kuruluşlar ve organizasyonların rekabet gücünü artıran teşvik sistemini inşa ederek dolaylı bir rol üstlenmektedir.

2.1.1. Rekabet Gücü, Kurumlar ve Ekonomik Performans

Hükümetlerin temel iktisadi hedefi ülke vatandaşları için refahın artırılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesidir. Ekonomi politikasının temel amacı, bir ulusun veya bölgenin katma değeri yüksek mal ve hizmet üretmek üzere, beşeri ve fiziki sermaye donanımı ile doğal kaynakları verimli kullanma performansını yükselterek rekabet gücünü artırmak olmalıdır (Porter, 2009). WEF (2016)'e göre rekabetçi ekonomiler; kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme olasılığı olanlardır.

Şekil 2: Büyümenin Rekabet Temelli Dinamikleri

Kaynak: (Institute For Strategy And Competitiveness, 2021)

Mikroekonomik rekabet; iş ortamının genel kalitesi, ekonominin kümelenme performansı, firma operasyonlarının ve stratejilerinin kapsamına bağlı olarak şekillenmektedir. İş ortamlarının kalitesi firmaların ve piyasaların üretkenliğini, yenilik kapasitelerini pozitif yönde etkilemektedir. Piyasada tedarikçiler ve destekleyici hizmetler kurumların gelişimini sağlamak üzere stratejik olarak belirlenmiş alanlarda kümelenerek verimliliği artırmaktadır. Endüstride firmaların büyümeyi, verimliliği ve rekabeti destekleyen bir kurumsal ortamda yapılandırılması ekonomik performans için önemlidir. Firmaların beceri, yetenek ve yönetim biçimleri ekonominin verimlilik düzeyini belirlemektedir. Finansal ve ticari özgürlüğü güvence altına alan ve mülkiyet haklarını tahsis eden kurumsal ortam, firmaların piyasa stratejilerini ve organizasyonel yapılarını etkileyerek, piyasalara dolayısıyla ekonomiye üretken bir yapı kazandırmaktadır.

Ülkelerin makroekonomik düzeyde rekabet gücü performansı ekonomide sürdürülebilir büyümeyi tesiseden para ve maliye politikalarının istikrarına bağlıdır. Başarılı bir maliye politikası kamu gelirleriyle uyumlu, mali baskınlık yaratmayan harcama politikaları ile düşük enflasyon yaratan para politikaları arasındaki koordinasyonun bir sonucudur. Sağlam mali yapı ve para politikaları yapısal ya da döngüsel dengesizliklerin, bozulmaların önüne geçmekte, ekonomik istikrarı sağlamaktadır. İstikrarlı bir ekonomi ileriye dönük sağlıklı kararlar alabilmek için büyük önem arz etmekte, yatırım davranışlarına, iktisadi ve siyasi politikalara yön vermektedir.

Parasal özgürlük ve Merkez Bankalarının özerkliği fiyat rekabetini bozan çeşitli hükümet müdahalelerini önleyerek, ekonomik istikrarı sağlamakta, dolayısıyla ekonominin büyüme ve rekabet kapasitesine olumlu yönde etkilemektedir. Diğer yandan temel eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesi, toplumda fırsat eşitliğinin sağlanması, beşeri sermayenin niteliğini artırmaktadır. Kaynak dağılımında ve güce erişimde eşitlik, politik veya devletle ilgili kurum ve süreçlerin istikrarını sağlayan kurumsal ortam makroekonomik düzeyde rekabet gücü yaratabilmenin gerekli koşullarındandır.

Doğal kaynaklar, coğrafi konum, nüfus ve ülke büyüklüğü dahil olmak üzere ülkeye özgü birçok donanım refahın doğal belirleyici unsurlarıdır. Rekabet gücü olgusu yerli ekonominin gelişimine, altyapı yatırımlarına, ticaret performansına, emek ve finansal piyasalara, eğitim ve sağlık hizmetlerine, iktisadi ve politik birçok kurumlara, teknolojik gelişmelere ve sürdürülebilir büyüme patikalarına verilen önem itibariyle iktisadi analize büyüme olgusuna oranla daha işlevsel bir bakış açısı kazandırmaktadır. Rekabet gücünün dolayısıyla refah düzeyinin artırılması temelinde iktisadi ve politik kurumlar arasındaki dayanışmanın artırılması, iktisadi aktörlerin rekabetçi ve yenilikçi davranışlarını destekleyici ve bu davranış biçimlerine yönlendirici bir kurumsal yapı bulunmaktadır.

Tarih boyunca ülkeler arasında süregelen sosyo-ekonomik farklılıkların temelinde kurumsal ortamda kolektif eylemi biçimlendiren teşvik ve kısıtların yol açtığı patika bağımlılığı yatmaktadır. Bazı toplumlarda kurumsal ortam kendisini yenileyemeyen veya yenilikleri engelleyen bir inanç sisteminden beslenmektedir. Piyasa verimliliğini, dinamizmini, rasyonelitesini ve rekabet potansiyelini engelleyen kurumsal yapılar öngörülenden daha yaygın ve dayanıklıdır. Bu tür etkin işlemeyen kurumlar kolektif bilinci, eylem olarak bireysel girişimci davranışı ve rekabet ortamını engellemekte, piyasa

aktörleri arasında kredi ve bilgi akışının önüne geçmekte, yerleşik, verimsiz sosyal hiyerarşinin devamlılığını sağlamaktadır.

Kurumlar insan davranışlarını kısıtlamanın ve düzenlemenin yanında oluşturdukları toplumsal teşvik yapısı ile ekonomik ve politik performansı artıran unsurlardır (Acemoğlu & Robinson, 2008). Kurumsal yaklaşıma göre bireyin ya da organizasyonların üretim, tüketim, tasarruf, yatırım ve yenilikçi davranış biçimleri kurumsal yapının sağladığı teşvikler aracılığıyla belirlenmektedir. Bu bağlamda işlem maliyetlerini düşüren, belirsizliği azaltan, mülkiyet haklarını koruyan, kaynak dağılımında etkinliği sağlayan kurumsal ortama sahip ekonomiler uzun vadede büyüme, kalkınma ve rekabeti tesis etmektedir.

Kurumsal yapının güçlü ve iktisadi olarak etkin olduğu ekonomilerde kaynakların verimli ve adaletli bir şekilde tahsis edildiği, belirsizliğin azaldığı, iktisadi aktörlerin işleyiş maliyetlerinin düşürüldüğü, bireysel ve sosyal faydaların etkili bir şekilde dağıldığı varsayılmaktadır. Bireylerin yatırım kararları temel olarak, mülklerini korumak ve sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesini izlemek üzere harcamaları gereken zaman ve paradan etkilenmektedir. Yatırım beklentileri toplumsal, siyasal ya da ekonomik yapıya duydukları güvene bağlı olarak şekillenmektedir. Mülkiyet haklarını koruyan, politik istikrarı, politika süreçlerinde tüm toplumsal grupların etkinliğini ve kaynak dağılımında eşitliği sağlayan, düzenleyici sistemin kalitesini artıran, finansal, parasal ve ticari özgürlüğü temin eden bir kurumsal yapı ekonomiye olan güveni pekiştirecek, yatırımları artıracak, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik performans sağlayacaktır.

North'cu yeni kurumsal yaklaşım bağlamında, liberalizm daha rekabetçi ve daha açık piyasa toplumlarının yasal, politik ve toplumsal kurumlarını inşa eden politikalara evrilmektedir. Büyüme, kalkınma, refah ve dolayısıyla uluslararası piyasalarda rekabet gücü elde etmek, piyasanın işleyişini engelleyen, kişisel çıkar odaklı ve gayri resmi kurumların, rasyonel ekonomik faaliyeti kolaylaştıran resmileştirilmiş ve liberal bir kurumsal çerçeveye evirildiği kültürel ve kurumsal dönüşüm süreci olarak ele alınmaktadır.

90'lı yıllardan itibaren kurumsal kalite indekslerinin geliştirilmesi ve analiz edilebilir veri setleri sağlanması ile rekabet gücü ve kurumsal çerçeve arasındaki ilişki ortaya konulmuş ve "kurumsal rekabet edebilirlik" kavramının oluşmasını sağlamıştır.

Gerçekleşen bu farkındalık ve ilerlemeler ışığında ülkelerin yöneticileri, politika yapıcıları için formel ve informal kurumlara esnek, yenilikçi ve rekabetçi bir yapı kazandırmak neredeyse zorunlu hale gelmiştir.

Buitrago ve Camargo (2021)'e ait bir çalışmada kurumlar ve uluslararası rekabeti bağlamında yaklaşımları şu şekilde sınıflandırılmaktadır;

- Kurum Bazlı Yaklaşım; Rekabet gücü, kurumlar ve kuruluşlar arasındaki dinamik etkileşimin bir sonucudur. Kurumsal çerçeve, firmaların davranışlarını ve stratejik tercihlerini etkilemektedir. Kurumsal yaklaşıma göre çok daha dar bir bakış açısı ortaya koymakta kurumsal çerçevenin sadece kuruluşlar üzerindeki etkileri irdelenmektedir.
- Kurumsal Yaklaşım; Bu teori, kuralların, normların ve rutinlerin sosyal etkileşim için komuta edici kılavuzlar haline geldiği süreçleri incelemektedir. Bu kavramların nasıl şekillendiği, yayıldığı, kabulgördüğü, zaman ve mekâna nasıl uyarlandığı sorgulanmaktadır. Ekonomiden siyaset ve sosyolojiye kadar birçok alanı kapsayan en karmaşık ve çok boyutlu teori olarak görülmektedir.
- Kaynak Odaklı Yaklaşım; İşletme iktisadi bakış açısına sahip olup firma rekabet gücüne odaklanmaktadır. Bu yoruma göre firmaların rekabet gücü ayırt edici ve benzersiz yetenekler geliştirmeye dayanmaktadır. Yaklaşım organizasyonel yapılara odaklanmakta ve performansın firmaya özgü kaynaklara bağlı olduğu savunulmaktadır.
- Dinamik Yetenekler Yaklaşımı; Rekabet gücü için şirket iç ve dış süreçleri, kaynakların kullanımı ve stratejinin önemi vurgulanmaktadır. Yetenekten kasıt her koşulda kaynakları etkin kullanma kapasitesidir. Firmanın organizasyonel ve yönetsel "teknolojisi" ve bu teknolojiyi yayma kabiliyeti firmanın ulusal ve küresel yeteneklerini belirlemektedir.
- İşlem Maliyetleri Yaklaşımı; Williamson (1985)'e göre kurumların temel amacı ve etkisi, işlem maliyetlerini düşürebilmesidir. Bu yaklaşımda aynı şekilde kurumlar aracılığıyla sözleşme sorunları çözümlenir ve piyasa aksaklıkları içselleştirilir. Bu teoriye göre işlem maliyetlerinde, sözleşmelerin düzenlenmesinde ve piyasa aksaklıklarında başarılı performans gösteren ekonomi rekabet gücünü de elde edecektir.
- Endüstri Odaklı Yaklaşım; Firmanın performansı ve rekabet gücü, firmanın faaliyet gösterdiği sektördeki koşullar tarafından belirlenmektedir. Sektör

rekabetçi bir yapıya sahipse firmada rekabetçi bir yapıya sahiptir. Sektörün rekabetçi yapısı ise kurumsal düzenlemeler ile şekillenmektedir.

- Bilgi Odaklı Yaklaşım; Bu teoriye göre bilgi kuruluşlar için en stratejik kaynaktır. Firmaların temel amacı bilgiyi yaratmak ve rekabet avantajına dönüştürmek olmalıdır. Bu şekilde bir rekabetçi yaklaşım için beşeri sermayeyi güçlendirmeye, ar-ge yatırımlarını artırmaya teşvikeden, yaratılan bilginin mülkiyet haklarını koruyan bir kurumsal yapıya ihtiyaç vardır.
- Sosyal Sermaye Odaklı Yaklaşım: Kurumsal yada kurumsallaşmamış bir ortamda, kökleri normlara, güvene ve sosyal sermayeye dayalı bir rekabet teorisidir. Sosyal kurumlar ve beraberinde getirdikleri kurallar sosyal sermayenin oluşumunu sağlarken, sosyal sermayenin geliştiği yani doğru teşvik yapılarının sağlandığı bir ortamda, bireyler ait olduğu topluluğun amaçları ve refahı doğrultusunda işgücüne katılımı çok daha verimli bir hal almaktadır (Aktan ve Yay, 2018).
- Kaynak Ortamı Odaklı Yaklaşım; Bu teori, “çevresel gömülme paradoksu” nu temel almaktadır. Paradoksa göre, firmaların rekabet avantajı yaratmasını sağlayan aynı çevresel koşulların (stratejik faktör pazarları ve kurumları gibi) paradoksal olarak devamlılığı, firmaları sahip oldukları avantajı sürdürmenin daha zor olduğu bir duruma sürükleyebilmektedir (Kim & Hoskisson, 2015).
- Rekabetçi Verimlilik; Kültür, rekabet edebilirlik ve performans arasında bir ilişki kuran bu teori rekabet gücü ve üretkenliği birleşik bir yapıda ele almaktadır.

Coase ve North' dan hareketle kurumsal performans ve rekabet gücü ilişkisine odaklanan "*karşılaştırmalı kurumsal ekonomi*" yaklaşımı, ampirik ve teorik büyüme literatürüne dayanmaktadır. Hızla yükselen literatürde tarihsel ve ülkeler arası veriler kullanılmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, North'un fiziksel ve beşeri sermaye birikim sürecini ve toplumsal teşvik yapılarının temelinde gördüğü üretim ve değişim ilişkilerini organize eden kurumsal ortam yer almaktadır. Kurumların faktör birikimi, yenilik ve kaynak tahsisinin verimliliği üzerindeki etkileri, kurumları büyüme, kalkınma dolayısıyla rekabet gücü ile ilişkilendirmektedir (Lee, 2010: 673-683).

Coase ve North' dan esinlenene rekabet gücüne kurumsal yaklaşım, WEF, IMD ve OECD başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluş tarafından kabul görmekte ve geliştirilmeye çalışılmaktadır.

2.1.2. Rekabet Gücünün Ölçülmesi

Ekonomilerin uzun dönem rekabet gücünün zamana ve mekana bağlı olarak değişen ekonomik ve ekonomik olmayan bir çok faktörden etkilenmesi rekabet gücüne ait ortak bir fikrin oluşumunu zorlaştırmaktadır (Şegota, Tomljanović, Huđek, 2017). Krugman (1994) rekabet edebilirliği ülkeler için tehlikeli bir saplantı olarak tanımlarken Porter (1990) ülke ekonomilerinin verimliliği için çok önemli bir temel olduğunu savunmaktadır. Her hâlükârda ekonomilerin küreselleşme, ticari ve finansal serbestleşme ile birlikte artan üretkenlik ve rekabet ihtiyacı göz ardı edilmemelidir. Ekonomik araştırmalardaki son gelişmeler, üretim faktörlerindeki farklılaşmalar, uluslararası pazardaki değişimler ışığında ulusal rekabet edebilirliği değerlendirmek için kullanılan yöntemler giderek daha fazla tercih edilmektedir.

Ülkelerin başlıca politik, ekonomik, sosyo-kültürel, insani ve eğitsel olmak üzere birçok konuda sürekli gelişen dünyayı yakalayabilmeleri ve bu rekabet ortamında güçlerini koruyabilmeleri için küresel rekabette hangi noktada olduklarını öğrenmeleri önemlidir. Rekabet gücünün ölçülmesine dair farklı birçok yaklaşımın bulunmasının yanında iki indeks bu alanda yapılan çalışmalar içinde ön plana çıkmaktadır. Bunlar Dünya Ekonomik Forumu'nun (World Economic Forum, WEF) hazırladığı Küresel Rekabet Raporu (Global Competitiveness Report) ve Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü'nün (International Institute for Management Development- IMD) yayımladığı Dünya Rekabet Gücü Yıllığı (World Competitiveness Yearbook) dır.

Küresel rekabet edebilirlik raporu 2004 yılından günümüze Dünya Ekonomik Forumu tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. Bu rapor, ülkeleri Xavier Sala-i-Martin ve Elsa V. Artadi tarafından oluşturulan Küresel Rekabet İndeksi'ne göre sıralamaktadır. İndeksi oluşturmak ve ülke sıralamalarını ortaya koymak için 140 ekonomiden ve 13.500'den fazla iş liderinden veri toplanmaktadır. İndeksi oluşturan 110 değişkenin üçte ikisi Yönetici Görüşü Anketleri'nden ve üçte biri Birleşmiş Milletler gibi halka açık kaynaklardan elde edilmektedir.

1989 yılında Dünya Ekonomik Forumu ile birlikte yayımladığı “Dünya Rekabet Edebilirlik Raporu” adı altında çalışmalarına başlayan Yönetim Geliştirme Enstitüsü (IMD) 1996 yılında iş birliğine son vererek “Dünya Rekabet Gücü Yıllığı” ile bağımsız çalışmalarına devam etmektedir. IMD’ ye göre rekabet gücü bir ülkenin varlıklarını, tüm süreçlerini, cazibesini, saldırganlığını, küresel gücünü ve yakınlıklarını katma değer yaratmak ve ulusal zenginliği artırmak amacıyla kullanma yeteneğini yansıtmaktadır. IMD bakış açısına göre yalnızca GSYH ya da verimlilik artışı başarılı bir ekonomik performans için yeterli değildir.

Yıllığın hazırlanmasındaki temel amaçlar; ülkelerin rekabet kapasitelerinin uluslararası bir karşılaştırmasını yaparak ulusun zayıf noktalarını belirlemek, ülkenin gelişim stratejilerine yol göstermek, ülke vatandaşlarının ve de firmaların gelecek kararlarının daha ulaşılabilir, gerçekçi ve güvenli olmasını sağlamaktır.

Hükümetler firmaların rekabet edebilirliklerini sağlayacak en etkin yapısal, kurumsal düzenlemeleri ve politik çevreyi sağlamakla yükümlüdür. Küresel rekabetin birebir, somut bir biçimde gözlemlenmesinin mümkün olmaması nedeniyle ancak rekabet gücünü etkileyen ekonomik ve ekonomik olmayan faktörlerin belirlenmesi ve ölçülmesi ile ulusların rekabet güçleri hakkında fikir edinilebilmektedir. Bu faktörler IMD tarafından Tablo 4’te görebileceğimiz gibi 4 ana gruba ayrılmışlardır.

Tablo 4: IMD Dünya Rekabet Gücü Yıllığı Bileşenleri

Ana Grup	Kriter Sayısı	Alt Gruplar	Açıklama
Ekonomik Performans	82	Yerel Ekonomi Uluslararası Ticaret Uluslararası Yatırım İstihdam ve Fiyatlar	Ulusal ekonominin makroekonomik çözümlenmesi
Hükümet Etkinliği	74	Kamu Finansmanı Maliye Politikası Kurumsal Çerçeve İş Ortamı Mevzuatı Toplumsal Yapı	Rekabetçiliğe yönelik hükümet politikalarının varlığı
İş Ortamı Verimliliği	74	Üretkenlik ve Verimlilik Emek Piyasası Finansal Sistem Yönetim Uygulamaları Değerler ve Davranış	Firmaları yeniliğe, karlı faaliyetlere ve sorumlu davranışa yönlendiren kurumsal ortam
Altyapı	108	Ana Altyapı Bilimsel Altyapı Teknolojik Altyapı Sağlık, Çevre, Eğitim	Altyapı sisteminin toplumsal ve iktisadi ihtiyaçları karşılamada yeterliliği

Kaynak: (IMD, 2020)

Dünya Rekabet Gücü Yıllığı' nın analizlerinde kullandığı metodoloji ve temel nitelikler şu şekilde sıralanabilir;

- Dünya ekonomileri her yıl düzenli olarak küresel rekabet gücü kapsamında sıralanmaktadır.
- Enstitü'nün analizleri ilgili ülkelerin hükümetleri tarafından kabul görmektedir bu nedenle dünyadaki en yetkili rekabet gücü indekslerinden biri olarak kabul edilmektedir.
- Sonuçların işlenmesinde istatistiksel (brüt, kantitatif) ve anketler sonucu elde edilen veriler (yumuşak, nitel) kullanılmaktadır.
- Ülkeler rekabet gücü bakımından değerlendirilirken çok kriterli bir yaklaşım izlenmektedir.
- Sonuçların yorumlanmasında daha yüksek puan daha yüksek rekabet gücü anlamına gelmektedir.

İndeks hesaplanırken ülkelerin ve firmaların uzun vadeli refah elde etmek için kaynaklarını nasıl yönettiklerine odaklanılmaktadır. İndeksin ülkelerin rekabet gücünü belirlemek üzere kullandığı 338 kriterin 163'ü; uluslararası, ulusal ve bölgesel organizasyonlar, özel enstitüler ile dünya çapında 54 partner enstitüden oluşan ağdan elde edilen katı istatiki verilerden, 92'si; anket verilerinden ve 83'ü; arkaplan verilerinden gelmektedir. Puanların hesaplanması ve ülkelerin sıralaması yapılırken IMD alt grupların hepsine eşit ağırlık vermektedir. Dünya Rekabet Gücü Yıllığı 2020 yılı için toplamda 63 ülkeyi 26 yıl gibi uzun bir zaman kesiti içinde rekabet edebilirlik gücü en yüksekten (1) en düşüğe (63) doğru sıralamakta ve rekabet gücü en yüksekten (100) en düşüğe (0) puanlamaktadır.

Ülkelerin kurumsal performansları ile rekabet güçleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmada indeksin geniş bir zaman aralığına ve güncel verilere sahip olması, sağladığı veri setinin geniş kapsamı ve literatürde Kovacica ve Stanovnik (2000), Arslan ve Tatlıdil (2012), Akal, Kabasakal ve Gökmenoğlu (2012) gibi bir çok çalışma tarafından akademik çalışmalar için uygunluğunun kanıtlanması sebepleriyle rekabet gücü göstergesi olarak Dünya Rekabet Gücü Yıllığı tercih edilmektedir.

2.2. Kurumsal Performans Göstergeleri

Kurumsal kalite, temel olarak hukuku, iktisadi ve politik hakları, hükümet politikalarını ve hizmetlerini kapsayan geniş bir kavramdır. Kurumsal kalite göstergelerinin ve yaklaşımlarının çeşitliliği, kurumsal yapının ülkelerarası farklılıklar göstermesi (ülkeye özgü özellikler taşıması) ölçümünü zorlaştırmaktadır. Kurumsal kalitenin tespiti; bazı rakamsal, somut göstergelerin kurumsal değişkeni yansıtması amacıyla kullanılması ya da uzman görüşlerine dayanan anket verilerinin indeks haline getirilmesi aracılığıyla yapılmaktadır. Kurumlar soyut oluşumlardır. Kurumsal kaliteyi yansıtması amacıyla kullanılan göstergeler kurumların kendilerini değil, belirli bir kurumsal çevrenin sonuçlarını yansıtmaktadır (Helgason, 2010). Uluslararası geçerlilik ve objektiflik açısından göstergelerin mümkün olduğunca objektif olarak bir araya getirilmiş, kamuya açık verilere veya uzmanlar tarafından uygulanan ya da kabul gören anket verilerine dayandırılması önemlidir.

Tablo 5'te kurumsal performansı ölçen kurumlar, kurumsal performans indekslerinin neler olduğu, performans ölçümünde kullandıkları göstergeler, ölçümlerin yıl ve ülke skalası sunulmaktadır.

Tablo 5: Kurumsal Performansı Ölçen Kurumlar

Veri	Başlangıç Yılı ve Yayın Sıklığı	Çalışma Alanı	Kapsamı
Politik Kurumlar			
The Center for Systemic Peace-Polity IV	1800 Yıllık	Kurumsallaşmış Demokrasi Rejimi, Kurumsallaşmış Otokrasi Rejim,	167
Freedom House- Küresel Özgürlük İndeksi	1955 Yıllık	Siyasal Haklar Sivil Özgürlükler	210
V-dem Enstitüsü	1789 Yıllık	Seçimli Demokrasi, Liberal Demokrasi, Eşitlikçi Demokrasi, Müzakereci Demokrasi	202
Ekonomik Kurumlar			
Fraser Enstitüsü-Ekonomik Özgürlük İndeksi	1970 Yıllık	Güçlü Para Mülkiyet Hakları Yasal Sistemler, Hükümet Büyüklüğü Yasal Düzenlemeler Uluslararası Ticaret Özgürlüğü	162
Heritage Vakfı- Ekonomik Özgürlük İndeksi	1995 Yıllık	Vergi Yüklü, Yargı Etkinliği Mali Sağlamlık, Mülkiyet Hakları,	184

		Devlet Bütünlüğü Yatırım Özgürlüğü Kamu Harcamaları Parasal ve Finansal Özgürlük, İş, Emek ve Ticaret Özgürlüğü	
The PRS Grup- Uluslararası Ülke Risk Rehberi	1984 Aylık	Ekonomik Politik ve Finansal Riskler	140
Dünya Bankası- Dünya Yönetişim Göstergeleri	1996 Yıllık	Politik İstikrar Şiddet Yokluğu İfade Özgürlüğü Hesap Verebilirlik Hükümet Etkinliği Hukukun Üstünlüğü, Yolsuzluğun Kontrolü Düzenleyici Sistemin Kalitesi	200

Kaynak: (The Center for Systemic Peace, 2021; Freedom House, 2021; V-dem Enstitüsü, 2021; Fraser Enstitüsü, 2021; Heritage Vakfı, 2021; The PRS Grup, 2021; Dünya Bankası, 2021)

Çalışmanın ampirik kısmında iki adet model kullanılmaktadır. Model (1)'de ülkelerin uluslararası rekabet güçleri ve iktisadi kurumları arasındaki ilişki test edilirken, Model (2)'de politik kurumlar ve rekabet ilişkisi incelenmektedir. İktisadi kurumlara dair değişkenler yukarıda da bahsedilen Heritage Vakfı' na ait Ekonomik Özgürlükler İndeksinden seçilmiştir. Veri setinin zaman aralığının, indekste kullanılan göstergelerin bu çalışmanın amaçlarına uygun olması, yazında çok sayıda çalışmada tercih edilmesi gibi nedenlerle Heritage Vakfı'nın Ekonomik Özgürlükler İndeksi' ne ait parasal özgürlük, finansal özgürlük, ticaret özgürlüğü ve mülkiyet hakları gibi bazı göstergeler Model (1)' de iktisadi kurumların performansını temsil etmek üzere kullanılmaktadır.

Heritage Foundation ve The Wall Street Journal'ın işbirliği ile 1995 yılında hayata geçirilen Ekonomik Özgürlükler İndeksi yıllar içinde değişmekle birlikte güncel olarak 186 ülkenin kurumsal performanslarını ölçmektedir. İndeks ülkeleri 0 ile 100 arasında puanlandırmaktadır. 0 “ekonomik özgürlük yok” ve 100 “tamamen özgür ekonomi” olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik Özgürlükler İndeksi değerlendirme sırasında temel aldığı 4 ana kategori ve 12 alt kategori şu şekildedir:

Tablo 6: Heritage Ekonomik Özgürlükler İndeksi Yapısı

HERİTAGE VAKFI EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER İNDEKSİ			
Hukukun Üstünlüğü	Hükümetin Büyüklüğü	Düzenleyici Ortamın Etkinliği	Serbest Piyasa
<ul style="list-style-type: none"> Yönetimin Bütünlüğü Mülkiyet Hakları Hukuksal Etkinlik 	<ul style="list-style-type: none"> Kamu Harcamaları Vergilendirme Mali Sağlık 	<ul style="list-style-type: none"> İş Yapma Özgürlüğü Emek Özgürlüğü Parasal Özgürlük 	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret Özgürlüğü Yatırım Özgürlüğü Finansal Özgürlük

Kaynak: (Heritage Foundation, 2021)

Model (1)'de iktisadi kurumları temsil etmek üzere Ekonomik Özgürlükler İndeksi'nden seçilen değişkenler ve indeks tarafından tanımları şu şekildedir:

Tablo 7: Model (1) İktisadi Kurumlara Ait Göstergeler, Ölçüm Biçimleri ve Kapsamları

MODEL (1) İKTİSADİ KURUMLARA AİT GÖSTERGELER, ÖLÇÜM BİÇİMLERİ ve KAPSAMLARI		
Değişken	Ölçüt	Tanımı/Kapsamı
Parasal Özgürlük <i>Moneyfree</i>	<ul style="list-style-type: none"> Son üç yılın ağırlıklı ortalama enflasyon oranı Devletin doğrudan kontroller veya sübvansiyonlar yoluyla fiyatları manipüle etme derecesi hakkında nitel bir yargı 	Mikroekonomik müdahale olmaksızın fiyat istikrarının sağlanabildiği bir ortam, serbest piyasanın ön koşuludur.
Ticaret Özgürlüğü <i>Tradefree</i>	<ul style="list-style-type: none"> Ticaret ağırlıklı ortalama tarife oranı Tarife dışı engellerin niteliksel bir değerlendirmesi 	Ticaret özgürlüğü niceliksel kısıtlamalar açısından; ithalat, ihracat ve gönüllü ihracat sınırlamaları, ambargoları içermektedir. Düzenleyici kısıtlamalar açısından; lisanslama, yerli içerik ve karıştırma gereksinimleri, sıhhi ve bitki sağlığı standartları, güvenlik ve endüstriyel standartlar, paketleme, etiketleme ve ticari marka düzenlemeleri, reklam ve medya düzenlemeler yer almaktadır. Gümrük kısıtlamaları; avans depozito gereksinimleri, gümrük değerlendirme süreçleri, gümrük sınıflandırma süreçleri, gümrükleme işlemlerini kapsamaktadır. Doğrudan hükümet müdahalesi kapsamında; sübvansiyonlar ve diğer yardımlar, hükümet sanayi politikaları, devlet tarafından finanse edilen araştırma ve diğer teknoloji politikaları; yarışma Politikaları, hükümet satın alma politikaları, devlet ticareti, devlet tekelleri ve özel imtiyazlar gibi faktörler de ticaret özgürlüğünün tespitinde kullanılmaktadır.

<p>Finansal Özgürlük</p> <p><i>Finfree</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Finansal hizmetlere ilişkin devlet düzenlemelerinin kapsamı • Doğrudan ve dolaylı mülkiyet yoluyla bankalara ve diğer finansal piyasalara devlet müdahalesinin derecesi • Hükümetlerin kredi tahsisi üzerindeki etkisi • Mali ve sermaye piyasalarının gelişim kapsamı • Dış rekabete açıklık 	<p>İdeal bankacılık ve finans sistemi; asgari düzeyde hükümet müdahalesi, merkez bankalarının denetim ve düzenleme davranışlarının sözleşme yükümlülüklerini uygulamak ve dolandırıcılığı önlemekle sınırlandırılmış yetkilerini içermektedir.</p> <p>Kredi piyasa koşullarında tahsis edilmekte ve hükümete ait mali kurumlar engellenmektedir.</p> <p>Finansal olarak özgür bir ekonomide bankalar kredi açma, mevduat kabul etme ve yabancı para birimlerinde işlem yapma özgürlüğüne sahiptir.</p> <p>Yabancı finans kurumları serbestçe faaliyet göstermekte ve yerel kurumlarla aynı muameleye tabi tutulmaktadır. Bileşen 0 baskılayıcı finansal ortamdan 100 hükümet müdahalesinin olmadığı bir çevreye doğru değerlendirilmektedir.</p>
<p>Mülkiyet Hakları</p> <p><i>Propriight</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel mülkiyet hakları • Fikri mülkiyet hakları • Yatırımcı korumasının gücü • Kamulaştırma riski • Arazi idaresinin kalitesi 	<p>Bireylerin özel mülkiyeti edinmelerine, elde tutmalarına ve kullanmalarına ülkeye ait yasal çerçeve ve hükümetin uyguladığı yasalar tarafından ne ölçüde izin verildiği ve korunduğu incelenmektedir.</p> <p>Mülkiyet haklarının etkin biçimde korunduğu bir ekonomide birikim ve yatırım yapma davranışı, girişimci ve inovatif davranış desteklenir, ekonomik performansta gelişme sağlar.</p> <p>Hakların yasal koruması ne kadar etkiliyse ülkenin puanı o kadar yüksektir. Benzer şekilde devletin mülkleri kamulaştırma şansı ne kadar yüksekse, ülkenin puanı o kadar düşük olacaktır.</p>

Kaynak: (Heritage Foundation, 2021)

Uygulama bölümünde politik kurumlar ve rekabet gücü ilişkisini incelemek üzere oluşturulan Model (2)'ye ait politik kurum göstergelerinin bir kısmı V-Dem Enstitüsü'ne ait Demokrasi Raporu'ndan elde edilmektedir. Profesör Staffan I. Lindberg tarafından 2014 yılında kurulan V-Dem Enstitüsü, bağımsız bir araştırma enstitüsü olma özelliği taşımakla birlikte İsveç'teki Göteborg Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'ne dayanan bir projenin merkezi konumundadır.

Tarihsel V-Dem projesi, Fransız Devrimi'nden yirminci yüzyılın başlarına kadar pek çok demokrasi ve diğer kurumsal özellik göstergelerini kodlamaktadır. Tarihsel V-Dem yaklaşık 80 politikayı kapsamakta ve yaklaşık 200 V-Dem göstergesine dair bilgilerimizi 1789'a kadar uzatmaktadır. Veri seti, devlet ve bürokrasinin özelliklerinin yanı sıra siyasi rejimler ve onların destekleyici grupları hakkında kapsamlı göstergeler içermektedir.

V-Dem, demokrasinin birçok temel özelliğinin doğrudan gözlemlenemeyeceği bilinciyle bu gözlemlenmesi zor kavram için geçerli ve

güvenilir tahminler üretmek üzere yenilikçi yöntemler geliştirmektedir. Eşit derecede bilgili uzmanlar bile aynı fikirde olamayabileceğinden farklı kavramlar ve vakalar hakkında karar vermeleri için 3.500' den fazla ülke uzmanı indeksin hazırlık aşamasında çalışmaktadır. Her gözlem için genellikle 5 uzmandan veri toplanmaktadır. Veri setleri en son teori ve yöntemler kullanarak elde edilmekte böylelikle demokrasiye dair geçerli tahminler sağlamaktadır.

V-Dem Enstitüsü tarafından belirlenen demokrasi ölçütleri 1789–2020 dönemini kapsamakta 202 siyaseti kapsayan 470' den fazla gösterge, 82 orta düzey indeks ve 5 üst düzey indeksten oluşmaktadır. Hegedus (2020)' ye göre V-dem indeksi demokrasi indeksleri arasında en ayrıntılı ve bilimsel araştırmalar için nicel demokrasi verilerinin en önemli sağlayıcısı olarak tanımlanmaktadır. Model 2'de analiz edilecek politik kurumlara dair göstergeler şu şekildedir:

Tablo 8: Model (2) Politik Kurumlara Ait Göstergeler, Ölçüm Biçimleri ve Kapsamları

MODEL (2) POLİTİK KURUMLARA AİT GÖSTERGELER, ÖLÇÜM BİÇİMLERİ ve KAPSAMLARI		
Değişken	Ölçüt	Tanımı/Kapsamı
Güce Eşit Erişim <i>equalaces</i>	<ul style="list-style-type: none"> Sosyoekonomik konuma göre dağıtılan güç Sosyal gruba göre dağıtılan güç Cinsiyete göre dağıtılan güç 	İktidara (güce) erişim ne kadar eşittir sorusu sonucu elde edilen eşit erişim alt bileşeni toplumdaki tüm grupların politik süreçlere katılım, iktidar pozisyonlarında hizmet edebilme, gündemi belirleme ve politika oluşumu üzerindeki etkileri çerçevesinde eşit fiili yeteneklere sahip olup olmadıklarını incelemektedir.
Kaynak Dağılımında Eşitlik <i>equaldist</i>	<ul style="list-style-type: none"> Tikelci veya kamu malları Evrensel refah politikaları Eğitim eşitliği Sağlık eşitliği 	Ekonomide kaynak dağılımının eşitliği sorgulamaktadır. Düşük yoksulluk düzeyi ve yiyecek, su, barınma, eğitim ve sağlık gibi mal ve hizmetlerin eşit dağılımı toplumsal sınıfların siyasete ve hükümete eşit düzeyde erişimini sağlamaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanması bireylerin hak ve özgürlüklerinin etkin kullanabilmesini belirleyen temel faktördür (Sen, 1999; Maslow,1943). Dahl (2006)' a göre yüksek düzeyde kaynak eşitsizliği, yoksul nüfusun katılım yeteneklerini zayıflatmaktadır. Yoksulluk ölçütleri, mal ve hizmetlerin dağıtımı değil aynı zamanda bu dağıtımlardaki eşitsizlik düzeyini belirlemek de önemlidir. Bileşen aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin politik eşitsizliklere dönüşebileceğine dikkat çekerek toplumda gücün farklı sosyo-ekonomik gruplar,

		cinsiyetler, vb. arasında dağılımını kapsamaktadır.
Politik İstikrar Ve Şiddet / Terörizm Yokluğu <i>Polstab</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Politik istikrarsızlık, terörizm vb. siyasi olarak motive edilmiş şiddet olasılığına ilişkin algılar • Anayasaya aykırı, şiddet içeren yollarla hükümeti istikrarsızlaştırma yada devirme olasılığına ilişkin algılar. 	Siyasi istikrar, şiddet içermeyen toplum, terörist uygulamalardan uzak toplumsal, politik ve ekonomik sisteme ilişkin belirsizliklerin giderilmesi, birikim ve yatırım davranışlarının desteklenmesi, yeniliğin gerektirdiği ortamı sağlaması ile uzun vadede ekonomik faaliyetlere katılımı dolayısıyla rekabeti artırmaktadır.
Düzenleyici Sistemin Kalitesi <i>regulatoryqua</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Hükümetin özel sektör faaliyetlerinde işlem maliyetlerini düşüren, girişimciliği teşvik eden politika ve düzenlemeler oluşturma, uygulama becerisine ilişkin algılar 	Düzenleyici sistem, haksız rekabet uygulamalarının, ayrımcı tarife ya da vergi sistemlerinin önüne geçilmesi, iş kurma maliyetleri ve piyasaya giriş engellerini düşürülmesi, rekabet düzenlemelerinin etkinliğini sağlamaktadır. Politik kurumların düzenleyici sistemi rekabeti teşvik edecek şekilde düzenlemesi.

Kaynak: (WGI, 2021; V-Dem, 2021)

Model (2)' de kullanılan düzenleyici sistemin kalitesi ve politik istikrar ve şiddet / terörizm yokluğu değişkenleri Dünya Yönetişim İndeksi'nden elde edilmektedir. Dünya Yönetişim İndeksi Dünya Bankası tarafından yönetişimin altı boyutu için 1996 - 2019 dönemi boyunca 200' den fazla ülke ve bölgeye ait yönetişim göstergelerini analiz etmektedir. İndeks için yönetişim ülkede otoritenin uygulandığı gelenek ve kurumlardan oluşmaktadır. Hükümetlerin seçildiği, izlendiği ve değiştirildiği süreçler, hükümetin sağlam politikaları etkili bir şekilde formüle etme ve uygulama kapasitesi, vatandaşların ve devletin ekonomik ve sosyal etkileşimi yöneten kurumlara saygısı incelenmektedir. Altı toplu yönetişim göstergesi, düzenlerce farklı veri kaynağından alınan yüzlerce bireysel temel değişkene dayanmaktadır. WGI' nin temelini oluşturan kaynak veriler, çok sayıda bireysel kaynaktan, dünya çapında binlerce anket katılımcısından, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşu uzmanlarının yönetişime ilişkin görüşlerini yansıtmaktadır.

2.3. Rekabet Gücü ve Kurumlar Literatürü

Porter (1990)' a göre ulusal değerlerde, kültürde, ekonomik yapıda, kurumlarda ve geçmişlerdeki farklılıkların tümü rekabetçi güce katkıda bulunmaktadır. Rekabet avantajından ancak özel faktörler yaratan ve daha sonra sürekli olarak bunları yükseltmek için çalışan birinci sınıf kurumların varlığında söz edilebilmektedir. Yazara göre bir

ulusun kurumlarının, bireyler ve şirketler için belirlediği hedefler ve belirli sektörlere verdiği prestij, sermaye ve insan kaynaklarının akışına yön verir ve bu da belirli sektörlere rekabet performansı sağlamaktadır. Porter (1990) için hükümetin temel görevlerinden biri şirketleri çevreleyen bağlamı ve kurumsal yapıyı şekillendirmede ve şirketleri rekabet avantajı elde etmeye teşvikeden bir ortam yaratmaktır.

Hollingsworth (2000)' e göre psikoloji hariç sosyal bilimlere ait tüm disiplinler analizlerine kurumsal bakış açısını da dahil etmelidir. Toplumların uluslararası rekabet gücünü inovasyon yeteneği, inovasyon yeteneğini ise kurumsal yapı ile ilişkilendiren yazar, kurumsal analizin inovasyon ve teknolojik değişim hakkındaki bilgimizi iletirmek kullanılabileceğini belirtmektedir. Teorik alanda ilerleme ancak farklı disiplinlerine ait bakış açılarının etkileşimi ile mümkündür. Çalışma bilginin günümüz toplumlarında üretilme şeklini ya da faktörlerini belirlemenin rekabet gücü için önemini ve bilgi üretim ve rekabet edinme süreçlerinin kurumsal yaklaşımla incelenmesine dair teorik alt plan sunmaktadır.

Günalp ve Özel (2005) çalışmalarında rekabet politikaları geliştirilirken esas alınması gereken faktörleri belirlemektedir. Yazarlara göre piyasaya giriş çıkışların kolaylığı ve girişimcilik rekabet gücü için önemlidir bu sebeple rekabet politikaları, ekonomide mülkiyet haklarının dikkatli bir biçimde tanımlandığı ve korunduğu, ekonominin genel bir dönüşüm içinde olduğu ve batık maliyetlerin azaltıldığı rekabetçi bir altyapı geliştirmeye odaklanmalıdır. Rekabeti özendirerek uygun bir kurumsal yapı oluşturmaya yönelik politikalar tercih edilmelidir.

Campbell ve Pedersen (2006) yüksek vergi oranlarına, büyük devlet bütçesine, refah devleti yaklaşımına ve devletin iktisadi faaliyetlere yüksek oranda müdahalesine rağmen Danimarka ekonomisinin diğer gelişmiş kapitalist ekonomilerle başarılı bir şekilde rekabet ettiğini öne sürmektedir. Makale, Danimarka' nın başarısını büyük ölçüde politik ve ekonomik kurumların sağladığı rekabet avantajlarına dayandırmaktadır. Kurumsal yapıları oldukça farklı olan Danimarka ve Amerika Birleşik Devletleri'nin işgücü piyasaları, mesleki eğitim ve beceri geliştirme programları ve sanayi politikaları çalışmada ayrıntılı olarak incelenmektedir. Sonuç olarak ekonomik başarıya giden yollar ülkeler arasında fark gösterebilse de, gelir eşitliği, cinsiyet eşitliği ve yoksulluk söz konusu olduğunda ise eğitimin, işgücü piyasasının, refah yaklaşımının ve kurumların etkinliği ön plana çıkmaktadır.

Marcussen ve Kaspersen (2007) için karmaşık kurumsal değişim, refah devletleri, çok uluslu işletmeler, yönetim ve eğitim sistemleri aşırı katı, statik ve dualistik kapitalist yaklaşımla analiz edilemez. Kurumsal rekabet edebilirlik yaklaşımı ile ise kurumsal girişimcilğe, farklı kurumsal bileşenlere ve dinamik politikalara izin vermektedir. Yazarlara göre kurumsal rekabet gücü kavramı küreselleşme bağlamında kurumlarını yenilikçi yöntemlerle optimize eden toplumların girişimlerinin kasıtlı ve kasıtsız sonuçlarıyla ilgilidir. Çalışmanın teorik analizleri çerçevesinde kurumsal rekabet gücü uluslararası rekabet gücünden, teknolojik ve yapısal rekabetçiliğe tümüyle ilişkilidir. Kurumsal yaklaşımın pragmatizm temelleri kurumsal rekabetçilik bir performans teorisi haline getirmektedir. Son olarak kurumsal rekabet ulusal politikaları dinamik tutmakta, kurumsal yapının küreselleşen ve gelişen ekonomilere uyum sağlamasını amaçlamaktadır.

Pedersen (2008) küreselleşme ile uluslararası rekabet edebilirlik olgusunun yeniden yükselişe geçtiğini vurgulamaktadır. Küreselleşmeye politik bir yaklaşım ise kurumsal rekabet edebilirlik kavramı ile mümkündür. Yazarın söylemlerine göre kurumlar ulusların rekabet gücünü artırmak amacıyla kullanılmalı ve politika yapıcılar, karar alıcılar için görünür kılınmalıdır. Kurumsal değişim ve bilgelik küreselleşme için bir politika aracı olarak kullanılmalıdır.

Bartha (2008)' a göre rekabet gücünün kaynağı kurumsal kalitedir. Kanun, politika, yasal düzenleme vb. resmi kurumlar güncel ekonomik ve ya sosyal gelişmelere ayak uydurmalıdır. Formel kurumlardaki verimliliği enformel kurumlarla ilişkilendiren yazar için gelenek, kültür ve değerler gibi enformel yapıları değiştirmek daha çok zaman ve efor gerektirirken formel kurumlar kolayca değişebilmektedir. Başarılı bir ekonomik performans toplumun içsel sürecinin sonucu enformel kurumlar ve yöneticiler tarafından mevzuat aracılığıyla oluşturulan formel kurumlar arasındaki tutarlılığa bağlıdır. Macaristan ekonomisine ait rekabet sorunları kamu kesiminin şeffaflığını ya da etkinliğini artırmaya, işgücü piyasasındaki esnekliği artırmaya yönelik çalışmalar ile çözümlenebilecektir.

Karaaslan ve Tuncer (2010) için devletin temel amacı vatandaşlarının refah seviyesini artırmak ve sürdürülebilmektir. Bu amaca erişmek için ilk ve en önemli adım ise uluslararası rekabet gücü elde etmek olacaktır. Uluslararası rekabet performansı ise kamu kesiminin etkinliğine ve makroekonomik reformlarla ilişkilidir. Çalışmanın literatür

incelemeleri sonucunda hukuki, fiziksel ve teknolojik altyapının güçlendirilmesi, iktisadi faaliyetlere yön veren yasal kurumların geliştirilmesi, mülkiyet haklarının tanımlanması ve korunması, yönetimde verimliliğin, hesap verme davranışının geliştirilmesi (yolsuzluğun kontrolü, kamu yönetiminde sorumluluk bilincini geliştirme, yasal control mekanizmalarını güçlendirme) ile kamu kesiminin etkinliğinin artıralacağı öngörülmektedir.

Lee (2010) ' a ait teorik çalışma ulusal rekabet gücüne kurumsal bir bakış açısı sağlamaktadır. Yazar özellikle kurumlar, ekonomik büyüme ve kalkınma ilişkisi literatürde sağlam bir şekilde kurulup analiz edilirken, yakın zamana kadar kurumsal kalite ve rekabet gücü arasındaki ilişkiye dair çok az bilgi bulunduğunu vurgulamaktadır. WEF tarafından yayınlanan Küresel Rekabet İndeksi gibi uluslararası rekabet edebilirliğin ölçümü üzerine odaklanan karşılaştırmalı kurumsal yaklaşımların ampirik bulgularını dikkate alarak kendini geliştirmektedir. Zayıf teorik temeller, siyaset gibi bazı faktörlerin analizlerde göz ardı edilmesi ve verilerde karşılan süreklilik problemi kurumlar ve rekabet ilişkisinin analizini zorlaştırmaktadır.

Akal, Kabasakal ve Gökmenoğlu (2012) çalışmalarında OECD ülkelerinin rekabet gücünü kurumsal ve karma modeller aracılığıyla incelemektedir. Ülkelerin rekabet edebilirliği ve ekonomik özgürlükler, insani gelişim, yolsuzluk, düzenleyici sistemin kalitesi ve hükümet etkinliği değişkenleri arasındaki ilişki ve değişkenlerin esneklik katsayıları ekonometrik modeller aracılığıyla incelenmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre IMD rekabet edebilirlik indeksi % 74-84, WEF rekabet edebilirlik indeksi ise % 47-56 oranında kurumsal faktörler ile açıklanabildiği, kurumsal göstergelerin OECD ülkelerinde rekabet edebilirliği pozitif yönde etkilediği gözlemlenmektedir. Yazarlar ulusal rekabet edebilirliklerini artırmayı amaçlayan yönetimlere ekonomik özgürlüklerde, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinde, özel sektörü destekleyici politika ve düzenlemelerde ve kamusal hizmette iyileştirmeye gidilmesini, yolsuzluğa karşı sıkı politik önlemler alınmasını önermektedir.

Çetin (2012)' e göre YKİ hakim iktisadi görüşü tamamıyla reddetmeden realiteden uzak bazı Neoklasik varsayımları eleştirmekte, yerine gerçekçi teoriler üretmektedir. Neo-klasik teorinin, kıtlık ve rekabet gibi varsayımlarını kullanmaya devam eden yaklaşım, sınırlı rasyonalite, fırsatçılık, işlem maliyetleri ve mülkiyet hakları gibi kavramları analizlerine dahil etmesiyle piyasanın gerçekliğine çok daha yakın bir

metodolojik yaklaşım sunmaktadır. Çetin (2012)' e göre birey ya da toplumlar için rekabet gücünü geliştirmede en etkin ve erişilebilir araç kurumsal değişimdir.

Delgado, Ketels, Porter ve Stern (2012)' e göre rekabet gücü, çalışma çağındaki birey başına beklenen çıktı düzeyi olarak tanımlanmakta ve iş yapılacak bir yer olarak bir ülkenin genel kalitesiyle ilişkilendirilmektedir. Çalışmada rekabet gücü sosyal altyapı ve politik kurumlar, para ve maliye politikası ve mikroekonomik çevre bağlamında ele alınmaktadır. 2001-2008 dönemi boyunca 130'dan fazla ülkeyi kapsayan veri seti ve EKK yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen analizler sonucunda belirlenen üç faktörün de rekabet gücü yani potansiyel kişi başı çıktı düzeyi üzerinde ayrı ayrı ve pozitif biçimde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmada kullanılan yaklaşım rekabet gücünün yükseltilmesinde ülkeye özgü önceliklerin belirlenmesi için etkin bir çerçeve sunmaktadır.

Gökmenoğlu, Akal ve Altunışık (2012) ulusal rekabet gücünün ölçümü ve belirleyici faktörlerinin tespitine yönelik çalışmalar yürüten kuruluşları ve geliştirdikleri indekslerin açıklayıcılığını incelemektedir. OECD Sekreteryası tarafından ulusal rekabet gücü göstergesi olarak ele alınan birim işgücü maliyetleri ve reel efektif döviz kurunu değişkenleri çok daha karmaşık bir yapıya sahip ulusal rekabet gücünü ölçmede yetersiz kalmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin kişi başı gelir, büyüme, yatırımlar ve ortalama ömür üzerindeki pozitif etkisi onu ulusal rekabet gücünü belirleyen faktörlerden biri haline getirmektedir. Ülkenin sahip olduğu bürokratik işlem ücret ve zaman bakımından maliyeti firmaların etkinliğini ve yatırımların miktarını etkilemektedir. Dünya Bankası tarafından hazırlanan İş Yapma İndeksi bürokratik sistem değerlendirmeleri ile ulusal rekabet gücünün göstergeleri arasında kabuledilmektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından geliştirilen Yolsuzluk Algılama İndeksi kurumlara ve siyasi otoriteye olan güveni yansıtması ile yatırımları dolayısıyla ulusal rekabet gücünü belirlemektedirken, siyasi otoritenin belli bir grubun çıkarlarından ziyade ülke çıkarlarını göz önünde bulundurduğu ve politik istikrarın sağlandığı ekonomilerin rekabet gücü gelişmektedir.

Huemer, Scheubel ve Walch (2013)' e göre euro bölgesinde ekonomik bir birlik oluşturmaya çalışan politika yapımcılar için ülkelerin rekabet edebilirliğini artırmak temel hedef haline gelmiştir. Çalışma faktör fiyatlarına getirilen düzenlemenin ötesinde kurumsal rekabet gücünün bileşenlerini analizlerine dahil etmektedir. Yazarlar AB ve bazı OECD ülkeleri için yeni bir kurumsal rekabet edebilirlik indeksi geliştirmektedir.

Ayrıştırma yöntemi ile yapılan analizler sonucunda euro bölgesi için rekabetin yoğunlaştığı pazarlarda aynı zamanda kurumsal gelişimin de hız kazandığı gözlemlenmektedir.

Uca ve Sümen (2016) lojistik performansı, dış ticaret hacmi, yolsuzluk ve küresel rekabete ait verilerine ulaşılabildiği 92 ülke üzerinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile bu olgular arasındaki yapısal ilişkileri incelemektedir. Analiz sonucunda yolsuzluk, lojistik performans, dış ticaret hacmi ve küresel rekabet arasındaki ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğuna ulaşan çalışma özellikle yolsuzluk göstergesindeki azalmaların ülkenin küresel rekabet gücünü olumlu yönde etkileyeceğini göstermektedir.

Yıldırım ve Gökalp (2016) çalışmalarında 2000-2011 dönemi için, 21 gelişmiş ülkenin bulunduğu örnekleme “Panel Veri Analizi” yöntemi kullanılarak, 23 kurumsal çerçeve ve rekabet edebilirlik arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Analiz sonuçlarına göre yargı bağımsızlığı, mülkiyet haklarının korunması, hukuk sisteminin bütünlüğü, marjinal vergi, politik özgürlükler, karaborsa döviz kuru, yabancı yatırımların kısıtlanması, bankacılık sisteminde özel kesimin payı, işe alma-asgari ücret, işe alma-işten çıkarma değişkenlerinin uluslararası rekabet gücü ile ilişkisi pozitif iken yasal düzenlemelerin niteliği, hükümet harcamaları, transfer ve sübvansiyonlar, sivil özgürlükler, tarifeler, ticaret engelleri düzenlemeleri, toplu sözleşme ve askeri vesayet değişkenlerinin ise etkisi negatiftir.

Bayraktar ve Kaya (2016)’ a göre rekabet gücünün çok sayıda ve karmaşık birçok belirleyicisi bulunmaktadır. Yazarlar için günümüz gelişmiş ve değişmiş ekonomilerinin temel üretim faktörü bilgidir. Diğer ülkelerle rekabette fayda sağlayacak bilginin korunması için ise sağlam bir kurumsal yapıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeplerle ülkelerin rekabet güçlerinin kaynağı kurumsal altyapı, emek piyasalarının etkinliği, teknolojik altyapı ve inovasyon olarak görülmektedir.

Stojanovska, Kar ve Bhasin (2017) kurumların gelişmekte olan ülkelerde ve AB ülkelerinde rekabet edebilirlik üzerindeki etkilerini incelemektedir. Düzenleyici, normatif ve kültürel yönleriyle kurumsal kalitenin rekabet edebilirliğini ölçecek bir indeks hazırlanmış, 2006-2014 dönemi içerisinde 22 gelişmekte olan ekonomi ve 14 AB ülkesini kapsayan çoklu veri setleri ile incelenmiştir. Analizler sonucunda kurumsal mekanizma ile rekabet edebilirlik arasında pozitif ve güçlü bir ilişkiye rastlanmış, kurumsal yapı ve rekabet edebilirliğin ülkelerin genel verimlilik seviyelerini belirlediği gözlemlenmiştir.

Gelişmekte olan ülkelere ait kurumsal kalitenin geliştiği, AB ülkeleri için ise hukukun üstünlüğü ile ulusal rekabet edebilirlik arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmektedir.

Falkowski (2018) AB üyesi ülkelerin, üye olmayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin rekabet edebilirlik seviyelerinin kurumsal belirleyicilerini incelemektedir. AB ve AB üyesi olmayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik kurumların kalitesi ve verimliliği açısından büyük farklılıklar göstermekte, kurumsal gelişim süreçleri ve mevcut kurumsal kalite hem sosyo-ekonomik hem de politik faktörlerden etkilenmektedir. Tüm Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde rekabet gücü mevcut kurumsal ortama ve iş yapma koşullarına bağlıdır. Kurumsal geçişte ilerleme, kurumsal kalite ve ekonomik özgürlüklerin rekabet gücü ile ilişkisi pozitifdir. Özellikle, AB üyesi olmayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde kurumsal kalite, uluslararası rekabet güçlerini geliştirmek için ön koşul olarak görülmektedir

Vlados, Chatzinikolaou ve Demertzis (2019) Yunanistanın ekonomisinde etkilerini sürdüren sosyoekonomik krizi incelemektedir. Çalışma mevcut yeniden yapılanma aşamasında Yunan sosyoekonomik sistemine kalkınma, rekabetçilik ve kurumsal kalite çerçevesinde yaklaşmakta ve politika önerilerinde bulunmaktadır. Krizden çıkış yolunun mikro ve mezo ekonomik yapıya odaklanmak olduğunu savunan yazarlar, Yunan ekonomisinin temel sorununu rekabet gücünde yetersizlik olarak tanımlamaktadır. Yapısal rekabet probleminin çözümü ise işsizlik oranlarını azaltacak, gelir dağılımını yeniden düzenleyecek, istikrarsızlıkları giderecek, yatırımları güçlendirecek bir kurumsal yapı inşa etmekte yatmaktadır. Bu yeniden yapılanma aşamasında çağdaş bir ekonomi politikası için kurumsal değişimde süreklilik ve sosyoekonomik sistemleri rekabetçi hale getirmek gereklidir.

Stadnyk, Sokoliuk, Goncharuk ve Matviiets (2019) çalışmalarında Ukrayna ekonomisinin makine yapım sektörüne ait ihracat dinamikleri 2001-2018 dönemleri için bir rekabet gücü göstergesi olarak incelemektedir. Yolsuzluk algısı ve rekabet edebilirlik indeksleri üzerinde yapılan karşılaştırmalı analizler sonucunda düzenleyici yapılarda verimsizlik yöneticiler ve yönetilenler arasında motivasyonel dengesizliklere yol açtığı ve rekabet gücünde düşüşe neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Stadnyk, Sokoliuk ve Holovchuk (2019)' a göre sosyoekonomik sistemlerin rekabet edebilirliği ve ekonominin genel rekabet gücü ile birebir ilişkilidir. 2011-2018

yılları için Ukrayna makine yapım işletmelerinin ihracat performansı ve Ukrayna ekonomisine ait rekabet indeksi ile eş zamanlı bir düşüş göstermektedir. YKİ yaklaşımının izlendiği çalışmada, kolektif eylemin ve iktisadi bireylere ait tercihlerin yönetim organları tarafından belirlenen kurumsal çevrenin teşvik yapısı ile şekillendiği, kurumsal performans ve sosyoekonomik rekabet gücünün yüksek oranda ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Buitrago ve Camargo (2021) bize kurumlar, kurumsal kalite ve uluslararası rekabet gücü arasındaki bağlantının geniş ve ayrıntılı bir incelemesini sunmaktadır. Çalışmada kurumlar ve uluslararası rekabet gücü arasındaki etkileşimi açıklamak üzere izlenen birçok alternatif teorik yaklaşım ayrıntılarıyla ortaya konmaktadır. Kurumsal çerçevedeki dinamik değişim sürecini kavramanın uluslararası rekabet gücünün de kaynaklarını anlamaya yardımcı olacağı vurgulanmaktadır. Yazarlar Paul ve Rosado-Serrano (2019) tarafından biçimlendirilen analitik çerçevede 2000-2020 dönemine ait üst düzey dergilerde yayınlanan çalışmaların sistematik bir literatür taramasını ortaya koymaktadır. Siyaset bilimi, yönetim, ekonomi, sosyoloji ve çevre bilimi olmak üzere sosyal bilimlerdeki birçok alanın analizleri ışığında ülkelerin rekabet gücü üzerine hükümetlere eylem planları ve politika analizleri hazırlanabileceği ve firmaların uluslararası pazarda rekabet edebilirliği için doğru, yeterli kurumsal ortamın sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURUMLAR VE EKONOMİK PERFORMANS

Ekonomik büyüme ve kalkınma alanının en temel sorularından birisi ülkelerarası kalkınma ve büyüme performansında görülen farklılığın nedenlerini ortaya koyarak çözüm yolları bulmaktır. Geleneksel büyüme teorilerine göre fiziki ve beşeri sermaye, teknolojik gelişme, nüfus artışı ve coğrafya gibi olgular başarılı bir ekonomik performansın ön koşullarıdır. Bugüne kadar geliştirilen modellerin ülkeler arası büyüme farklılıklarını açıklamada yetersiz kalmaları iktisatçıları yeni arayışlara yönlendirmektedir. Ülkeler arası faktör birikim süreci ve verimlilik farklılıklarının analizinde ülkelerin teşvik yapısı önemlidir. Büyüme yazınına damgasını vuran dar ekonomik analiz yöntemleri, yerini 2000’li yıllarda gündeme oturan sürdürülebilir kalkınma ve rekabet edebilirlik gibi ülkelere göre farklılaşan kurumsal kriterlere bırakmaya başlanmıştır.

1990’lı yıllardan itibaren kurumsal kalite indekslerinin geliştirilmesi ve analiz edilebilir veri setlerinin ortaya konulması yoluyla bir yandan yazın derinleşmiş diğer yandan da ekonometrik çalışmalarla desteklenmiştir. Çalışmaların büyük bir çoğunluğu ekonomik büyüme ($\% \Delta$ GSYİH) ve kurumsal göstergeler arasındaki ilişkiye odaklanmakta ve anlamlı sonuçlara ulaşmaktadır. Çalışmada ekonomik performans göstergesi olarak geniş kapsamlı ve güncel olması nedeniyle rekabet gücü esas alınmaktadır. Bu bölümde geleneksel büyüme ve kurumsal yaklaşımın bir arada kullanıldığı ampirik çalışmalardan yararlanılmıştır. Çalışmanın uygulama aşamasında YKİ yaklaşımdan hareketle iktisadi etkinliği sağlayan kaynakları ile kurumsal faktörleri büyüme denklemine dahil eden MRW ampirik modeli kullanılmıştır.

3.1. İktisatta Büyüme Modelleri ve Ekonomik Performans

Büyüme uzun yıllardır iktisat yazınının temel uğraşlarından biri olmuştur. Büyümenin temel ve genel bir tanımı “üretim kapasitesindeki gelişme ile üretimde ve milli gelirden sayısal olarak ölçülebilen reel artış” şeklindedir. Bunun yanında büyüme eksik istihdam koşulları altında kaynakların daha verimli kullanılması ile (kısa dönemli iş çevrimleri), tam istihdam koşulları altında ekonomiye yeni üretim faktörlerinin ilave edilmesi veya yeni teknolojilerin geliştirilmesi (uzun dönem büyüme) ile sağlanabilmektedir.

Tablo 9: Büyüme Modelleri

TEMEL VARSAYIMLARI		KURUMSAL FAKTÖRLERİN TEORİDEKİ YERİ
KLASİK PARADİGMAYA AİT MODELLER		
ADAM SMITH <i>Milletlerin Zenginliği</i> (1776)	<ul style="list-style-type: none"> İş bölümü ve uzmanlaşma verimlilik üzerinde pozitif etkilidir. Sermaye birikimi büyümenin faktörlerindedir. Tam rekabet koşullarının egemen olduğu, piyasa ekonomisi, liberal sistem temel alınmaktadır. Zenginliğin kaynağı sermaye birikimi ve emek verimliliğindeki artışla gelen büyümedir. Emek- Değer Teorisi Serbest dış ticaret Mutlak Üstünlükler Teorisi Görünmez El yaklaşımı 	Pazar büyüklüğü; ticari politikalara, sivil hak ve özgürlüklere ve coğrafi konuma bağlıdır. Sermaye birikimindeki değişimler insan davranışlarına, insan davranışları eğitim, yetenek ve alışkanlıklar gibi faktörlere bağlıdır. Karın verimli bir şekilde ekonomiye geri kazandırılması kültürel, hukuki ve politik koşullara bağlıdır.
DAVID RICARDO <i>Ekonomi Politikin ve Vergilendirmenin İlkeleri</i> (1817)	<ul style="list-style-type: none"> Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi, Rant Teorisi, Emek Değer Teorisi Üretim faktörlerinin gelirden aldıkları pay ekonominin büyüme ve durgunluk halini belirlemektedir. Ülkelerarası büyüme farklılıkları kâr oranlarının, kaynakların, nüfus yapısının ülkeden ülkeye değişmesine bağlıdır. 	Ricardo'nun modelinde iktisadi olmayan/kurumsal faktörlere rastlanmamaktadır.
THOMAS MALTUS <i>Nüfusun İlkeleri Üzerine Bir Deneme</i> (1798)	<ul style="list-style-type: none"> Nüfus Tuzağı Teorisi Say Yasası'nın geçerliliği reddedilmektedir. Tasarruf yatırım eşitliği reddedilmektedir. Nüfus artışı, tasarruflar, toprak verimliliği ve makineleşme büyümenin temel aktörleridir. 	Sanayi Devrimi sonrası gelir artışı ile nüfusta niceliksel bir düşüş yaşanmıştır. Artan gelirle yaşam şartlarının iyileşmesi, eğitim oranının artması, toplumsal bilincin artması, sağlık hizmetlerinin gelişmesi, sosyal gelişmelerin meydana gelmesi nüfusta öngörülen geometrik artışın önüne geçmiştir.
KARL MARX <i>Komünist Bildiri</i> (1847-48) <i>Kapital</i> (1867)	<ul style="list-style-type: none"> Emek Değer Teorisi, Artı Değer Teorisi, Kar Teorisi Kapitalist üreticiler sermaye birikimi üzerinden rekabet etmektedir. Büyük ölçekli firma sayısındaki artış, firma etkinliğinde artışın itici güçlerindedir. Üreticiler, rekabetçi bir piyasada varlıklarını sürdürebilmek için kârı artıracak yatırımlara yönelirken, yoğun rekabet sektörel karlılığı düşürecek, yoğunlaşan sermaye kapitalist sistemi tehdit edecektir. 	Marx kapitalist sistemi ve işçi sınıfının yaşadığı sömürüyü eleştirirken, kapitalizmin kurumsal yapıdaki çöküşe dikkat çekmektedir.
NEOKLASİK PARADİGMAYA AİT MODELLER		

<p>SOLOW <i>İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı (1956)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Model tasarruf, sermaye birikimi ve ekonomik büyüme ilişkisi üzerine oluşturulmuştur. • Nüfus ve teknolojik gelişim dışsal değişkenler olarak ele alınmaktadır. • Ekonomi potansiyel çıktı ve tam istihdam düzeyindedir. • Durağan durumda büyümeyi etkileyen temel unsurlar nüfus artış hızı ve teknolojik gelişim haline gelir. • Ülkeler durağan durum gelir seviyesine ulaşana kadar birbirlerini yakınsayacağı ve uzun vadede ülkeler arası gelir farklılıklarının ortadan kalkacaktır. 	<p>Solow büyüme modeli işlem ve bilgi maliyetlerini, iktisadi olmayan faktörleri dikkate almaması ile kurumsalcı yaklaşım tarafından eleştirilmektedir</p>
KEYNESYEN PARADİGMAYA AİT MODELLER		
<p>JOHN M. KEYNES <i>Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi (1936)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Talep yanlı bir yaklaşım izlenmektedir. • Kısa dönem analizi yapmaktadır. • Ekonomilerin durgunluktan çıkabilmeleri için toplam talebin artırılması gerekmektedir. • Kamu harcamaları aracılığıyla ekonomiye yeterli miktarda para aktarıldığında girişim ve yatırımcıların gelecek beklentileri olumlu yönde etkilenecek ekonomi tekrar hareketlenecektir. 	<p>Modelde yatırımlar beklentilerin bir fonksiyonudur. Bireylerin beklentilerinin finansal kurumlar, politik istikrar, kamu harcamaları vs. gibi birçok iktisadi olmayan faktörden etkileneceği göz önünde bulundurulursa Keynesyen yaklaşımın kurumsal faktörleri de analizlerine dahil etmektedir.</p>
<p>ROY F. HARROD <i>Dinamik Teoride Bir Deneme (1939)</i></p> <p>EVSEY DOMAR <i>Sermaye Genişlemesi, Büyüme Hızı ve İstihdam (1946)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Uzun dönemli ve dinamik bir analiz benimsenmektedir. • Büyümenin temel unsuru yatırımlardır. • Çarpan mekanizması büyümenin önemli bir aracıdır. • Beklenen büyüme oranına eşit yatırım oranı istikrarlı ve dengeli bir büyüme için gerekli koşuldur. • Piyasada arz ya da talep fazlası olmamalı, yatırım ve tasarruflarda eşitlik sağlanmalıdır. 	<p>Tasarrufların dolayısıyla yatırımların sadece gelir düzeyi ile ilişkilendirilmesi sonucu mülkiyet hakları, yolsuzluk, istikrarsızlık gibi birçok kurumsal faktör göz ardı edilmektedir.</p>
İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ		
<p>ROMER <i>Artan Getiriler ve Uzun Vadeli Büyüme (1986)</i></p> <p>LUCAS <i>Ekonomik Kalkınmanın Mekaniği Üzerine (1988)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Büyüme iktisat politikalarına ve ekonominin kendi iç unsurlarına bağlıdır. • Büyümenin kaynakları bilgi, beşeri sermaye, yenilik, araştırma ve geliştirme, teknolojik gelişme ve teknolojik altyapı, pozitif ölçek ekonomileri, dışsallıklar, işbölümü ve uzmanlaşmadır. Beşeri sermaye, AK, Ar-ge, bazı 	<p>İçsel büyüme teorileri, beşeri sermaye, bilgi, yenilik, teknoloji gibi faktörler ile kurumsal faktörleri bir arada modellemektedir.</p>

<p>GROSSMAN VE HELPMAN <i>Ürün Geliştirme ve Uluslararası Ticaret (1989)</i></p> <p>BARRO <i>Basit Bir Ekonomik Büyüme Modelinde Devlet Harcamaları (1990)</i></p> <p>REBELO <i>Uzun Vadeli Politika Analizi ve Uzun Vadeli Büyüme (1991)</i></p> <p>AGHION VE HOWİTT <i>Yaratıcı Yıkım Yoluyla Büyüme Modeli (1992)</i></p>	<p>başlıca içsel büyüme teorilerindedir.</p>	
EVİRİMCİ BÜYÜME MODELLERİ		
<p>SCHUMPETER <i>Ekonomik Kalkınma Teorisi (1934)</i> <i>Konjonktür Dalgalanmaları (1936)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kapitalist sistemin yaratacağı hasıla artışı ücretleri artıracak ve işçi refahı yükselecektir. • Girişimciler ve yenilikler büyümenin kaynağıdır. • Yenilik, teknik ilerleme ya da yeni kaynaklar aracılığıyla gerçekleşmektedir. • Yaratıcı Yıkım Etkisi 	<p>Kurumsal yapı girişimcinin yaratıcı sürece yönelimini belirlemektedir. Aynı zamanda girişimci yarattığı yenilikler ile toplumsal ve kültürel dönüşümü de sağlamaktadır.</p>

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

3.1.1. Büyüme-Kurumlar Literatürü

Kurumsal yaklaşım ülkelerin tarihsel süreçlerini, temel teşvik yapılarını, özgün yönlerini formel ve informel yapılarını analizlerine dahil ederek birçok yaklaşımdan farklılaşmaktadır. North, Olson, Acemoğlu ve Rodrik gibi iktisatçılar ekonomi politik süreçleri tarihsel bir çerçevede alan önemli çalışmalar yapmakta, ülkeler arası büyüme, kalkınma ve rekabet gücü farklılıklarını açıklamada kurumsal yapıyı temel almaktadırlar. Kurumsal yaklaşım doğası gereği tarihseldir, evrimseldir, dinamiktir. Yerleşik iktisadın metodolojik açmazlarını çözümlenebilecek güçlü bir analiz setine sahiptir.

Mülkiyet hakları, politik istikrar, politika oluşum süreçlerinde tüm baskı gruplarının etkinliği, kaynak dağılımında eşitlik, düzenleyici sistemin kalitesi, finansal, parasal ve ticari özgürlük gibi soyut kavramların ölçülebilir hale gelmesinin ardından

lkeler arası iktisadi ve politik kurumlararası farklılıklar, büyüme, kalkınma ve rekabet gücü performansının belirleyicileri olarak modellenebilir hale gelmiştir. lm yöntemlerindeki gelişmeler ışığında kurumsal yaklaşım ülkeler arası büyüme, kalkınma, rekabet gücü ve gelir farklılıkları gibi birçok olguyu analizeden teorik ve uygulamalı büyüme-kalkınma literatüründe ön plana çıkmaktadır.

Barro (1991) 1960-85 döneminde 98 ülkeyi kapsayan çalışmasında kesitsel regresyon analizi aracılığıyla tüketim harcamaları/GSYH, kamu yatırımlarının kalitesi, siyasi istikrarsızlık gibi özellikle kamusal alanda kurumsal kalite göstergeleriyle büyüme arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Çalışmada kamu tüketim harcamaları/GSYH oranı ve özel yatırım Harcamaları/GSYH oranı ile kişi başına GSYH arasında, benzer şekilde siyasi istikrarsızlıklar ve büyüme oranı arasında negatif yönlü bir ilişki görülürken, kamu yatırımlarının kalitesi ve büyüme arasında oldukça zayıf yönlü bir ilişki gözlenmiştir. Barro (1996) 1960-90 döneminde 100 ülkeyi kapsayan panel veri yöntemiyle yaptığı çalışmada serbest piyasalar, hukukun üstünlüğü, kamu harcamaları ve beşeri sermaye gibi değişkenlerin iktisadi büyüme üzerinde pozitif etkileri gözlenmiştir.

Knack ve Keefer (1995) kurumlar ve yakınsama ilişkisini inceleyen çalışmasında zaman serisi analizi aracılığıyla mülkiyet haklarının yatırımlar, verimlilik ve büyüme üzerinde pozitif etki yaptığı ve yakınsamayı sağladığı sonucuna ulaşmaktadır. Çalışma, Barro ve Sala-i-Martin (1992), Mankiw, Romer ve Weil (MRW) (1992) tarafından geliştirilen teorik yapıya dayandırılmaktadır

Feng (1997), 1960-80 döneminde 96 ülkede, demokrasi, politik istikrar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, üç aşamalı EKK tahmincisi ile analiz yapmıştır. Analiz sonuçlarına göre demokrasi büyüme üzerinde pozitif, ancak dolaylı bir etki yaparken, rejim değişikliklerinin negatif etki yaptığı görülmüştür.

Ayal ve Karras (1998), 1975-90 döneminde 55 ülkeyi kapsayan çalışmasında panel veri yöntemiyle, ekonomik özgürlüklerin faktör verimliliği ve sermaye birikimi gibi ekonomik performans göstergeleri ile büyüme üzerinde pozitif yönlü etkiler yaptığını ortaya koymuştur.

Berggren (1999) 1975-85 döneminde ekonomik özgürlükler indeksine ulaşılabilen tüm ülkelerde ekonomik özgürlükler ve gelir dağılımı göstergelerindeki değişimi inceleyerek aralarındaki etkileşimi analiz etmektedir. Çalışmada dört farklı gelir

eşitliği göstergesi kullanılmış ve ülkeler %20 lik gruplara ayrıştırılmıştır. Ekonomik özgürlüklerin, ticari liberalizasyonun ve finansal deregülasyonun arttığı 1975-85 ekonomik özgürlüğün gelir dağılımı üzerinde pozitif etkisi bulunurken, 1985 yılına ait gözlemlerde negatif etkiler gözlemlenmektedir.

Barro (1999), 1960-95 döneminde 100 ülkede geniş kapsamlı bir veri setiyle gelir eşitsizliği, yatırımlar ve büyüme ilişkisini incelediği çalışmada, gelir eşitsizliği, büyüme ve yatırımlar arasında sınırlı bir ilişki, yoksul ülkelerde gelir eşitsizliğinin büyümeyi engellediği, zengin ülkelerde teşvik ettiği gözlemlenmiştir. Diğer yandan, hukukun üstünlüğü ile büyüme ve yatırımlar arasında pozitif etkiler bulunurken; dış ticaret hadleri, eğitim düzeyi, demokrasi ile yatırımlar arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2001), özellikle politik ekonomi ve makroekonomi alanında atıfalan “*Karşılaştırmalı Gelişimin Sömürge Kökenleri: Deneysel Bir Araştırma*” adlı çalışmasında, Avrupa kolonilerinde kurumsal yapıların oluşumu ve kurumların sömürge ülkelerinde uzun vadeli büyümeye etkileri analiz edilmiştir. Analizde panel veri seti ve iki aşamalı EKK yöntemi kullanılmaktadır. Modelde bağımlı değişken logaritmik kişi başı GSYİH iken, bağımsız değişkenler demokrasi, potansiyel yerleşimci ölüm oranı (mülkiyet hakları), kamulaştırma riskine karşı korunma, yönetim üzerindeki kısıt ve ekvatora uzaklık gibi kurumsal ve coğrafik değişkenlerden oluşmaktadır. Çalışmada iklim, bitki örtüsü vb. coğrafi faktörlerin ekonomik performansa doğrudan etkilerinin olmadığı görülmüştür. Acemoğlu vd. (2001) ‘e göre coğrafya ancak kurumsal yapı aracılığı ile ekonomik performansı etkilemektedir. Ekonometrik modellerde ülkelerin informel kurumsal yapıdan formel kurumsal yapıya yöneldikçe ekonomik performanslarının arttığı gözlemlenmiştir. Kurumsal değişim zor ve oldukça uzun bir süreçtir. Birikimli yapıları nedeniyle eski kurumsal yapıların gelecekteki kurumların etkinliğinde belirleyici olduğu görülmektedir. Yazarlar kolonilerin bölgeye yerleşme ihtimallerini dolayısıyla kurumların oluşum süreçlerini ölüm oranları ile ilişkilendirmektedir. Modele mülkiyet haklarını temsil etmek üzere dahil edilen potansiyel yerleşimci ölüm oranı ve ekonomik performans arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Rodrik, Subramanian ve Trebbi (2004)’e göre ülkeler arası gelir farklılıkları kurumlar, coğrafya ve ticaret değişkenleri ile açıklanabilmektedir. EKK ve araç değişken yöntemi ile yapılan analizler sonucunda kurumsal yapının kontrol altına alındığı

durumlarda ülkelerin coğrafi özelliklerinin gelir üzerindeki doğrudan etkileri zayıflarken, dolaylı etkileri öne çıkmıştır. Benzer şekilde kurumsal yapının kontrol altında olduğu durumlarda ticaret değişkeni anlamsız sonuçlar vermektedir.

Gwartney, Holcombe ve Lawson (2004), 1980-2000 dönemi için panel veri analizi yöntemi ile ekonomik özgürlük, gelir düzeyi ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmada kurumsal kalite düzeyindeki artışın, ekonomide yatırım oranlarını ve kaynak kullanımında verimliliği sağlayarak ekonomik büyümeye destek verdiği görülmüştür. Diğer yandan istikrarlı bir kurumsal değişim performansı gösteren ülkelerin yüksek büyüme hızı yüksek gelir düzeyi yakaladığı gözlenmiştir. Özellikle mülkiyet hakları ve ticaret özgürlüğü gibi kurumsal kalite göstergelerinin ekonomik büyüme ve refah için önemli olduğu gözlenmektedir.

Weede (2006) Gwartney, Holcombe ve Lawson (2006) 1980-2000 dönemini kapsayan ekonomik özgürlük veri setini 102 ülkeye genişlettiği çalışmada, panel veri analiziyle ekonomik özgürlük düzeyi, beşeri sermaye (IQ) birikim düzeyi ve coğrafi değişkenlerle kişi başına GSYİH ilişkisini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, özellikle geri kalmış ülkelerde beşeri sermayenin ekonomik performansa katkılarının ekonomik özgürlüklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanında geçmişinde ekonomik özgürlüklere ve kısıtlanmış bir yönetime sahip olmayan geri kalmış ülkelerin beşeri sermaye artışının olumlu etkilerinden yararlanamadığı görülmektedir. Weede (2006)'e göre batılı toplumlar ekonomilerini güçlendirip, ekonomik özgürlüğünü genişletip koruyarak yoksul toplumların gelişimine katkıda bulunmaya devam etmektedirler. Geri kalmış ülkelerde beşeri sermaye gelişiminin ekonomik performansı olumlu yönde etkilemesi geçmişte geliştirdikleri mülkiyet hakları vb. ekonomik özgürlüğü destekleyen kurumlar ile ilişkilidir.

Jalilian, Kirkpatrick ve Parker (2006), 1980-2000 döneminde gelişmekte olan 117 ülkede kesitsel, 96 ülkede panel veri analizi yöntemiyle düzenleyici sistemin kalitesi ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Çalışma sonuçları düzenleyici kalite ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğuna, düzenleyici standartların ekonomik performans için önemli olduğuna işaret etmektedir.

Khan (2009), 1990-2003 dönemi için gelişmiş, gelişmekte olan ve azgelişmiş ekonomiler üzerinde mülkiyet hakları, ifade özgürlüğü, politik istikrar ve şiddet, düzenleyici sistemin etkinliği, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluk vb. kurumsal faktörlerin

büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedir. Kurumsal değişkenler ve büyüme ilişkisi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genellikle pozitif olmasına karşın, azgelişmiş ülkelerde negatif olduğu gözlenmektedir.

Umutlu, Yılmaz ve Günel (2010), beşeri sermaye ve kurumların büyüme üzerindeki etkilerini MRW modeli kapsamında incelemektedir. Çalışmada 29 OECD ülkesi 2000-2007 döneminde panel veri yöntemiyle analiz edilmektedir. Bağımlı değişkenin kişi başı reel GSYH, bağımsız değişkenlerin sağlık ve eğitim düzeyi, ekonomik özgürlük indeksi olarak belirlendiği çalışmada kurumsal özellikler ve gelişme hızı arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilirken, beşeri sermayenin gelir üzerinde pozitif bir etki sağlayıp sağlamadığı tespit edilememiştir.

Mahmood ve Azid (2011) çalışmalarında farklı gelir düzeylerinde ekonomiler üzerinden ekonomik özgürlükler ve büyüme arasındaki ilişkiyi panel ARDL yaklaşımıyla incelemektedir. Çalışma 29 yüksek, 18 üst-orta, 26 alt-orta ve 23'ü düşük gelirli olmak üzere 96 ülke 2000-2006 döneminde incelemektedir. Ampirik sonuçlar yüksek ve alt-orta gelirli ülkelerde çift taraflı ve sağlam ilişkileri işaret ederken, üst-orta ve düşük gelir grubundaki ülkelerde tek taraflı ve sağlam bir ilişki gözlemlenmektedir. Tek taraflı ilişkiden kasıt ekonomik özgürlükler ekonomik büyümeye neden olurken, ekonomik büyümenin ekonomik özgürlüğe neden olmamasıdır.

Aytun ve Akın (2014) 2000-2010 döneminde dört gelir grubuna ayırdığı 83 ülkede kurumsal kalite ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi tespit etmek üzere, panel veri yöntemi kullandığı çalışmada alt gelir grubunda nedensellik ilişkisi görülmemiştir. Orta gelir gruplarında kurumsal kaliteden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunurken, yüksek gelir grubunda nedenselliğin çift yönlü olduğu gözlenmiştir. Çalışmaya göre kurumsal kalitenin gelişimi düşük gelir grubu dışında ekonomik büyüme üzerinde etkili olmuştur.

Uzay ve Koçak (2018), 1995-2013 döneminde yüksek, orta ve düşük gelirli ülkelerde kurumsal kalite ve büyüme ilişkisini panel veri analiz yöntemiyle incelemektedir. Kurumsal kalite demokrasi ve ekonomik özgürlük göstergelerinin bir bileşimi olarak ele alınmaktadır. Panel birim kök, panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizlerinin sonucunda değişkenler arasında pozitif ve çift yönlü nedenselliğe rastlanılmaktadır. Çalışma sonuçları kurumların büyüme olgusu üzerindeki öngörülen pozitif etkilerini doğrular niteliktedir. Tablo 10 kurumsal yapı ve büyüme

ilişkinde tarih ve güncel çalışmaları, kapsadığı yıl ve ülke, uygulanan yöntem, tercih edilen değişkenler ve büyüme üzerindeki etkileri yer almaktadır.

Tablo 10: Ampirik Literatür

Yayın	Dönem ve Ülke sayısı	Yöntem	Bağımsız Değişkenler: Politik Kurumlar (PK), Ekonomik Kurumlar (EK), Ekonomik ve Politik Kurumlar (EPK)	Bulgular
1985 Meguire, Kormendi	1950-1977 47 ülke	Kesitsel regresyon	PK: Bireysel Özgürlükler	Pozitif
1988 Scully	1960-1980 115 ülke	Regresyon analizi	EPK: Ekonomik Sivil ve Politik Özgürlükler	Pozitif
1992 Levine, Renelt	1960-1985 98 ülke	Kesitsel regresyon	PK: Sivil Özgürlükler, Devrim ve Darbeler, Sosyalist ve Karma hükümet kukla değişkeni,	Pozitif
1994 Alesina, Rodrik	1948-1972 67 ülke	EKK 2 aşamalı EKK	PK: Demokrasi, Gelir dağılımı	Pozitif
1997 Knack, Keefer	1980-1992 29 ülke	Panel veri analizi	PK: Güven ortamı, Sivil normlar	Pozitif
1997 Rodrik	1970-1989 90 ülke	Panel EKK	PK: Demokrasi	Pozitif
1997 La Porta	1970-1993 49 ülke	Panel EKK	EPK: Hukukun üstünlüğü, Sözleşme hukuku, Piyasa göstergeleri	Pozitif
1998 Singh, Nelson	1970-1989 67 ülke	Panel EKK	EK: Fiyat istikrarı, Kamu sektörü büyüklüğü, Ekonomik özgürlükler	Pozitif
1999 Clague vd.	1970-1992 95 ülke	Panel veri analizi	EK: Mülkiyet hakları	Pozitif
1999 La Porta vd.	1975-1996 152 ülke	Panel EKK	PK: Devlet Performansı	Pozitif
2000 Chong, Calderon	1972-1995 55 ülke	Granger Nedensellik	EPK: Kurumsal kalite, Yolsuzluk Hukukun üstünlüğü, Politik istikrar,	Pozitif
2000 Rodrik	1970-1989 90 ülke	Panel EKK	PK: Demokrasi	Pozitif
2001 De Haan, Sturm	1975-1990 80 ülke	Panel EKK Yinelenen EKK	EK: Ekonomik Özgürlükler	Pozitif
2002 Rodrik vd.	1995-2002 80 ülke	Panel EKK 2 aşamalı EKK	EPK: Kurumsal Kalite	Pozitif
2002 Kray, Kaufmann	2000-2001 175 ülke	Panel EKK	PK: Düzenleyici Kurumların Kalitesi, Yönetim Etkinliği, İfade Özgürlüğü, Hesap Verilebilirlik, Yolsuzluğun Kontrolü, Politik İstikrar,	Pozitif

2003, Acemoğlu vd.	1970-1997 96 lke	Panel: Kesitsel Analiz IV yöntemi	PK: Kurumsal Kalite, Politik İstikrar	Pozitif
2003, Easterly, Levine	1960-1995 72 lke	Panel EKK 2 aşamalı EKK	EPK: Politik İstikrar ve Őiddetin Yokluğu, Yönetimde Etkinlik, Hukukun stnlğ, İfade zgrlğ, Hesap Verilebilirlik, Serbest Ticaret, Mülkiyet Hakları	Pozitif
2005, Acemoğlu vd.	1960-2000 189 lke	Panel veri analizi	PK: Demokrasi	Pozitif
2006 Chinn, Ito	1980-2000 108 lke	Panel veri analizi	EPK: Finansal ve Ekonomik zgrlkler, Kurumsal Kalite Hukukun stnlğ	Pozitif
2009 Knack, Heckelman,	1990-2000 47 lke	Panel 2 aşamalı EKK	EK: Ekonomik zgrlkler	Pozitif
2012 Chansukree	1990-2009 Doğu Asya ve Latin Amerika lkeleri	Zaman serisi analizi çoklu regresyon analizi	EPK: Yönetimin Etkinliği, Basın zgrlğ, Hukukun stnlğ, Yolsuzluğun Kontrolü, Düzenleyici Kurumların Kalitesi, Mülkiyet Hakları, Ekonomik zgrlkler	Pozitif
2012 Dias, Tebaldi	1965-2005 61 lke	Dinamik panel	EPK: Beşeri Sermaye, Kurumsal Kalite	Pozitif
2012 Ronconi	1985-2009 18 Latin Amerika lkesi	Panel EKK	EPK: İşçi Hakları, Demokrasi, Yatırım zgrlkleri	Pozitif
2013 Artan, Hayaloğlu	2000-2009 110 lke	Panel veri analizi	EPK: Ekonomik zgrlkler, Politik zgrlkler	Pozitif
2014 Flachaire vd.	1975-2005 79 lke	Panel veri analizi	EPK: Ekonomik zgrlkler, Demokrasi	Pozitif
2014 Autio, Fu	2001-2010 18 Asya-Pasifik lkesi	Panel veri analizi Kesitsel Analiz Havuzlanmış EKK	EPK: Ekonomik zgrlkler, Politik Haklar	Pozitif
2017 Madr, Ftorekova	2000-2015 9 Balkan lkesi	Panel veri analizi EKK	EPK: Hukukun stnlğ, Mülkiyet Hakları	Mülkiyet Hakları Pozitif
2017 Figen Kaplan	1990-2015 11 lke	Panel veri analizi	EPK: Kurumsal Kalite, Mülkiyet Hakları, Hukukun stnlğ, Yolsuzluğun Kontrolü, Yargı Bağımsızlığı, Düzenleme Kalitesi	Mülkiyet Hakları, Hukukun stnlğ, Yolsuzluğun Kontrolü, Pozitif
2017 Sucu	2000-2013 9 yükselen piyasa lkesi	Panel veri analizi	EPK: Kamu Hacmi, Hukuki Yapı, Mülkiyet Hakları, Güçlü Para, Regülasyonlar, Ticaret Serbestliği	Pozitif
2018 Mensah, Alagidede	2000-2013 26 Sahra altı Afrika lkeleri	Panel veri analizi GMM	EPK: Ticaret zgrlğ, Hukuki Yapı, Mülkiyet Hakları, Yolsuzluğun Kontrolü, Sözleşme Hakları	Pozitif

2019 Çetin	2002-2016 26 ülke	Panel veri analizi Genelleştirilmiş EKK	EPK: Ekonomik ve Politik Özgürlükler	Pozitif
2019 Gadelha, Divino	2002-2016 118 ülke	Panel VAR modeli	EPK: Kurumsal Kalite, Kamu Harcamaları	Pozitif
2020 Yapraklı, Aslan	1992-2016 23 ülke	Panel veri analizi	EK: Enflasyon, Cari Denge, Yolsuzluk, GİNİ Katsayısı, İşsizlik Politik İstikrar, Kamunun Etkinliği Ticari ve Finansal Açıklık, Beşeri Sermaye ve İstihdam,	Kamunun Etkinliği, Politik İstikrar, Beşeri Sermaye ve İstihdam, Ticari Açıklık Pozitif

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

İktisat yazınında krusal ortam ve büyüme ilişkisini analiz eden çalışmaların genellikle panel veri analizine dayandığı gözlenmektedir. İktisadi ve politik kurumlar bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, gelişen ölçüm yöntemleri ve gözlem imkanları ile zaman içinde daha spesifik göstergeler aracılığıyla temsil edilmiş ve kurumsal çerçevenin modele yansımaları gerçeğe çok daha bir hal almıştır. Scully (1988) ekonomik, sivil ve politik özgürlükleri incelediği çalışmasında özgür toplumlar ve verimlilik arasındaki güçlü ilişkiye değinmektedir. Kapalı toplumlar içinse bireysel haklar engellenmedikçe özgürlüğün büyüme ve verimlilik üzerindeki etkilerinin belirsiz olduğunu belirtmektedir. Özellikle politik olarak özgür toplumların, kapalı toplumlardan 2.5 kat verimli olduğu vurgulanmaktadır.

Levine & Renelt (1992)' nin politik kurumların birçok farklı bağımlı değişken üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında bireysel özgürlüklerin, devrimler ve darbelerin incelenen dönem içinde büyüme üzerinde etkisiz olduğu gözlemlenmektedir. 1960-1985 dönemi için büyüme performansındaki dalgalanmaların kurumsal etmenlerden çok 1973 Petrol Krizi ve 1979 Enerji Krizi sonucu ortaya çıkan resesyonist dönemin etkileri olduğu söylenebilir. Alesina & Rodrik (1994) demokrasinin büyüme üzerindeki etkilerinin yanı sıra; büyüme oranlarının kaynak dağılımında eşitliğin sağlandığı demokrasilerde, eşit olmayan bir servet dağılımına sahip demokrasilerden yüksek olduğu, servet sahiplerinin politikayı kontrol ettiği teknokratik diktatörlüklerin, kaynak dağılımına bakılmaksızın yüksek büyüme oranlarına ulaşacağı çıkarımları ile dikkat çekmektedir.

Rodrik (1997) Tayvan, Singapur ve Kore gibi demokrasi indekslerinde düşük sıralamalara sahip ülkelerde, Botsvana ve Malta gibi oldukça açık siyasi rejimlerde gözlemlenen yüksek büyüme oranları sonucunda uzun vadeli büyüme oranlarının, siyasi rejim türüne bağlı olmama eğiliminde olduğunu bildirmektedir. Şili (1973), Türkiye (1980), Arjantin (1976), Brezilya (1964) tarafından deneyimlenen yönetim değişiklikleri sonrası yüksek oranlar ücret düşüşleri; Yunanistan (1974), Portekiz (1974), İspanya (1975), Şili (1989), Macaristan (1989), Türkiye (1983), Arjantin (1983), Brezilya (1985) toplumlarının otoriter rejimden demokratik rejime geçişiyle ücret artışı deneyimlendiği açıkça gözlemlenmektedir. La Porta (1997) ortak hukuk ülkelerinin medeni hukuk ülkelerine¹ göre daha iyi öz sermaye finansmanı ve kreditor haklarında yüksek koruma sağladığına dikkat çekmektedir. ABD'nin ortak hukuk sistemi altında olması Hong Kong, Malezya ve Singapur gibi medeni hukuk ülkelerinden daha yavaş büyümesine neden olmaktadır.

Clague vd. (1999) politik sistemdeki değişimlerin ve bunun sonu iktisadi kurumlarda ortaya çıkabilecek etkinsizliklerin sözleşme yoğun para üzerindeki etkileri incelenmektedir. Yazarın sözleşme yoğun para; cari olmayan paranın toplam para arzına oranı ve mülkiyet haklarının güvenliğinin iyi bir göstergesi olarak ele alınmaktadır. Çalışmada 1978 İran İslam devriminin, 1973 Şili askeri müdahalesinin, 1964 Brezilya askeri darbesinin, 1970 Türk demokratik hükümetinin ekonomi üzerindeki kontrolünü kaybetmesinin sermaye yoğun para yani mülkiyet hakları üzerindeki olumsuz etkileri açıkça gözlemlenmektedir. Bunun yanında 1966'da batılı eğitilmiş ekonomistlerin Endonezya ekonomisine istikrar kazandırması, 1967-1974 döneminde Brezilya ordusunun siyasi kontrolü ve ekonomi politikasını bir grup güvenilir teknokrata devretmesi ile deneyimlediği ekonomik mucize döneminde, 1983 seçimlerinin ardından yeni hükümetle gelen düzenlemeler sonucu Türkiye'de sermaye yoğun paranın yükselişe geçtiği dolayısıyla mülkiyet haklarının iyileştiği gözlemlenmektedir. Rodrik (2000)'in daha düşük yürütme özerkliğine ve daha katılımcı kurumlara sahip siyasi rejimlerin dışsal şokları daha iyi idare ettiği sonucuna ulaşması dikkat çekicidir. Suriye, Suudi Arabistan,

¹ Ortak hukuk (Common Law); sistem "Anglosakson Hukuku" olarak da bilinir. Ortak hukuk; tedvin edilmemiş, içtihadî, kamu - özel hukuk ayrımı yapmayan, aslı kaynakları arasında örf ve âdetin yer aldığı, yargı birliğinin temel alındığı bir sistemdir (Potter, 2015; Holmes, 2009).

Medeni hukuk (Civil Law); Kara Avrupası başta olmak üzere yaklaşık 150 ülkede çeşitli şekillerde yürürlükte olan dünyadaki en yaygın hukuk sistemidir. Büyük ölçüde, Roma hukukundan yararlanmaktadır. Medeni hukuk sistemi; işbirliği, düzen ve öngörülebilirliği destekleyen iyi organize edilmiş, aşırı ayrıntıdan kaçınan, adaptasyona ve değişime, yargının yorumlama ve yaratıcı hukuk yoluyla kuralları sosyal değişime ve yeni ihtiyaçlara göre ayarlamasına izin veren uyarlanabilir bir sistemdir (Husa, 2016; Dainow, 1966).

Türkiye ve Meksika demokrasi indeksinde ve ücretlerde beklenenin altında değerler göstermektedir. Meksika' nın özellikle ücretlerde beklenenin altında performansı 1988-94 Salinas yönetimi tarafından enflasyonu engellemek amacıyla gerçekleştirdiği düşük asgari ücret artışlarına dayanmaktadır. Türkiye için 1960 ve 1980 askeri müdahalelerinin, bahsi geçen tüm ülkeler için ise 1973 Petrol Krizi'nin demokratik sisteme ve ücret sistemine zarar verdiği gözlemlenmektedir.

Kaufmann & Kray (2002)'ye ait çalışmada en dikkat çekici ve şaşırtıcı sonuç gelirlerden yönetime olumsuz geri bildirimlere ulaşılmasıdır. Ülkelerin zenginleşmesi her zaman daha iyi bir kurumsal yapıyla sonuçlanmamaktadır. Bir ülkedeki yerleşik seçkinler, Düşük kaliteli kurumların statükosundan özel faydalar elde eden seçkinler var olan sistemin devamlılığını sürdürme eğilimindedir. Dias & Tebaldi (2012) yapısal kurumların uzun vadeli ekonomik performansı olumlu etkilerken politik kurumların verimlilik ve uzun vadeli ekonomik büyüme ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çalışma bu açıdan erken dönem kemik kurumsal çerçevenin sonradan geliştirilen politik çerçeveden üstün etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Autio & Fu (2014) siyasi ve ekonomik kurumların resmi girişimcilğe desteği ile kayıt-dışı ekonomik faaliyetlerin ve rant sağlama davranışlarının önüne geçilebileceğini vurgulayarak literatürde önemli bir noktaya dikkat çekmektedir.

Ftorekova & Madr (2017) 2000-2015 dönemi Balkan ülkeleri üzerinde yaptığı incelemede hukukun üstünlüğü değişkeninin büyüme olgusu için anlamsız sonuçlar verdiğini bildirmektedir. Hukukun üstünlüğü değişkenine ait bu olumsuz sonuç çalışmanın temel aldığı zaman kurumsal faktörlerin büyüme üzerindeki uzun vadeli etkilerinin değerlendirilmesine imkan vermemesine dayanmaktadır. Figen Kaplan (2017) yargı bağımsızlığı ve düzenlemelerin kalitesi ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ilişkiyi yasaların ve yargı sisteminin kalitesinin, büyümenin bir nedeni değil, ekonomik gelişme ve kalkınmanın bir sonucu olduğu görüşü ile açıklamaktadır.

3.2. MRW Büyüme Modeli

Solow (1956) ekonomik büyüme üzerine çalışmalarına sermayeye azalan getiri sağlayan standart bir neoklasik üretim fonksiyonu ile başlamaktadır. Modelde tasarruf ve nüfus artışı gibi faktörler dışsal değişkenler olarak ele alınırken, bu iki değişken birlikte

durağan durum dengesini belirlemektedir. Tasarruf ve nüfus artış oranlarının ülkeler arasında farklılaşması, ülkeleri farklı durağan durum dengelerine ulaştırmaktadır. Gelir ve tasarruf oranı arasında pozitif, nüfus artışı ile negatif bir ilişki vardır. Geniş ülke grubuna ait veriler incelendiğinde tasarruf ve nüfus artışı modelin öngördüğü yönde geliri etkilemektedir. Ülkelerarası kişi başı gelir farklılıklarının yarısından fazlası bu iki değişkenle açıklanabilmektedir. Modelin tasarruf, nüfus artışı ve gelir arasındaki ilişkinin yönünü doğru bir şekilde tahmin etmesine rağmen değişkenlerin gelir üzerindeki etkilerinin büyüklükleri abartılı sonuçlar vermektedir.

Mankiw, Romer ve Weil (1992) Solow Büyüme Modelini tasarruf, nüfus artışı ve gelir arasındaki ilişkinin daha iyi açıklamak üzere genişletmektedir. Beşeri ve fiziksel sermaye birikimi modele eklenerek, tasarruf ve nüfus artışının abartılı etkilerinin gerçekçi düzeye gelmesi amaçlanmaktadır. MRW (Genişletilmiş Solow Model) ülkeler arası regresyon analizlerine beşeri sermaye birikiminin etkilerini gösteren ek bir açıklayıcı, proxy değişken dahil etmektedir. Analizler sonucunda beşeri sermaye birikiminin nüfus artışı ve tasarruf oranları ile ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Solow modelinde beşeri sermaye birikim düzeyinin gelir üzerindeki etkisi tasarruf ve nüfus artış oranı değişkenleri yoluyla yansıtılmaktadır. Bu nedenle gelir üzerindeki tahmini etkileri gerçek değerlerinden yüksek görünmektedir. Beşeri sermaye birikiminin modele dahil edilmesi ile tasarruf ve nüfus artışının gelir üzerindeki tahmini etkileri genişletilmiş Solow modelinin öngördüğü düzeye çekilmiş olmaktadır. Mankiw, Romer ve Weil tarafından genişletilen Solow büyüme modelinin ülkelerarası gelir farklılıklarının yüzde seksenini açıklamakta başarılı olduğu görülmektedir.

MRW modelinin temel spesifikasyonları g ' nin ülkeye özgü olmayan bilginin ilerlemesini, s ' nin amortisman oranını ve n ' nin nüfus artışını yansıttığı şeklindedir. Modelde g ve s ülkeler arasında sabittir. $A(0)$ değişkeni yalnızca teknolojik gelişmeyi değil üretim kaynaklarının miktarı ya da gelişimi, iklim, kurumlar ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilen birçok faktörü içermektedir.

$$\ln A(0) = a + \epsilon \quad (3.1)$$

a değişkeni sabitken, ϵ ülkelere özgü şokları yansıtmaktadır.

MRW modeli ülkeden ülkeye farklılık gösterebilen birçok faktörü denkleme eklenmesiyle kurumsal yapı ve büyüme ilişkisinin analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. Model için belirlenen üretim fonksiyonu şu şekildedir:

$$Y(t) = K(t)^{\alpha} H(t)^{\beta} (A(t)L(t))^{1-\alpha-\beta} \quad (3.2)$$

Y çıktı, K fiziki sermaye, L emek ve A teknoloji ve H beşeri sermaye düzeyini simgelemektedir. Gelirin fiziksel sermaye yatırımı olarak kullanılan kısmı s_k , beşeri sermaye yatırımı için kullanılan kısmı ise s_h olarak sembolize edilmektedir. Ekonominin gelişimi aşağıdakiler tarafından belirlenmektedir:

$$k(t) = s_k y(t) - (n + g + \delta)k(t) \quad (3.3a)$$

$$h(t) = s_h y(t) - (n + g + \delta)h(t) \quad (3.3b)$$

Burada y , k ve h etkin emek biriminden düşen miktarlardır. Modelde aynı üretim fonksiyonunun beşeri sermaye, fiziki sermaye ve tüketim için de geçerli olduğu varsayılmaktadır. Bir birim tüketim bedelsiz olarak fiziksel ya da beşeri sermayeye dönüştürülebilmektedir. Beşeri sermaye ve fiziksel sermaye aynı oranda değer kaybetmekte ya da kazanmaktadır.

Genişletilmiş Solow modeli $\alpha+\beta<1$ varsayımı altında, tüm sermayenin azalan getiri koşullarında işlediği kabul edilmektedir. (3.3a) ve (3.3b) denklemleri ekonominin aşağıdakiler tarafından belirlenen bir durağan duruma yakınsayacağını öngörmektedir:

$$k^* = \left[\frac{s_k^{1-\beta} s_h^{\beta}}{n+g+\delta} \right]^{1/(1-\alpha-\beta)}$$

$$h^* = \left[\frac{s_k^{\alpha} s_h^{1-\alpha}}{n+g+\delta} \right]^{1/(1-\alpha-\beta)} \quad (3.4)$$

Denklem (3.4)'ün üretim fonksiyonunda yerine koymak ve logaritmalarını almak bizi kişi başına gelir denkleminde ulaştırmaktadır.

$$\ln[Y(t)/L(t)] = \ln A(0) + gt - \frac{\alpha + \beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(n + g + \delta)$$

$$+ \frac{\alpha}{1 - \alpha - \beta} \ln(s_k) + \frac{\beta}{1 - \alpha - \beta} \ln(s_h) \quad (3.5)$$

Denklem (3.5) kişi başına gelir nüfus artış hızı, fiziksel ve beşeri sermaye birikimi ilişkisini göstermektedir.

Solow modele benzer şekilde MRW modeli de denklem (3.5) de kat sayıları faktörlerin gelir içerisindeki paylarının bir fonksiyonu olarak tahmin etmektedir. Orijinal modelde olduğu gibi α fiziki sermayenin gelir içerisindeki payının bir göstergesi olması sebebiyle $1/3$ oranında bir α değeri beklenmektedir. Beşeri sermayenin payını gösteren β için bir değer belirlemek ise daha zordur. Amerika Birleşik Devletleri için asgari ücret (kabaca beşeri sermaye olmadan emeğe geri dönüş) imalat sektöründeki ortalama ücretin yaklaşık yüzde 30 ile 50' sini oluşturmaktadır. Bu nedenle toplam emek gelirinin yüzde 50 ile 70' inin beşeri sermayeye dönüşü temsil ettiği veya β ' nin $1/3$ ile $1/2$ arasında bir değere sahip olduğu düşünülmektedir.

Denklem (3.5) beşeri sermayenin göz ardı edildiği Solow modele ait regresyonlar hakkında iki tahminde bulunmaktadır. İlki $\ln(s_h)$ diğer değişkenlerden bağımsız olsa bile $\ln(s_k)$ ya ait katsayı $a/(1 - a)$ ' dan büyük olmalıdır. Daha yüksek tasarruf oranları, daha yüksek gelire yol açmaktadır bu sebeple beşeri sermaye birikimine ayrılan gelir yüzdesi değişmemiş olsa bile, daha yüksek bir durağan durum beşeri sermaye düzeyine yol açmaktadır. Dolayısıyla, beşeri sermaye birikiminin varlığı, fiziksel sermaye birikiminin gelir üzerindeki etkisini artırmaktadır. İkinci tahmin ise $\ln(n + g + \delta)$ ' ye ait katsayının $\ln(s_k)$ ' ya ait katsayıdan mutlak olarak daha büyük olacağı yönündedir. Bu modelde, yüksek nüfus artışı kişi başına geliri düşürmektedir çünkü hem fiziksel hem de beşeri sermaye miktarları nüfusa oranla yetersiz kalmaktadır.

Modelde beşeri sermayenin gelir üzerindeki etkilerini analiz etmek için alternatif bir yol daha bulunmaktadır. Denklem (3.5), denklem (3.4)' deki durağan durum beşeri sermaye fonksiyonu ile birleştirildiğinde fiziksel sermaye yatırım oranı, nüfus artış oranı ve beşeri sermaye seviyesi ile tanımlanan bir gelir denklemi elde edilmektedir.

$$\ln[Y(t)/L(t)] = \ln A(0) + gt + \frac{\alpha}{1-\alpha} \ln(s_k) - \frac{\alpha}{1-\alpha} \ln(n + g + \delta) + \frac{\beta}{1-\alpha} \ln(h^*) \quad (3.6)$$

Bu modelde (3.6), beşeri sermaye seviyesi hata teriminin bir bileşeni olarak ele alınmaktadır. Tasarruf ve nüfus artış oranları h^* ı etkilediği için, beşeri sermayenin tasarruf oranı ile pozitif, nüfus artışı ile negatif ilişkili olması beklenmektedir. Beşeri sermayenin gelir üzerindeki etkilerini yok saymak tasarruf ve nüfus artışı oranlarına ait katsayıları saptırmaktadır.

Beşeri sermayenin dahil edildiği model Solow modele ait regresyonları değiştirmenin iki farklı yolu olduğunu ileri sürmektedir. İlki genişletilmiş modelin indirgenmiş biçimini yani beşeri sermaye birikimi oranını $\ln(s_h)$ 'yi regresyonun sağ tarafına eklemek ve denklem (3.5)'i tahmin etmektir. İkinci yol ise beşeri sermaye seviyesini gösteren $\ln(h^*)$ 'in regresyonun sağ tarafında bulunduğu denklem (3.6)'yı tahmin etmektir.

Mankiw, Romer ve Weil (1992) tarafından genişletilen Solow modele ait regresyon yatırım oranının, $n + g + \delta$ 'in, ortaokula kayıtlı nüfus oranının ve kişi başı gelirin logaritmasından oluşmaktadır. Mankiw, Romer ve Weil (1992) çalışmalarında yalnızca eğitimle ilişkili beşeri sermaye yatırımlarına odaklanmakta, sağlık yatırımlarını göz ardı etmektedir. Buna karşı beşeri sermaye birikiminin modele dahil edilmesi, fiziksel sermaye birikiminin ve nüfus artışının kişi başına gelir üzerindeki etkilerine dair tahmin sonuçlarını iyileştirmektedir. Beşeri sermaye değişkeni daha öncesinde Solow büyüme modelini test etmek üzere kullanılan üç farklı ülke örneğinde de anlamlı sonuçlar sağlamaktadır. Beşeri sermayenin modele dahil edilmesi ile fiziksel sermayeye ait katsayı büyük ölçüde azalmakta ve uyum indeksi (R^2) iyileşmektedir. Bu üç değişken ülkeler arası varyasyonun neredeyse yüzde 80'ini açıklamaktadır.

Genişletilmiş Solow modeline ait denklem (3.5) $\ln(I/Y)$, $\ln(\text{SCHOOL})$ ve $\ln(n + g + \delta)$ e ait katsayıların toplamının sıfır olduğu öngörülmektedir. Üç farklı ülke örneği üzerinde yapılan analizler bu varsayımı doğrulamaktadır. Petrol üretiminin baskın olduğu ülkeler dışında 98 ülkeye ait ve reel gelir değerleri birincil veriye dayanan ya da 1960 yılında nüfusu bir milyondan az olan ülkeleri hariç tutan 75 ülkeye ait örneklem için α ve β değerleri 1/3 olarak saptanmıştır ve yüksek oranda anlamlıdır. OECD ülkelerinden oluşan örneklem üzerindeki tahminlerde yatırım ve nüfus artışı katsayıları istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Mankiw, Romer ve Weil (1992) beşeri sermayenin eklenmesiyle modelin performansının arttığını belirtmektedir. Solow modelde elde edilen tasarruf ve nüfus artışına ait abartılı katsayılar beşeri sermaye değişkeni ile ortadan kaldırılmış ve beşeri sermaye miktarını yansıtmakta bazı açılardan başarısız olan bu vekil değişkenin kullanımıyla bile ülkelerarası gelir farklılıkları büyük oranda açıklanmaktadır.

Genişletilmiş Solow modeli kişi başı gelirdeki uluslararası farklılıkları açıklamakta başarılıdır. Modelde çıktığı düzeyi fiziksel sermaye, beşeri sermaye ve emekle

ilişkilidir ve elde edilen çıktı fiziksel sermayeye, beşeri sermayeye yatırım ve tüketim için kullanılmaktadır.

Modelin sonuçlarına göre gelirin fiziki sermaye stoğuna göre esnekliği, sermayenin gelirdeki payından önemli ölçüde farklı değildir. Fiziksel sermaye birikimi önemli miktarda dışsallığa sebep olmamaktadır. Dışsallıklara sebep olmasa da kişi başına gelir üzerinde Solow modelinin tahmin ettiğiinden daha büyük bir etkisi vardır. Daha yüksek bir tasarruf oranı, daha yüksek durağan durum geliri yaratmakta böylelikle beşeri sermaye birikim oranı değişmemiş olsa bile, daha yüksek bir beşeri sermaye düzeyi sağlamaktadır. Daha yüksek tasarruf, toplam faktör verimliliğini artırmaktadır.

Nüfus artış oranı da kişi başına gelir üzerinde Solow modelin öngördüğünden daha büyük bir etki göstermektedir. Orijinal modelde yüksek nüfus artışı geliri düşürmektedir, çünkü mevcut sermaye işçi nüfusuna oranla yetersiz kalmaktadır. Genişletilmiş modelde, yüksek nüfus artışı ile birlikte beşeri sermayenin gelişimi gerilemekte ve toplam faktör verimliliği düşmektedir. MRW modeli ekonomilerin durağan durum dinamikleri ile ilgili çıkarımlarda da bulunmaktadır. İşsel büyüme modelleri için benzer teknolojilere, tasarruf ve nüfus artış oranlarına sahip ülkeler kişi başına gelirden birbirlerini yakınsayacaktır. Solow modeli, ekonominin yaklaşık 17 yıl içinde durağan durum dengesine ulaşacağını öngörürken genişletilmiş Solow modeli ekonominin yaklaşık 35 yılda ancak yarı yarıya bu denge düzeyine ulaşabileceğini savunmaktadır.

Mankiw, Romer ve Weil (1992) Solow modelin birçok varsayımını çeşitli veri setleri üzerinde yaptığı analizlerle doğrulamakta ve eksik noktalarını geliştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla modele beşeri sermayeye ait bir gösterge dahil edilmektedir. İnsan sermayesinin büyüme sürecindeki önemi literatürde çeşitli çalışmalar aracılığıyla da vurgulanmaktadır. Analizlerde insan sermayesinin göz ardı edilmesi sapmalı sonuçlara yol açmaktadır. Yazarlar beşeri sermayenin modele dahil olması ile ekonomik büyümeye ait teorik modellerin daha açıklayıcı bir hal alacağını, doğru hesaplanmış bir beşeri sermaye değişkeninin büyüme sürecinin doğasının anlaşılmasına yardımcı olacağını savunmaktadır. Beşeri sermaye birikiminin modellerde dahil edilmesi ile ülkelerarası büyüme farklılıklarının analizlerinde yeni ve daha etkili bir bakış açısı sunmak amaçlanmaktadır.

3.2.1. MRW Büyüme Modeli ve Kurumlar Literatürü

Mankiw, Romer ve Weil (1992) tarafından genişletilmiş Solow modeli için teknoloji düzeyini simgeleyen A değişkeni yalnızca teknolojik gelişmeyi değil üretim kaynaklarının miktarı ya da gelişimini, iklimi, kurumları ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilen birçok faktörü içermektedir. Bu sebeple literatürde kurumları iktisadi analizlerine dahileden birçok çalışma MRW büyüme modelini kullanmaktadır.

Easton ve Walker (1997) MRW modelini ve çalışmada kullanılan 57 ülkeyi baz alarak ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini tahmin etmektedir. Çalışma sonuçlarına göre ekonomik özgürlük değişkeni ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemekte ve değişkenin modele dahil edilmesiyle bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücü artmaktadır.

Vijayaraghavan ve Ward (2001) analiz için Solow (1956) ve MRW (1992) 'de belirtilen temel teorik çerçeveyi kullanmaktadır. Çalışma 43 gelişmekte olan ekonomi için 1975-1990 yılları arasında ekonomik büyüme ile kurumlar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Oluşturulan modelde kurumsal değişkenler devletin büyüklüğü, yönetim, mülkiyet haklarının güvenliği ve siyasi özgürlük olarak belirlenmiştir. Beşeri sermayenin bir göstergesi olarak modele dahil edilen değişken anlamsız sonuçlar verse de tüm değişkenlerin işareti ve önemi, MRW tarafından elde edilen sonuçlara niteliksel olarak benzemektedir. Çalışmaya dahil edilen 43 ülke için tüm kurumsal değişkenleri içeren üçüncü model kapsamında dört kurumsal değişken ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir ancak devletin büyüklüğünün bir göstergesi olan hükümet tüketimi anlamlı olan tek kurumsal değişkendir.

Pinto ve Timmons (2005) MRW büyüme modeli çerçevesinde siyasi rekabetin büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedir. Yaklaşık 80 ülkeye ait verilerin kullanıldığı çalışmada politik rekabetin fiziksel sermaye birikimi ve emek hareketliliği oranlarını düşürdüğü, beşeri sermaye birikimini dolayısıyla üretkenliği artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Eicher, García-Peñalosa ve Teksoz (2006) çalışmalarında ülkeler arası gelir farklılıklarını açıklamak üzere Hall ve Jones (1999) ile Mankiw, Romer ve Weil'in (1992) büyüme yaklaşımlarını benimsemektedir. Çalışma kurumların faktör verimliliği üzerindeki etkilerini dikkate alarak kurumların çıktı düzeyinde ne derece belirleyici

olduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Yazarlar kurumların çıktı üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir etkiye sahip olabileceğini ve dolaylı etkilerin ülkedeki beşeri veya fiziksel sermaye stoklarının düzeyiyle ilgili olacağını öne sürmektedir. Ayrıca, kurumlar ve faktör girdileri arasında bir etkileşim öngörmektedir. MRW modeline bir kurum ölçütünün dahil edilmesi sonucunda beşeri sermaye ve fiziksel sermaye değişkenlerinin kat sayılarında değişim gözlenmemekte ve regresyonun uyumu iyileşmemektedir. Yine de kurumların analize dahil edilmesi ile kalıntılar azalmaktadır.

Umutlu, Yılmaz ve Günel (2010) çalışmalarında beşeri sermaye, kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelemekte ve yakınsama hipotezi açısından geçerliliğini test etmektedir. 2000-2007 dönemi için 29 OECD ülkesi panel veri regresyon analizi ile incelenmekte ve Mankiw–Romer–Weil (MRW) modeli kullanılmaktadır. Analiz sonuçlarında beşeri sermaye ve mülkiyet hakları ekonomik büyümeyi pozitif etkilerken, sağlık değişkeni büyümeyi negatif etkilemektedir. Yakınsama hipotezi ise 2000-2007 dönemi için kabul görmektedir.

Becherair (2014) Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri için 1995-2012 dönemine ait verileri panel veri yöntemiyle analiz ederek kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmaya ait regresyon neoklasik büyüme modeline kurumsal değişkenlerin dahil edilmesi ile oluşturulmuştur. Kurumsal göstergeler mülkiyet haklarının güvenliği, yönetim, siyasi özgürlük ve hükümetin büyüklüğü olarak belirlenmiştir. Analiz sonuçları tüm değişkenlerin işaretinin ve öneminin niteliksel olarak MRW (1992) modeline uygun olduğunu göstermektedir. EKK sonuçlarına göre ise mülkiyet haklarının güvenliği büyüme için en önemli kurumsal gösterge olarak belirlenmiştir. Kamu harcamaları değişkeninin anlamlı ve negatif sonuçlar vermesi ODKA ülkeleri için daha küçük hükümetlerin "daha iyi" olduğunu göstermektedir.

Figankaplan (2017) Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere, İspanya, İrlanda, İtalya, Yunanistan, Hollanda, Portekiz ve Türkiye olmak üzere 11 ülkede 1990-2015 dönemini kapsayan sürede ekonomik büyüme ile kurumsal kalite arasındaki ilişkiyi MRW büyüme modeli kapsamında incelemektedir. Panel veri analiz sonuçlarına göre kurumsal kalite göstergesi olarak belirlenen mülkiyet haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ve yolsuzluğun kontrolü değişkenleri büyümeyi pozitif etkilerken, yargı bağımsızlığı ve düzenlemelerin kalitesi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmektedir.

Ahmad ve Hall (2017) 1985-2008 arasındaki dönem için 58 gelişmekte olan ülkeden alınan bir panel gözlemi kapsamında kurumların ekonomik büyüme üzerindeki mekansal yayılma etkisini incelemektedir. Analizler MRW değişkenlerini yani fiziksel (s_k) ve beşeri sermayeyi (s_h) nüfus artışı, $(n + g + \delta)$ toplamını içeren bir temel model, mülkiyet hakları ve politik kurumlara dair indekslerin kullanıldığı iki ayrı model ve indekslerin birlikte yer aldığı model olmak üzere dört farklı denklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Kurumsal göstergelerden mülkiyet haklarının büyüme üzerinde daha etkili olduğu, politik kurumlar ve mülkiyet hakları ayrı ayrı modellerde anlamlı sonuçlar verirken birlikte kullanıldığında politik kurumların açıklayıcılığında düşüş olduğu gözlemlenmektedir.

Vergil ve Teyyare (2017) son 30 yılda bazı ülkelerde ortaya çıkan ödemeler dengesi ve borç krizi nedeniyle kurumların yeniden tasarlanması, krizlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin analizine dair çalışmaların ve tartışmaların arttığını vurgulamaktadır. Bu nedenle çalışmanın amacı Mankiw, Romer ve Weil modelini kullanarak ekonomik krizlerin kurumsal kalitenin değişmesi yoluyla ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini araştırmaktadır. Arjantin, Meksika, Brezilya, Tayland, Malezya, Filipinler, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye üzerinde panel veri metodolojileri aracılığıyla incelemeler yapılmaktadır. Kurumsal göstergeler olarak bürokratik kalite, sosyoekonomik koşullar, yatırım profili, dini gerilimler ve demokratik hesap verebilirliğin belirlendiği çalışmada dini gerilimler dışındaki faktörlerin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik krizler kurumsal kalite düzeyinde değişikliklere yol açmakta, bu değişiklikler de ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

Rekabet kavramı yalnızca ekonomik performansın bir göstergesi ya da amacı olmaktan çok toplumun sosyal, kültürel, siyasal vb. birçok alanda dönüşümünü, yeniliği ve gelişmişliği ifade etmektedir. Ekonomik performans göstergesi olarak rekabet gücünün tercih edilmesi çalışmaya çok daha güncel ve etkin bir bakış açısı kazandırmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde rekabet gücü ve kurumsal yapı ilişkisi MRW modeli kapsamında incelenmektedir. Genişletilmiş Solow modelinde dışsal bir değişken olarak ele alınan A yalnızca teknolojik gelişmeyi değil üretim kaynaklarının miktarı ya da gelişimi, iklim, kurumlar ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilen birçok faktörü içermesiyle çalışmanın amacına hizmet etmektedir.

Bölümde ekonometrik analiz öncesi rekabet edebilirlik, iktisadi ve politik kurumlar ilişkisi Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, AB ve Latin Amerika ülkeleri üzerinden grafikler aracılığıyla incelenmektedir. Ekonometrik analiz iktisadi ve politik kurumların ülkelerin uluslararası rekabet gücü ile etkileşimine odaklanmakta ve analiz için panel veri yöntemi kullanılmaktadır. Analizlere ait sonuçlar tartışılmadan önce panel veri analizinin temellerinden ve çalışmaya sağladığı faydalardan bahsedilecektir. Ampirik uygulamada iktisadi ve politik kurum göstergeleri farklı iki model aracılığıyla ele alınmaktadır. Model (1) için bağımlı değişken rekabet gücü iken büyüme modeline ait bağımsız değişkenler beşeri sermaye, fiziki sermaye ve nüfus artışı; iktisadi kurumlara dair göstergeler ise finansal özgürlük, ticari özgürlük, parasal özgürlük ve mülkiyet hakları olarak belirlenmiştir. Büyüme modeline ait bağımsız değişkenler ve bağımlı değişken sabit kalmak üzere Model (2) politik kurumsal göstergeler olarak kaynak dağılımında eşitlik, güce eşit erişim, politik istikrar ve şiddet yokluğu ve düzenleyici sistemin kalitesi şeklinde regresyona dahil edilmiştir. Son olarak Panel ARDL yaklaşımı ile bağımlı değişken ve bağımsız değişken arası ilişkilerin analiz edilmesi, uzun dönem katsayıların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

4.1. Veri Seti ve Model

MRW (1992) büyüme modeli neden bazı ülkelerin zengin ve diğer ülkelerin yoksul olduğuna dair geniş ve gerçekçi bir açıklama sağlamaktadır. Beşeri sermaye, üretim kaynaklarının miktarı ya da gelişimi, iklim, kurumlar ve ülkeden ülkeye farklılık

gösterebilen birçok faktörü kapsayan büyüme modeli analizlerde referans model olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada ekonometrik analizler iki ayrı model üzerinden yürütülmektedir. Model (1); iktisadi kurumlar ve rekabet gücü arasındaki ilişkiyi incelerken, Model (2); politik kurumlar ve rekabet gücü ilişkisini MRW büyüme modeli çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada Model (1) ve (2) şu şekilde gösterilmektedir:

$$\text{Model (1)} \quad \text{compindex} = \beta_0 + \text{eduindex}\beta_1 + \text{fixcapital}\beta_2 + \text{pop}\beta_3 + \text{propright}\beta_4 + \text{finfree}\beta_5 + \text{moneyfree}\beta_6 + \text{tradefree}\beta_7 + u_i$$

$$\text{Model (2)} \quad \text{compindex} = \beta_0 + \text{eduindex}\beta_1 + \text{fixcapital}\beta_2 + \text{pop}\beta_3 + \text{equaldist}\beta_4 + \text{equalaccess}\beta_5 + \text{politicalstab}\beta_6 + \text{regulatoryqua}\beta_7 + u_i$$

Modellere ait veri setlerinin zaman boyutları incelemesi yapılacak seçilmiş OECD ülkeleri² için tutarlı bir model oluşturmak amacıyla Model (1)' de 1997-2019 ve Model (2)' de 2002-2019 olarak belirlenmiştir. Modelde kullanılan değişkenler, değişkenlere ait zaman aralıkları ve kaynakları Tablo 11'de gösterilmektedir.

Çalışmada Model (1) için ekonomik kurumlar ve rekabet gücü ilişkisini analiz etmek üzere 37, Model (2) ' de politik kurumlar ile rekabet gücü arasındaki ilişkiyi analiz etmek üzere 41 ülke seçilmiştir. Türkiye ekonomisinin ticari pazarı olarak görülen AB ülkeleri, tüm küresel parasal ve finansal gelişmelere yön vermeleri nedeniyle OECD ülkeleri, gerek finansal liberalizasyon ve gerekse finansal krizler konusunda benzer ekonomi- politik süreçler ve krizler yaşamaları nedeniyle Latin Amerika ülkeleri, son olarak içinde yer aldığımız küresel ve ulusal şoklar karşısında finansal hassasiyetleri nedeniyle Kırılgan Beşli ülkeleri analiz edilmiştir.

Tablo 11: Değişken Tablosu

DEĞİŞKEN	SEMBOL	YILLAR	KAYNAK
BAĞIMLI DEĞİŞKEN			

² Model (1) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avusturalya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD

Model (2) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avusturalya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, Slovenya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD

Rekabet Gücü	Compindex	1997-2019 2002-2019	IMD/ Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü
Model (1) İktisadi Kurumlara Ait Bağımsız Değişkenler			
Beşeri sermaye	Eduindex	1997-2019	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme İndeksi, Eğitim İndeksi
Fiziki Sermaye / Brüt sabit sermaye oluşumu % GSYİH	Fixcapital	1997-2019	Dünya Bankası
Nüfus Artış Oranı	Pop	1997-2019	Dünya Bankası Birleşmiş Milletler
Mülkiyet Hakları	Propright	1997-2019	Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler İndeksi
Finansal Özgürlük	Finfree	1997-2019	Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler İndeksi
Parasal Özgürlük	Moneyfree	1997-2019	Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler İndeksi
Ticaret Özgürlüğü	Tradefree	1997-2019	Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlükler İndeksi
Model (2) Politik Kurumlara Ait Bağımsız Değişkenler			
Beşeri sermaye	Eduindex	2002-2019	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme İndeksi, Eğitim İndeksi
Fiziki Sermaye / Brüt sabit sermaye birikimi % GSYİH	Fixcapital	2002-2019	Dünya Bankası
Nüfus Artış Oranı	Pop	2002-2019	Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler
Kaynak Dağılımında Eşitlik	Equaldist	2002-2019	V-Dem Enstitüsü
Güce Eşit Erişim	Equalaccess	2002-2019	V-Dem Enstitüsü
Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu	Polstab	2002-2019	Dünya Bankası , Dünya Yönetişim İndeksi
Düzenleyici Sistemin Kalitesi	Reeregulatoryqua	2002-2019	Dünya Bankası, Dünya Yönetişim İndeksi

Kaynak: (Heritage Vakfı, 2021; V-Dem Enstitüsü, 2021; Dünya Bankası, 2021)

4.2. Yöntem

Bu bölümde çalışmada kurulan modellerin analizinde kullanılan ekonometrik yöntem tanıtılmaktadır. Çalışmada kurulan modellerin dönemlere ve birimlere ait etkilerinin gözlemlenmesinde panel veri analizi yapılmıştır. Değişkenler arası eş bütünleşme analizinde, öncelikle veri setlerine ait trentler incelenmiş, yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testleri yapılmıştır. Kesitler arası yatay kesit bağımlılığı Pesaran (2004), Friedman (1937), Frees (1995) ve Pesaran (2015)' e ait testler ile incelenmiştir.

YKB'nın tespiti ile birim kök testi yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak birim kök testlerinden Pesaran (2007) tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey Fuller) testi kullanılmıştır. Eş bütünleşme ilişkisi YKB'nı dikkate alan ve farklı durağanlık seviyelerinde analiz yapmaya olanak tanıyan Pedroni (1999, 2004) eşbütünleşme testi ile incelenmiştir. Kurumsal değişkenlerin uzun dönemde etkilerini göstereceği varsayımı altında Panel ARDL eş bütünleşme testi aracılığıyla değişkenlerin uzun dönem katsayıları tespit edilmiş ve yorumlanmıştır.

4.2.1. Panel Veri Analizi

Bu çalışmada kurumsal değişkenlerin ülkelerin rekabet güçleri üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Bu tür bir analiz belirli bir zaman diliminde farklı ülkelere ait verilerin karşılaştırılmasını gerektirmektedir. Rekabet gücünün gelişimini ve kurumsal kalitenin zaman içerisindeki gelişiminin tek bir boyutta analizi yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle yatay kesit ve zaman serisi verilerinin bir arada kullanımına imkân sağlayan panel veri analizi kullanılmalıdır. Yazında ülkelerarası kurumsal kalite farklılıklarını inceleyen birçok çalışmada panel veri analizi tercih edilmektedir. Çalışmanın bu kısmında panel veri analizinin temelleri, gelişimi, avantajları, dezavantajları ve analiz sırasında kullanılacak testler, modeller teorik olarak açıklanmaktadır.

Panel veri yöntemine ait ilk uygulamalı çalışmalara 90'lı yıllarda rastlanmaktadır. Panel veri; bireyler, ülkeler, firmalar vb. birimlere ait belirli bir zaman aralığında elde edilen yatay kesit verilerinden oluşmaktadır (Baltagi, 2008). Veri seti, yatay kesit birim sayısı (N) ve verinin gözlemlendiği dönem (T) şeklinde tanımlanmaktadır. Panel veri analizi (N>T) durumunda tercih edilmektedir.

Panel veri analizine ait regresyon şu şekildedir:

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it}X_{it} + u_{it} \quad i = 1, \dots, N ; t = 1, \dots, T \quad (4.1)$$

Regresyonda (Y) bağımlı ve (X) bağımsız değişkeni, (α) sabit parametreyi, (β) eğim parametresini ve (u) hata terimini temsil etmektedir. (i) göstergesi birimleri, (t) zamanı ifade etmektedir. Değişkenlerde, parametrelerde ve hata teriminde i ve t nin bir arada olması, modelin panel veri setine sahip olduğunu göstermektedir. Modelde parametreler birimlere ve zamana göre değişmektedir.

Veri setinde yer alan her bir birim tüm zamanlar için bir gözlem değerine sahipse “dengeli panel” ancak, bazı birimler bazı zamanlarda gözlemlenememişse “dengesiz panel” olarak adlandırılmaktadır (Gujarati, Porter ve Gunasekar, 2012). Panel veri analizinde her bir birimin ve zaman diliminin kendine ait özellikleri bulunmaktadır. Birime ait özellikleri yansıtan değişkenler “birim etkisi”, zamana ait özellikleri yansıtan değişkenler “zaman etkisi” denilmektedir. Birim etkisi, birimlere göre değişen, ancak zamana göre sabit kalan; zaman etkisi ise zamana göre değişen, ancak birimlere göre sabit ve değişkenlere ait terimlerdir. Diğer yandan panel veri analizlerinde dışsallık ve içsellik kavramları sıklıkla kullanılmaktadır. Bağımsız değişkenler ve hata terimi arasındaki korelasyon “içsellik”; bağımsız değişkenler ile hata terimi arasındaki korelasyon ise “dışsallık” sorunu olarak tanımlanmaktadır. İçsellik modelin tahminlerinde sapmalara neden olabilmektedir. Modelden dışlanmış değişkenler, modelin dinamik yapısı, eşanlı denklem sistemleri ve bağımsız değişkenlerde ölçüm hataları içsellik problemine sebep olabilmektedir.

Panel veri analizine ait veri setlerinde birey, firma, ülke, şehir gibi yatay kesit birimlerinin genellikle heterojen olduğu varsayılmaktadır. Heterojenlik varsayımı değişkene özgü özellikler nedeniyle, katsayıların her bir kesit ya da t dönemi için farklılaşması olarak tanımlanmaktadır. Heterojenliğin dikkate alınmaması analizlerde spesifikasyon hatalarına ve yanlış parametre tahminlerine neden olmaktadır. Bu problemlerin önüne geçmek için parametrelerin heterojen olduğu varsayılmakta ve tahmin yöntemi bu varsayıma göre belirlenmektedir. Panel veri analizi sonuçlarının sapmasız ve tutarlı olması için göz önünde bulundurulması gereken bir başka problem de birimler arası korelasyondur. Birimler arası korelasyon (YKB) veri setinde birimlere ait hata terimleri arasında korelasyonun varlığına işaret etmektedir. Ülke, bölge ve şehir gibi birimler üzerinden yürütülen çalışmalarda birimler arası korelasyonla sıklıkla karşılaşmaktadır. Modele ait tahminlerin doğruluğundan emin olmak için birimler arası korelasyonun varlığı test edilmeli ve varsa tahmin aşamasında ona göre önlemler alınmalıdır.

Panel veri analizinin ekonometrik tahminler için sağladığı avantajlar şu şekilde sıralanabilir (Baltagi, 2008);

- Panel veri analizi bireysel heterojenliği modele dahil etmekte ve kontrolünü sağlamaktadır. Analizler bireylerin, firmaların ve ülkelerin heterojen olduğu

varsayımı altında gerçekleştirilmektedir. Hem birim hem de birimler arası etkileri eş anlî olarak gözlemlemeye imkan tanımaktadır.

- Büyük veri setleri ile çalışma olanağı sağlamaktadır. Daha bilgilendirici veri setleri sayesinde daha güvenilir parametreler tahmin etmektedir. Panel veri setinin kullanımı değişkenlikte, serbestlik derecelerinde ve gözlem sayılarında artış, değişkenler arası doğrusallıkta ise azalma sağlamaktadır. Gözlem sayısı ve serbestlik derecesindeki artış tahmin sonuçlarındaki etkinliği artırmaktadır.
- Panel veri setleri hem zaman hem de birim boyutunu içermesi ile daha kapsamlı, karmaşık davranışsal modeller oluşturulmasına ve ekonomi politikalarının etkilerinin gözlemlenmesi gibi adaptasyon süreçleri üzerine inceleme yapma olanağı sağlamaktadır.
- Panel veri yardımıyla hata terimi ve açıklayıcı değişkenler arasındaki korelasyon kontrol altında tutulabilmekte böylelikle modeldeki sapmalar azalmakta ya da yok olmaktadır.
- Panel veri setleri serbestlik derecesini artırıp, değişkenleri iki boyutlu olarak ele alması ve birimlere özgü etkileri dikkate alması ile çoklu doğrusal bağlantı problemini azaltmakta, açıklayıcı değişkenlerin bireysel etkilerini incelemeye izin vermektedir.
- Yatay kesit ve zaman serisi verilerini içermesi ile kolayca saptanamayan etkileri daha iyi tanımlamakta ve ölçmektedir.
- Makro panel verileri daha uzun zaman serilerine sahip olması nedeniyle birim kök testlerinde ratlanılan standart dağılım problemlerini azaltmaktadır.

Panel veri analizinde temel alınan modeller basitçe statik ve dinamik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dinamik modellerde bağımlı değişkene ait gecikmeler açıklayıcı değişken olarak kullanılırken, statik panel modellerinde açıklayıcı değişkenler bağımlı değişkenden bağımsız olarak, geçmiş, gelecek ya da şimdiki değerini içermeyecek şekilde tercih edilmektedir.

Sabit etkili modellerde, birimlere göre değişiklikler sabit katsayıda farklılıklar meydana getirirken; rassal etkili modellerde birimler arası farklılıklar tesadüfidir. Sabit etkiler modeli için (Gujarati, Porter ve Gunasekar, 2012);

- Parametreler tüm birimler için aynı kalırken sabit parametre birim etkisi ile değişmektedir.
- Sabit terim her bir yatay kesit için farklı değerler almaktadır.
- Bağımsız değişkenler ve hata terimleri arasında ilişki gözlemlenmezken birim etkiler bağımsız değişkenlerle ilişkilidir.
- Model sadece birime özgü ya da zamana özgü etkiler içeriyorsa tek yönlü sabit etkiler modeli olarak adlandırılırken, çift yönlü modeller hem zamana hem de birime özgü etkiler içermektedir.

Sabit etkili modellerde şu varsayım geçerlidir;

$$\beta_{0it} = \beta_{0i} = \bar{\beta} + \mu_i \quad \beta_{1it} = \beta_1 \quad \beta_{2it} = \beta_2, \dots, \beta_{kit} = \beta_k \quad (4.2)$$

Birimlerin tesadüfi olarak seçildiği durumlarda birimler arası farklılıklarda tesadüfi olarak değişmektedir. Rassal etkili modellerde, birimlere veya birimlere ve zamana göre meydana gelen değişiklikler, modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil edilmektedir. Rassal etkiler modeli şu şekilde tanımlanmaktadır;

$$u_{it} = v_{it} + \mu_i \quad Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + \mu_i + v_{it} \quad (4.3)$$

Rassal etkiler modelinin varsayımları ise şu şekilde sıralanmaktadır (Wooldridge, 2015);

- Çalışmalar tesadüfi bir örneklem üzerinden gerçekleştirilmektedir.
- X_{it} birim veya zaman etkilerine göre dışsalken μ_i ile korelasyonsuzdur.
- Modelde tam çoklu doğrusal problem yoktur.
- μ_i (birim hata değişkeni) ve u_{it} (artık hata değişkeni) sabit varyanslıdır.
- Hata terimleri arasında otokorelasyon yoktur.

4.2.2. Yatay Kesit Bağımlılığı

Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığı hem analiz sonuçlarını hem de analiz yöntemlerini etkilemektedir. Bu nedenle ekonometrik analizlerin yapılabilmesi için ilk adım yatay kesit bağımlılığının tespiti olmalıdır. Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmadığı analizler çalışmayı sapmalı ve tutarsız sonuçlara ulaştırmaktadır. Çalışmada panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının tespiti için Friedman (1937), Frees (1995;2004), Pesaran (2004;2015) tarafından oluşturulan testler kullanılmıştır.

Friedman (1937) korelasyon katsayısına dayalı ve parametrik olmayan bir yatay kesit bağımlılığı testi önermektedir.

$$R_{ORT} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N r_{ij} \quad (4.4)$$

Denklemden r_{ij} , kalıntılara ait sıra korelasyon katsayılarının örnek tahminidir. R_{ORT} 'nin büyük değerleri için yatay kesit korelasyonlarının sıfırdan farklı olduğu gözlemlenmektedir. $N > T$ ve $(T-1)$ serbestlik derecesi için $FR = [(T-1)\{(N-1)R_{ORT} + 1\}]$ asimptotik olarak ki-kare dağılımına sahiptir.

Frees (1995, 2004) yatay kesit bağımlılığı için sıra korelasyonu katsayılarının kareli toplamına dayalı bir test istatistiği önermektedir.

$$R_{ORT}^2 = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N r_{ij}^2 \quad (4.5)$$

$(T-1)$ ve $(T(T-3)/2)$ serbestlik derecelerinde, $N\{R_{ORT}^2 - (T-1)^{-1}\}$ asimptotik olarak Q dağılımına sahiptir.

Pesaran (2004) yatay kesit bağımlılığı testinde Breusch-Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM testi temel alınmaktadır. LM testi'nin $(T > N)$ ya da N sabit ve $T \rightarrow \infty$ olduğu durumlarda kullanılması daha uygundur. Pesaran (2004) hem $T > N$ hem de $N > T$ durumlarında geçerli olan CD_1 ve $T \rightarrow \infty$ ve $N \rightarrow \infty$ durumlarında olumlu sonuçlar ortaya koyan CD_2 test istatistiklerini geliştirmiştir.

$$CD_2 = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{p}_{ij} \right) \quad (4.6)$$

CD_2 test istatistiği yatay kesit bağımlılığının olmaması halinde asimptotik standart normal dağılıma sahiptir.

Söz konusu testlere ait hipotezler şu şekildedir:

H_0 : Yatay kesit bağımlılığı içermemektedir.

H_1 : Yatay kesit bağımlılığı içermektedir.

H_0 hipotezinin doğrulandığı ve yatay kesitler arasında bağımlılığın bulunmaması durumunda, ekonometrik analize birinci nesil panel birim kök testleri ile devam edilmesi gerekmektedir. Bununla beraber, H_0 hipotezinin reddedildiği ve yatay kesit

bağımlılığının söz konusu olduğu durumda analizde ikinci nesil birim kök testleri kullanılmalıdır (Baltagi, 2008: 284).

4.2.3. Birim Kök Testleri

Panel birim kök testleri birinci nesil ve ikinci nesil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Testler veri setini oluşturan birimlerin yani yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olup olmamalarına göre sınıflandırılmaktadır. Paneli oluşturan yatay kesit verilerinin birbirlerinden bağımsız olduğu varsayımına dayanan testler birinci nesil olarak adlandırılırken, birimler arası yatay kesit bağımlılığını dikkate alan testler ikinci nesil testler olarak tanımlanmaktadır. Başka bir yaklaşımla ise birinci nesil panel birim kök testleri birimler arasında korelasyon olmadığı, ikinci nesil testler ise birim serilerinde korelasyon olduğunu varsaymaktadır.

Birinci nesil panel birim kök testlerine Maddala ve Wu (1999), Hadri (2000), Choi (2001), Levin, Lin ve Chu (2002), Im, Pesaran ve Shin (IPS, 2003), Breitung (2005) örnek olarak gösterilebilir (Altıntaş ve Mercan, 2015). Küreselleşme ile dünya ekonomileri birbirlerine entegre olmuş durumdadır. Bu sebeple birimler (yatay kesitler) arası korelasyon olmaması çoğu zaman küçük bir ihtimaldir. Gelişen, değişen ve küreselleşen ekonomiler analizlerin birinci nesil birim kök testleri ile analiz edilmesi zorlaşmış ve birimler arası korelasyonu dikkate alan ikinci nesil panel birim kök testleri geliştirilmiştir. Bazı ikinci nesil panel birim kök testleri MADF (1998), SURADF (2002), PANKPSS (2005) ve CADF (2007) şeklindedir (Yıldırım, Mercan ve Kostakoğlu, 2013: 88).

Bu çalışmada, bağımsız değişkenler için optimal gecikme uzunluğu Levin, Lin ve Chu (2002) ve Im, Pesaran ve Shin (IPS, 2003) panel birim kök testleri kullanılarak belirlenmektedir. Levin, Lin ve Chu (2002) tarafından geliştirilen panel birim kök testi zaman trendlerini ve bireysel tanımlı kesişimleri göz önünde bulundurmakta, seri korelasyonun serbest değişimi ve birimler arasında görülen hata varyansına izin vermektedir. Test özellikle küçük örneklerde birim kök denge seviyesinde yüksek oranda görülen sapma için etkili bir tahmin sistemi önermektedir. LLC panel birim kök testi birimlerin birinci dereceden kısmi otokorelasyona sahip olduğu varsayımı ile analizlerini sürdürmektedir. Test her bir kesit için ayrı birim kök testi yapmaktan daha güçlü bir yöntem önermektedir. H_0 hipotezi, her bir zaman serisinin, o serinin durağan olduğu alternatifine karşı bir birim kök içerdiğidir. Temel hipotez şu şekildedir:

$$\Delta y_{it} = \rho y_{i,t} + \sum_{L=1}^{p_i} \theta_{iL} \Delta y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it} \quad m = 1,2,3 \quad (4.7)$$

d_m notasyonu deterministik değişkenlerin vektörünü gösterirken, α_{mi} ise $m = 1, 2, 3$ olmak üzere modellere karşılık gelen katsayı vektörünü temsil etmektedir.

Im, Pesaran ve Shin (IPS, 2003) ise p_i değerinin alternatif hipotez altında heterojenliğine izin vererek Levin, Lin testinden farklılaşmaktadır. Testin hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0: p_i = 0 \quad (4.8)$$

Boş hipotez için paneldeki her bir seri birim kök içermektedir.

$$H_1: \begin{cases} \rho_i < 0 & i = 1, 2, \dots, N_1 \\ \rho_i = 0 & i = N_1 + 1, \dots, N \end{cases} \quad (4.9)$$

Alternatif hipotez ise serilerin bazılarının (ancak hepsinin değil) birim köklere sahip olmasına izin vermektedir. Teste ait model bireysel etkilere izin verirken zaman trendi barındırmamaktadır. IPS birim kök analizi şu şekilde modellenmektedir:

$$\Delta y_{i,t} = \alpha_i + \rho_i y_{i,t-1} + \sum_{z=1}^{p_i} \beta_{i,z} \Delta y_{i,t-z} + \varepsilon_{i,t} \quad (4.10)$$

Durağan olmayan veri setleri genellikle birinci ya da ikinci dereceden farkları alınarak analiz için uygun hale getirilmektedir. Bir seri seviyede durağan ise $I(0)$, birinci farkında durağanlaşmaktaysa $I(1)$, ikinci farkı alındığında durağanlaşıyorsa $I(2)$ şeklinde gösterilmektedir. Analizlerin sürdürülebilirliği için veri setinin en çok üçüncü farkında durağanlaşması gerekmektedir. Veri setinin seviyede mi farkında mı durağanlaştığının tespiti için ise Pesaran (CADF, 2007) kullanılmaktadır. Yöntem gecikmeli yatay-kesit ortalaması olan normal ADF regresyonunun genişletilmiş halidir ve tek faktör model vasıtasıyla ortaya çıkan yatay-kesit bağımlılığını tespit etmektedir.

Baltagi (2021)'e göre Yatay-kesit Genişletilmiş Dickey-Fuller (CADF) olarak adlandırılan bu yöntem paneldeki her bir yatay-kesit i için CADF regresyonu tahmin ettikten sonra, gecikmeli değerler üzerindeki (CADFi) t-istatistiklerinin ortalamasını alarak Yatay Kesit Açısından Genişletilmiş IPS (CIPS) istatistiğini elde etmektedir. CADF regresyonunun gösterimi şöyledir;

$$\Delta y_{it} = a_i + p_i^* y_{i,t-1} + d_0 \bar{y}_{t-1} + d_1 \Delta \bar{y}_t + \varepsilon_{it} \quad (4.11)$$

$\bar{y}_t$, t zamandaki tüm N gözlemlerin ortalamasıdır. y_{it} ve $\bar{y}_t$ 'nin gecikmeli birinci farklarının modele eklenmesiyle denklem şu şekilde biçimlenir;

$$\Delta y_{it} = a_i + p_i^* y_{i,t-1} + d_0 \tilde{y}_{t-1} + \sum_{j=0}^p d_{j+1} \Delta \tilde{y}_{t-j} + \sum_{k=1}^p c_k \Delta y_{i,t-k} + \varepsilon_{it} \quad (4.12)$$

CADF denkleminin tüm i 'ler için tahmin edilmesinin ardından gecikmeli değerlerin t-istatistiklerinin ortalaması alınmaktadır.

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (4.13)$$

CADF birim düzeyde, CIPS ise panele ait durağanlığı test etmektedir. CADF birim kök testine ait hipotezler şu şekildedir:

$$H_0: b_i = 0$$

$$H_1: b_i < 0 \quad (4.14)$$

Modelin boş hipotezi serinin bütün değişkenler için durağan olduğu anlamına gelirken, alternatif hipotez ise en az bir değişken için serinin durağan olduğunu varsaymaktadır. İvrendi ve Güloğlu (2010)'e göre CADF birim kök testinin, serinin zaman boyutunun (T), yatay kesit boyutundan (N) hem büyük hem de küçük olduğu durumlarda kullanılabilir (Gençoğlu, Kuşkaya ve Büyükbalbant, 2020).

4.2.4. Eşbütünleşme Testleri

Eşbütünleşme testleri durağan olmayan iki zaman serisi arasındaki korelasyonu incelenmesi amacıyla hizmet etmektedir. Durağan veya doğrusal bir birleşimlerinin durağan olduğu tespit edilen seriler eşbütünleşik olarak kabul edilmektedir. Teknik Granger tarafından geliştirilmiştir. Çalışmada seriler arası uzun dönemli ilişkinin varlığı Pedroni(1999) eşbütünleşme testi ile incelenmektedir. Pedroni(1999) sabit olmayan veri setleri, çok değişkenli regresyonlar ve heterojen paneller için bir eşbütünleşme yöntemi sağlamaktadır (Dobnik, 2011). Test hem uzun dönem eşbütünleşen vektörlerdeki hem de bu eşbütünleşen vektörlere ait kısa dönem sapma dinamiklerindeki heterojenliğe izin vermektedir. Pedroni eş bütünleşme testine ait regresyon şu şekildedir (Asteriou ve Hall, 2007: 374):

$$y_{it} = \alpha_i + \delta_i t + \beta_{1i} X_{2it} + \dots + \beta_{Mi} X_{Mit} + \varepsilon_{it} \quad (4.15)$$

y ve x değişkenleri arasındaki uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi, ε_{it} kalıntısının durağanlığı aracılığıyla test edilmektedir.

Pedroni(1999) eş bütünleşmenin test edilmesi için 7 farklı test istatistiği kullanmaktadır. İstatistikler genel olarak birden çok açıklayıcı değişken, kesitlerde heterojenlikle birlikte çalışmakta, eş bütünleşme vektörü panelin farklı kısımları için çeşitlendirilmektedir. Test istatistiklerinden dördü grup içi, üç tanesi ise gruplar arasıdır. Testin boş ve alternatif hipotezleri şu şekildedir:

H_0 : Bütün i 'ler için eş bütünleşme yoktur.

H_1 : Bütün i 'ler için eş bütünleşme vardır.

Panel-v istatistiğinin pozitif ve panel-p istatistiği, panel-t istatistiği (parametrik olmayan), panel-t istatistiği (parametrik), grup-p istatistiği, grup-t istatistiği (parametrik olmayan), grup-t istatistiği (parametrik) gibi diğer istatistiklerin negatif değerler alması ile H_0 hipotezi reddedilir, değişkenler arası uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi olduğu kabul görülür (Pedroni, 1999:668).

4.2.5. Panel ARDL (MG ve PMG Modelleri)

Panel ARDL sınır testi Pesaran (1997), Pesaran ve Smith (1998) ve Pesaran, Shin ve Smith (1999)'in araştırmaları sonucu geliştirilmiştir. Özdamar (2015)'e göre ARDL yaklaşımı, değişkenler $I(0)$ ve $I(1)$ gibi farklı derecelerden durağan olmaları halinde eşbütünleşme ilişkisinin analizine olanak sağlamaktadır. Test en küçük kareler (EKK) yöntemi ile değişkenler arası uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisini incelemektedir.

Panel ARDL modeli “Ortalama Grup (Mean Group (MG))” ve “Havuzlanmış Ortalama Grup (Pooled Mean Group (PMG))” tahmincilerini kapsamaktadır. MG tahmincisi modele ait parametrelere hiçbir kısıt koymaz ve bireysel tahminlerden elde edilen uzun dönem parametrelerinin ortalaması ARDL modeline ait uzun dönem parametreleri oluşturmaktadır. MG tahmincisinin temel eksikliği belirli parametrelerin paneli oluşturan birimler arasında aynı olmasına izin vermemesidir. Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) tahmincisi ise (MG) olarak adlandırılan tahminlerin ortalaması olarak görülebilir. PMG tahmincisi uzun dönemli eğim katsayılarını birimler arasında homojen kabul etmekle birlikte; sabitin, hata terimine ait varyansların ve kısa dönem parametrelerin birimler arasında farklılaşmasına izin vermektedir (Pesaran, Shin ve Smith, 1999). PMG tahmincisinin kullanımı için gerekli şartlar şu şekildedir:

- Değişkenler arası uzun dönemli ilişki tespit edilmelidir.
- PMG' ye ait hata düzeltme katsayısı (ECT) negatif ve -2'den küçük olmalıdır.

- Hata düzeltme modeline ait kalıntılar ilişkisiz olmalıdır.
- Modelde içsellik sorunu olmamalıdır.

PMG tahmincisi ile uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi ve kısa dönem uyarlanma süreci hata düzeltme mekanizmaları kullanılarak analiz edilmektedir. Geleneksel eşbütünleşme yöntemlerinin aksine PMG serilerin sadece bir kısmının durağan ve/veya farklı mertebelerde eşbütünleşik olmasına izin vermektedir. Uzun dönem katsayılarında homojenliğe dikkat ederken kısa dönem katsayılarının heterojenliğine izin vermektedir (Pesaran vd., 1999). Uzun dönem katsayıların hesaplanmasında havuzlanmış veri seti kullanmakta ve birimlere özgü kısa dönem katsayıları tahmin ederken birimlere ait zaman serileri ve ortalamalar kullanılmaktadır. Tahmin aşamasına gecikmelerinde dahil edilmesi ile içsellik problemine çözüm sağlar ve Topal (2017) 'e göre yatay kesit bağımlılığını dikkate almaktadır.

Model seçimi sırasında PMG veya MG tahmincilerinin tutarlılığını ve etkinliğini test etmek için ise Hausman (1978) testi uygulanmaktadır. Hausman testinde H_0 hipotezi ile “uzun dönemde parametreler homojendir” önermesi ve alternatif hipotez ile “uzun dönemde parametreler heterojendir” önermesi sınanmaktadır. Testin sonuçlarına göre H_0 hipotezi kabul edilirse, PMG tahmincisi ve ret edilirse, MG tahmincisi tercih edilir.

4.3. Bulgular

Bu bölümde açıklanan yöntem çerçevesinde bazı OECD ³ülkelerinde 1997-2019 dönemi iktisadi kurumlar-rekabet edebilirlik, 2002-2019 dönemi politik kurumlar-rekabet edebilirlik ilişkisi incelenmektedir. Birim kök testlerinde ve eşbütünleşme analizlerinde tutarlı sonuçlar elde etmek için öncelikle veri setlerine ait trendler, ardından yatay kesit bağımlılığı analiz edilmektedir. Birim kök testleri ve eşbütünleşme testleri yatay kesit bağımlılığını bazı değişkenler için gözlemlenen trendleri dikkate alacak biçimde tercih edilmiştir. Pedroni (1999, 2004) testi sonucunda iki model için de eş

³ Model (1) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avusturalya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD
Model (2) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avusturalya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, Slovenya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD

bütünleşmenin varlığı kanıtlanmış ve modellerin uzun dönem katsayılarının, bağımlı değişkenle ilişkilerinin tespiti için Panel ARDL uygulanmıştır.

4.3.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Günümüzün küreselleşmiş ve derinleşmiş finansal entegrasyona sahip ekonomiler yatay kesit bağımlılığı göstermektedir. Veri setinde yatay kesit bağımlılığına rastlanması panele ait birimlerden herhangi birinde ortaya çıkacak şokun diğer birimleri de etkileyeceğini göstermektedir.

Tablo 12: Yatay Kesit Bağımlılığı Model (1)

Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları Model (1)		
	Değer	Olasılık
Pesaran's	42.039	0.0000
Friedman's	274.133	0.0000
Free's	15.788	alpha = 0.10 : 0.4127 alpha = 0.05 : 0.5676 alpha = 0.01 : 0.9027
Pesaran (2015)	41.976	0.0000

Yatay kesit bağımlılığının dikkate alınmadığı analizler sapmalı ve tutarsız sonuçlara ulaştırmaktadır.

Tablo 13: Yatay Kesit Bağımlılığı Model (2)

Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları Model (2)		
	Değer	Olasılık
Pesaran's	35.184	0.0000
Friedman's	205.018	0.0000
Pesaran (2015)	35.118	0.0000

Eşbütünleşme denklemlerine ait olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğu için, H₀ hipotezleri, güçlü biçimde reddedilmiş ve Model (1) ve Model (2) 'de YKB olduğuna karar verilmiştir (Tablo 12 ve Tablo 13). Testler sonu veri setlerinde YKB tespit edilmiştir bu nedenle analize ikinci nesil birim kök testleri ile devam edilmektedir (Baltagi, 2008:284).

4.3.2. Panel Birim Kök ve Eşbütünleşme Test Sonuçları

Yatay kesit bağımlılığının tespiti ile Model (1) ve Model (2)'ye ait veri setlerinin durağanlığı ikinci nesil panel birim kök testleri aracılığıyla incelenmektedir.

Tablo 14: Pesaran CADF Birim Kök Testi Model (1)

Pesaran CADF Test Sonuçları Model (1)				
	N,T	Gözlem	t-bar	p-value
Compindex	(37,23)	777	-2.000	0.979
d.compindex	(37,22)	740	-3.596	0.000***
Eduindex	(37,23)	777	-2.097	0.918
d.eduindex	(37,22)	740	-3.170	0.000***
Fixcapital	(37,2323)	775	-	0.927
d.fixcapital	(37,2222)	738	-	0.000***
Pop	(37,23)	777	-2.404	0.270
d.pop	(37,22)	740	-2.970	0.000***
Moneyfree	(37,23)	777	-2.906	0.000***
Tradefree	(37,23)	777	-2.770	0.000***
Finfree	(37,23)	777	-1.427	0.982
d.finfree	(37,22)	740	-2.757	0.000***
Propright	(37,23)	777	-1.765	0.486
d.propright	(37,22)	740	-3.247	0.000***

Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran CADF birim kök testinin sonuçlarına göre Model (1) için compindex, eduindex, fixcapital, finfree ve propright değişkenlerine ait serilerin farkında durağan olduğu gözlemlenmiştir. Moneyfree, pop ve tradefree bağımsız değişkenlerinin ise seviyede durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Birim kök testleri değişkenlere ait serilerin trende sahip olduğu ya da olmadığı dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Tablo 15: Pesaran CADF Birim Kök Testi Model (2)

Pesaran CADF Testi Sonuçları Model (2)				
	N,T	Gözlem	t-bar	p-value
Compindex	(40,18)	640	-2.224	0.660
d.compindex	(40,17)	600	-3.427	0.000***
Eduindex	(40,18)	640	-2.109	0.871
d.eduindex	(40,17)	600	-3.171	0.000***
Fixcapital	(40,1818)	638	-	0.852
d.fixcapital	(40,1717)	598	-	0.000***
Pop	(40,18)	640	-2.132	0.839

d.pop	(40,17)	600	-2.673	0.008*
Equaldist	(40,18)	640	-2.039	0.028*
Equalaccess	(40,1818)	638	-	0.540
d.equalaccess	(40,1717)	598	-	0.000***
Polstab	(40,18)	640	-1.861	0.208
d.polstab	(40,17)	600	-2.836	0.000***
regulatoryqua	(40,18)	640	-1.204	0.999
d.regulatoryqua	(40,17)	600	-2.354	0.000***
Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.				

Model (2) için birim kök test sonuçlarına göre compindex, eduinde, fixcapital, pop, equalaccess, polstab ve regulatoryqua değişkenlerine ait seriler farkında durağanlaşırken, equaldist değişkeni seviyede durağandır.

Tablo 16: Pedroni Eşbütünleşme Testi Model (1)

Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları Model (1)		
	İstatistik	p value
Modified Phillips-Perron t	5.7322	0.0000
Phillips-Perron t	-12.3157	0.0000
Augmented Dicky-Fuller t	-10.6376	0.0000

Pedroni(1999, 2004) panel eş bütünleşme testi, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki eş bütünleşmenin varlığını tespit etmektedir. Test sonuçları Tablo 16'da yer verilmiştir. Pedroni (1999, 2004) panel eşbütünleşme testi serilerde trend olduğu göz önünde bulundurularak düzenlenmiştir. Test hataların heterojen olmasına izin vermektedir. Bu testte H_0 hipotezinin kabulü eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını alternatif hipotez ise eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğunu göstermektedir. Trendli durumda, Model (1) için H_0 hipotezi ret edilmekte ve eşbütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir.

Tablo 17: Pedroni Eşbütünleşme Testi Model (2)

Pedroni Eşbütünleşme Testi Sonuçları Model (2)		
	İstatistik	p value
Modified Phillips-Perron t	8.9573	0.0000
Phillips-Perron t	-5.8505	0.0000
Augmented Dicky-Fuller t	-8.8332	0.0000

Politik kurumların rekabet gücü üzerindeki etkilerinin incelendiği Model (2) için benzer şekilde eş bütünleşmenin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Eş bütünleşme testleri bazı serilerde trend bulunması sebebiyle bu özellikleri dikkate alınarak test edilmiştir.

4.3.3. Panel ARDL Analiz Sonuçları

Panel ARDL yaklaşımı değişkenler arası uzun dönem eşbütünleşme ilişkisi ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Politik ve iktisadi kurumların rekabet gücü üzerindeki etkileri doğaları gereği kümülatif ve uzun vadeli. Kalite açısından gelişmelerinin tarihsel bir süreç olarak izlenmesi gerekliliği fikrinden hareketle, iki model için bağımlı ve bağımsız değişkenler arası uzun dönemli bir ilişki beklenmektedir. Bu nedenle, çalışmada Panel ARDL yöntemi tercih edilmektedir. Panel ARDL sınır testinin uygulanabilmesi için ilk adım serilerin birim kökleri ve eş bütünleşme ilişkilerinin incelenmesidir.

Pedroni (1999, 2004) panel eşbütünleşme testi ile iki model içinde serilerde eş bütünleşmenin varlığının görülmesi üzere Panel ARDL yönteminin uygulanması için ön koşulları sağlanmaktadır. Panel ARDL modellerinden Ortalama Grup (MG) ile Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) modelleri arasında tercih Hausman test istatistiği aracılığıyla yapılmaktadır. İki model için de Hausman testi sonuçları PMG modelinin MG modeline göre daha iyi olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple çalışmada iki model içinde yalnızca PMG modelinin sonuçları rapor edilmektedir. Tablo 18 Model (1) için Panel ARDL sınır testine ait Havuzlanmış Ortalama Grup (PMG) modelinin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 18: Havuzlanmış Ortalama Grup Modeli Model (1)

Panel ARDL PMG Modeli Sonuçları Model (1)						
D.compindex	Katsayı	Std. Hata	Z	P> z	%95 Güven Aralığı	
ECT						
Eduindex	61.58964	10.00269	6.16	0.000***	41.98473	81.19455
Fixcapital	0.4728059	0.1212436	3.90	0.000***	0.2351729	0.710439
Pop	0.0242214	0.0069869	3.47	0.001***	0.0105273	0.0379156
Moneyfree	0.1439061	0.049036	2.93	0.003***	0.0477973	0.2400148
Tradefree	0.6769968	0.0851935	7.95	0.000***	0.5100207	0.843973
Finfree	0.084234	0.0367746	2.29	0.022**	0.0121572	0.1563109
Propright	0.1708283	0.05438	3.14	0.002***	0.0642455	0.2774111
SR						

ECT	-0.5689864	0.0539678	-10.54	0.000***	-0.6747614	-0.4632114
Eduindex D1.	-26.42223	29.67266	-0.89	0.373	-84.57957	31.7351
Fixcapital D1.	0.6261262	0.2377691	2.63	0.008**	0.1601074	1.092145
Pop D1.	-0.0054178	0.0746445	-0.07	0.942	-0.1517184	0.1408828
Moneyfree D1.	0.0988669	0.0892523	1.11	0.268	-0.0760644	0.2737982
Tradefree D1.	-0.442614	0.1579968	-2.80	0.005**	-0.752282	-0.132946
Finfree D1.	0.0080021	0.0723698	0.11	0.912	-0.1338402	0.1498443
Propright D1.	0.0831819	0.158067	0.53	0.599	-0.2266237	0.3929874
_cons	-43.4945	4.430616	-9.82	0.000***	-52.17835	-34.81065
Hausman	Prob>chi2 = 0.9837					
Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0, 01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.						

Model (1) için Panel ARDL analizi sonuçlarına göre iktisadi kurumların rekabet gücü üzerindeki etkileri ve değişkenlerin anlamlılık düzeyleri şu şekildedir:

Tablo 19: Model (1) Bulgular

MODEL (1) BULGULAR				
Değişken	Anlamlılık Düzeyi	Etki	Katsayı Tahminleri	Yorum
Beşeri sermaye (eduindex)	%1	+	61.58964	Beşeri sermaye indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 61.5 birim artırmaktadır.
Fiziki sermaye (fixcapital)	%1	+	0.4728059	Fiziki sermayede bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.47 birim artırmaktadır.
Nüfus (pop)	%1	+	0.0242214	Nüfus artışında bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.024 birim artırmaktadır.
Parasal Özgürlük (moneyfree)	%1	+	0.1439061	Parasal özgürlük indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü

				indeksini 0.14 birim artırmaktadır
Mülkiyet Hakları (propright)	%1	+	0.1708283	Mülkiyet hakları indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.17 birim artırmaktadır.
Ticaret Özgürlüğü (tradefree)	%1	+	0.6769968	Ticaret özgürlüğü indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.67 birim artırmaktadır.
Finansal Özgürlük (finfree)	%5	+	0.084234	Finansal özgürlük indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.08 birim artırmaktadır..

Model (1)' e ait hata düzeltme terimi (ECT) katsayısı beklentileri karşılamakta ve seriler arasındaki uzun dönem denge ilişkisini doğrulamaktadır. ECT' nin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermesi, değişkenlerin denge değerine kolaylıkla yakınsayacağı ve kısa dönemde meydana gelen sapmaların tamamının uzun dönemde düzeltilileceğini göstermektedir (Yüce, 2013).

Tablo 20: Havuzlanmış Ortalama Grup Modeli Model (2)

Panel ARDL PMG Modeli Sonuçları Model (2)						
D.compindex	Katsayı	Std. Hata	Z	P> zI	%95 Güven Aralığı	
ECT						
Eduindex	91.12624	5.188187	17.56	0.000***	80.95758	101.2949
Fixcapital	3526752	.0839404	4.20	0.000***	1881551	5171954
Pop	-9572078	.8168183	-1.17	0.241	-	6437266
Equaldist	-69.51909	7.622769	-9.12	0.000***	-	-
Equalacces	39.66477	7.842383	5.06	0.000***	84.45944	54.57873
Polstab	2729635	.0411909	6.63	0.000***	24.29399	55.03556
regulatoryqua	9.738057	1.08291	8.99	0.000***	1922308	3536962
SR						
ECT	-4318503	.0610778	-7.07	0.000***	-5515605	-31214
Eduindex D1.	9.094804	40.85185	0.22	0.824	-	89.16296
Fixcapital D1.	-5806008	2419903	-2.40	0.016*	-	-1063086
Pop D1.	-8.197403	6.644578	-1.23	0.217	-	4.825729
					21.22054	

equaldist D1.	65.58737	24.92655	2.63	0.009*	16.73224	114.4425
equalaccess D1.	-18.32696	18.81737	-0.97	0.330	-55.20833	18.55441
polstab D1.	0785114	0746869	1.05	0.293	-0678723	2248951
regulatoryqua D1.	6.286472	2.815814	2.23	0.026*	7675786	11.80536
_cons	-4.809155	1.269847	-3.79	0.000*	-7.29801	-2.3203
Hausman	Prob>chi2 = 1.0000					
Not: *, ** ve *** sırasıyla 0.10, 0.05 ve 0,01 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.						

Politik kurumların ülkelerin rekabet gücü üzerindeki etkilerini incelemek üzere oluşturulan Model (2)' nin PMG sonuçları Tablo 20' de gösterilmektedir. Modele ait bulguların analizi şu şekildedir:

Tablo 21: Model (2) Bulgular

MODEL (2) BULGULAR				
Değişken	Anlamlılık Düzeyi	Etki	Katsayı Tahminleri	Yorum
Beşeri sermaye (eduindex)	%1	+	91.12624	Beşeri sermaye indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 91.1 birim artırmaktadır.
Fiziki sermaye (fixcapital)	%1	+	0.3526752	Fiziki sermayede bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.35 birim artırmaktadır.
Nüfus (pop)	Anlamsız	-	-0.9572078	Nüfus artışında bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.95 birim azaltmaktadır.
Kaynak Dağılımında Eşitlik (equaldist)	%1	-	-69.51909	Kaynak dağılımında eşitlik indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 69.5 birim azaltmaktadır.
Güce Eşit Erişim (equalacces)	%1	+	39.66477	Güce eşit erişim indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 39.6 birim artırmaktadır.
Politik İstikrar ve Şiddet Yokluğu (polstab)	%1	+	0.2729635	Politik istikrar ve şiddet yokluğu indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 0.27 birim artırmaktadır.

Düzenleyici Sistemin Kalitesi (regulatoryqua)	%1	+	9.738057	Düzenleyici sistemin kalitesi indeksinde bir birimlik artış rekabet gücü indeksini 9.73 birim artırmaktadır
---	----	---	----------	---

Model (2)' ye ait hata düzeltme teriminin (ECT) negatif ve anlamlı sonuçlar vermesi modelin kısa dönemli tahminlerde görülecek sapmaların uzun dönem katsayılarını etkilemeyeceği, uzun dönemde denge değerine ulaşacağını göstermektedir.

4.4. Seçili Ülke Gruplarına Göre Model (1) ve Model (2) için Panel ARDL Yönteminin Grafik Analizleri

Çalışmada Türkiye ekonomisi, OECD, Latin Amerika, Asya ve Kırılgan Beşli ülkeleri arasındaki ticari ve finansal ilişkiler rekabetçi büyüme performansı açısından analiz edilmektedir. Özellikle, Türkiye'nin de içinde olduğu Kırılgan Beşli ve Latin Amerika ülkelerinde küresel entegrasyonun bir göstergesi olan parasal, finansal ve ticari açıklığı sağlayan liberalizasyon süreci, benzer ekonomi politik konjonktürde seyretmiştir. 1980' li yıllarda parasal, finansal ve ticari yönden küresel sisteme eklenen bu ülkeler sistemik riski artıran finansal kanalların bir parçası olmuştur. Genellikle, yüksek faiz, kronik enflasyon ve dolarizasyon, yüksek finansal kırılganlık gibi sürdürülemez parasal ve finansal makroekonomik temeller ile sanayisizleşme, istihdam yaratmayan büyüme, sürdürülemez cari açık, kayıt dışılık ve kronik işsizlik gibi reel ekonomiyi temsil eden makro iktisadi temellerin zayıf olduğu bu ülkelerde liberalizasyon politikalarının kriz hassasiyetini artırdığı görülmüştür. 1980'li yıllarda Türkiye ekonomisinin de içinde olduğu bu makroekonomik görünüm toplumsal refahı artırmak ve sürdürülebilir bir kalkınma performansı ortaya koymaktan uzaktır.

Tüm ülke gruplarında tarihsel ve kurumsal yapılara göre farklılaşan başta sermaye birikim kanalları olmak üzere, yatırım-tasarruf ve gelir-harcama dengeleri altında yatan makroekonomik yapısal sorunlar genel olarak, yüksek enflasyon, yüksek faiz ve dolarizasyon sorunu, kamu kesimi başta olmak üzere, reel ve finansal ekonominin genelinde bilanço zafiyetine bağlı olarak yüksek finansal kırılganlık düzeyi, sanayisizleşme, istihdam yaratmayan büyüme, kronik işsizlik, sürdürülemez cari açık ve düşük ihracat performansı üreten optimal altı hatta kayıt dışı büyüme kalıpları, ekonomik ve politik tüm şoklar,

konjonktürel hareketler karşısında ekonomileri daha kırılğan hale getirmiştir. Söz konusu ekonomilerde düşük sermaye birikimi ve tasarruf düzeylerinde, yatırım kararlarında maruz kaldığı finansman darboğazlarına ek olarak, maliyet ve talep baskısı altında enflasyon üreten mikro ekonomik piyasa yapıları, yüksek mali baskınlık düzeyi, zayıf büyüme performansı, yüksek işlem maliyetleri üreten bir kurumsal yapıya işaret etmektedir. Çalışmanın genel olarak amacı ekonomilerin kurumsal kalitesini artıran formel ve informel düzenlemelerin işlem maliyetlerine, dolayısıyla ülkenin rekabet gücüne etkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmanın bu kısmında Türkiye ekonomisi yakın ticari ortakları olan OECD ülkeleri, yükselen piyasalarda benzer kategorilerde yer aldığımız bazı Asya ülkeleri ile makro finansal dengeler açısından Kırılğan Beşli ülkeleri arasındaki makroekonomik dengeler, ekonomik ve politik kurumların rekabet performansı üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak analiz etmektedir. Kapsayıcı ekonomik ve politik kurumları temsil eden kurumsal kalite göstergeleri ile büyüme ve refah göstergesi olarak görülen rekabet performansı arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıdır. Buna göre, Türkiye ekonomisi ve sözü edilen ülkelerde rekabet edebilirlik gücü ile iktisadi ve politik kurumlarının kalitesini temsil eden performans göstergeleri Model (1) ve Model (2)' de analiz edilmektedir.

4.4.1. İktisadi Kurumlar için Performans Grafikleri

Bu bölümde, Model (1)' e ait bağımsız değişkenler 1997-2019 döneminde AB ülkeleri⁴, Asya ülkeleri⁵, Latin Amerika ülkeleri⁶, Kırılğan Beşli ülkeleri⁷ ve Türkiye ekonomisini kapsayan grafiklerle analiz edilmektedir. Ülke grupları temsil edilirken çalışmanın asıl veri setini oluşturan OECD ülkeleri temel alınmıştır. Bu çalışmada analizin temel amacı yazında birçok çalışmada temel alınan ülke gruplarının ve bu gruplar arasında Türkiye'nin iktisadi kurumsal kalite performansını ortaya koymak ve diğer ülke grupları arasında karşılaştırma yapmaktır. Çalışmada Model (2)' de kullanılan politik

⁴ Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç.

⁵ Çin, Japonya ve G. Kore

⁶ Brezilya, Kolombiya, Meksika ve Şili

⁷ Hindistan, Brezilya, Endonezya, G. Afrika ve Türkiye

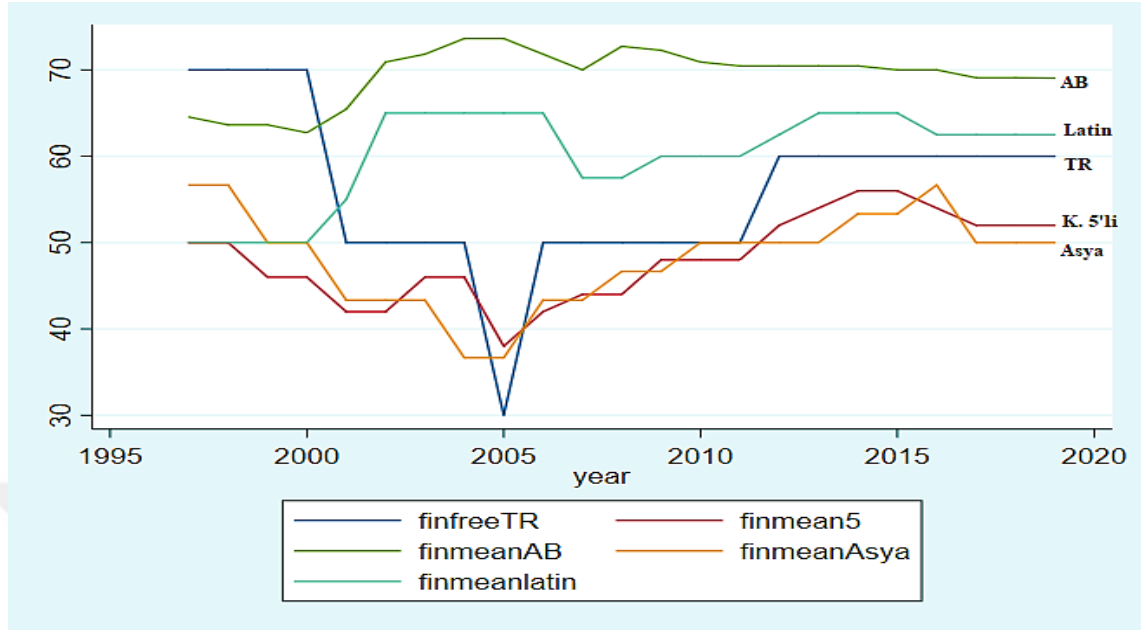
kurumlara ait bağımsız değişkenler grafik analizine uygun olmaması nedeniyle çalışmaya dahil edilmemiştir.

4.4.1.1. Finansal Özgürlük Performansı

Finansal özgürlük indeksi kısıtlanmış devlet müdahalesi ve güçlü yabancı yatırım eğilimini kapsamaktadır. 2002 yılında AB ülkeleri ortak para birimine geçerek parasal yetkileri birliğin kurumlarına devretmiştir. Bölge ülkeleri parasal ve finansal entegrasyon yoluyla işgücüne mal ve piyasaları arasında serbest dolaşım yoluyla işlem maliyetleri avantajı sağlayan kurumsallaşma performansı sergilemiş, AB’ de finansal özgürlük indeksi ortalamalarını tüm ülke gruplarının üzerine taşımıştır. 2008 krizinin ardından, Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM), Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF), Avrupa Sömestri, Avro Paktı, Altılı Paket, Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM), Bankacılık Birliği gibi finansal istikrarı hedefleyen kurumlar inşa edilerek, finansal özgürlük indeksi farklı kurumlar tarafından denetlenebilir hale gelmiştir (European Commission, 2021).

2005-2006 döneminde Türkiye ekonomisinde enflasyonu AB kriterleri ile uyumlu düzeylere düşürmek, fiyat istikrarı hedefinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla “Açık Enflasyon Hedefleme Stratejisi” ne dayana dezenflasyon politikaları, ülkenin rekabet gücü ve finansal özgürlüğünü artırmıştır. AB katılım müzakerelerinde yaşanan gelişmelerin ardından Kopenhag kriterleri gereği siyasi ve ekonomik reformlar ile özelleştirme gelirleri ülkede kamudan gelen mali baskınlığı düşürerek, finansal özgürlük indeks değerini yükseltmiştir. 2011-2012 döneminde yabancılara taşınmaz satışlarında "karşılıklılık ilkesi" nin kaldırılması ve yabancı yatırımcıya sağlanan teşvikler; sistemik risklerin belirlenmesi, politika önerilerinin geliştirilmesi amacıyla Finansal İstikrar Komitesi kurulmuştur (TCMB, 2021).

Grafik 1: Model (1)' e göre karşılaştırmalı Finansal Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

1970 yılında AB ülkeleri, 1980 yılında Latin Amerika ülkeleri, 24 Ocak 1980 yılında Türkiye ekonomisi, 1990' lı yıllarda Güney Doğu Asya ülkelerinde “finansal liberalizasyon” politikaları yoluyla, küresel entegrasyon süreci başlamıştır. Finansal, ticari ve sermaye işlemlerinin liberalizasyon süreci, gelişmiş ve gelişen piyasalarda sistemik risk kanallarının küreselleşmesine neden olmuştur. Özellikle, zayıf finansal ve reel makroekonomik temellerde liberalizasyon sürecine giden ülkelerde, liberalizasyon politikaları finansal kriz hassasiyetini artırmıştır. 1980' li yıllarda Türkiye' de ihracata dayalı büyüme modelinde piyasa ekonomisini güçlendirmek üzere, bankacılık sektöründe rekabeti sınırlayan koşulları azaltan, yabancı yatırımcıya güven veren bir yatırım ortamı sunmak üzere yapılan düzenlemelere karşın, katma değerli üretim hedefleyen, optimal ölçek sorununu çözecek bir ihracata dayalı büyüme politikaları yerine, devalüasyon yoluyla TL ' ye değer kaybettiren ve düşük ücret politikaları tercih edilmiştir. Asya modeliyle anılan, düşük değerli ulusal para ve düşük ücrete dayalı ihracat fazlası vermeyi hedefleyen bu politikalar, gevşek para ve maliye politikalarıyla Asya kalkınma modelinden ayrılmıştır.

1980' li yıllarda piyasa ve kamudan gelen reel ve finansal baskıların ardında gerekli ekonomik reformlar yapılmadığı, enflasyonu hedefleyen ve mali baskınlığı kontrol altına alan politikalar önceleyen enflasyonist büyüme modeli finansal kırılma

düzenini artmıştır. 1982, 1994 ve 2000-2001 finansal krizinin ardında yatan, kadim enflasyon ve cari açık sorununun nedeni fiyat ve finansal istikrar önceliğini ortaya koyabilen güçlü bir merkez bankacılığı sistemi, ekonomiyi rekabetçi koşullara taşıyan bir faiz politikasının izlenmemiş olmasıdır. 2000' li yıllarda iktisat politikalarının odak noktası finansal istikrarı sağlamak üzere, finansal denetim ve düzenlenmelerin tesisi olmuştur. 2002-2004 Stand-By döneminde finansal özgürlük indeksi sabit düzeyde kalırken, anlaşmanın sona erdiği Açık Enflasyon Hedefleme Stratejisi' ne geçildiği 2005 yılında, finansal özgürlük indeksinde hızlı bir düşüş gözlenmiştir (Kara ve Orak, 2008).

2000-2001 Krizleri ardından uygulanan finansal reform önlemleri, bağımsız merkez bankacılığı anlayışı içinde enflasyon hedefleme stratejisini ve mali disiplini orta vadeli ekonomik programın merkezine alan ekonomi politikaları, TMSF ve BDDK gibi finansal sistemi düzenleyen bağımsız düzenleyici kurumların inşası, dışsal bir denetim mekanizması görevi üstlenen AB kriterleri altında ekonomi, 2008 küresel finans krizinde bankacılık sisteminin bilanço karlılığını koruyabilmiştir. Parasal ve finansal özgürlük koşulları altında mali disiplini önceleyen orta vadeli ekonomik planlar, kamudan gelen faiz ve enflasyon baskısını kontrol ederek, ekonominin rekabetçi performansını artırmıştır. Kurumsal kalite ve rekabetçi büyüme performansını gerektiren finansal reformlar yapılmasına karşın, rekabetçi üretimin gerekleri olan reel ekonomik reformlar ertelenmiştir.

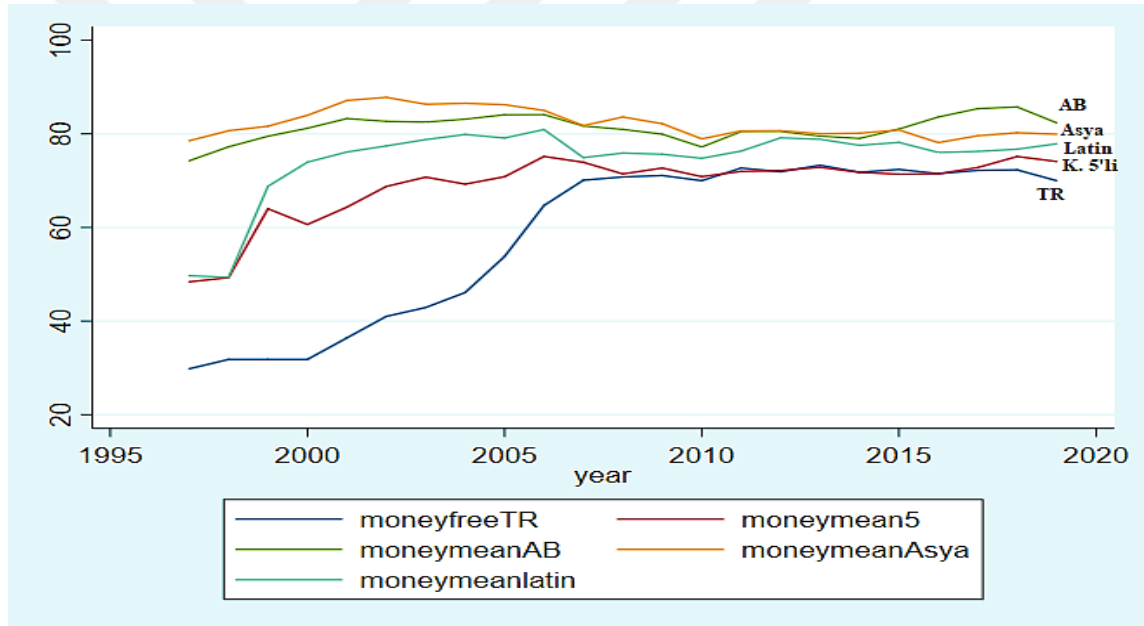
Kısıtlanmış devlet müdahalesi ve güçlü yabancı yatırım eğilimini kapsayan finansal özgürlük indeksi derin bir sömürge tarihi olan Latin Amerika ülkeleri, 1980 liberalizasyon öncesi ve sonrası dönemde, reel ve finansal makro temellerde Türkiye ekonomisi ile benzer makroiktisadi sorunlar yaşamıştır. ABD'nin ticari hinterlandı olarak öne çıkan, FED' in rekabetçi kur ve faiz politikalarından en hızlı etkilenen, ancak sermaye akımları konusunda yükselen piyasalar içinde olumlu ayrışan Latin Amerika ülkeleri, 1997 Güney Doğu Asya Finansal Krizi (GDAF) krizi ardından finansal özgürlük indeksini hızla yükseltmiştir. Latin Amerika ülkeleri günümüzde askeri tedbirler ya da dolaylı olarak siyasi kontrollerle sömürülmemesine karşın, küresel kültürel emperyalizm ve koşullu kalkınma yardımları benzeri amaçlara hizmet etmiştir. Derin bir sömürge tarihine karşın Latin Amerika ülkeleri, Anglo Sakson kurumların gelişimi açısından Afrika ülkelerinden oldukça ileri düzeydedir. FED politikalarından en çok etkilenen yüksek cari açık, enflasyon ve borçluluk düzeylerinin yapılaştağı Türkiye ekonomisini

kapsayan Kırılgan Beşli ülkeleri ile devlet müdahalesine maruz kalan Asya ülkelerinin finansal özgürlük indeksindeki başarısız performans dikkat çekicidir.

4.4.1.2. Parasal Özgürlük Performansı

Parasal özgürlük indeksi üç yılın ağırlıklı ortalama enflasyon oranı ve devletin fiyatları manipüle etme düzeyini gösteren indeks değeridir. Bu nedenle, (Grafik 2) AB, Türkiye, Kırılgan Beşli, Latin Amerika ve Asya ülkelerinde yaşanan enflasyonist dönemleri yansıtmaktadır. 1997-2005 döneminde parasal özgürlük performansının sözüedilen ülke grupları arasında büyük farklılıklar gösterdiği, 2006 sonrası dönemde parasal özgürlük indeks değerlerinin birbirine yaklaştığı gözlemlenmektedir.

Grafik 2: Model (1)'e göre karşılaştırmalı Parasal Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılgan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Türkiye ekonomisinde 2002 Yılında Örtük Enflasyon, 2005 Yılında Açık Enflasyon Hedefleme Politikaları ardından parasal özgürlük indeks değerini hızla yükseltmesine karşın, tüm dönemlerde, tüm ülke grupları arasında en düşük indeks değerine sahip olan tek ülkedir. Merkezîyetçi politik kurumlara sahip olan Asya ülkeleri ile demokratik kurumları önceleyen AB ülkelerinin fiyat istikrarı konusundan gösterdikleri hassasiyet, parasal özgürlük indeksine yansımıştır. Enflasyonist bir büyüme geçmişi olmayan Asya ülkeleri ile İkinci Dünya Savaşı ardından enflasyonist hassasiyetle anılan AB ülkelerinin küresel ticaret içinde paylarını artırmalarının nedenleri arasında

parasal özgürlüğe dayalı büyüme modeli konusunda gösterilen öncelik olmuştur. Buna karşın, Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye' nin 1980 öncesi, birinci ve ikinci kuşak kriz modelleri, 1980 liberalizasyon sonrası üçüncü kuşak kriz modelleri konusunda kriz tecrübeleri atalet kazanmış enlasyonist bekleyişler ekonomik ve politik kurumların zafiyetini derinleştirerek refah koridorunu daraltmıştır.

1990-2006 döneminde Latin Amerika ve Kırılgan Beşli ülkelerinde parasal özgürlük indeksinin kötü performansı küresel rekabette AB ve Asya ülkelerinin gerisinde kalmalarının en önemli nedenlerindedir. 2000-2001 finansal krizlerinin ardından parasal özgürlük indeks değerini hızla yükselten Türkiye ekonomisinin, 2015 yılında Rusya Kriziyle başlayan, iç ve dış politik konjonktüre bağlı yaşanan kriz dönemlerinde, parasal özgürlük indeks değerinin bozulduğu, ülkenin Kırılgan beşli gurubunda olumsuz ayrıştığı görülmektedir.

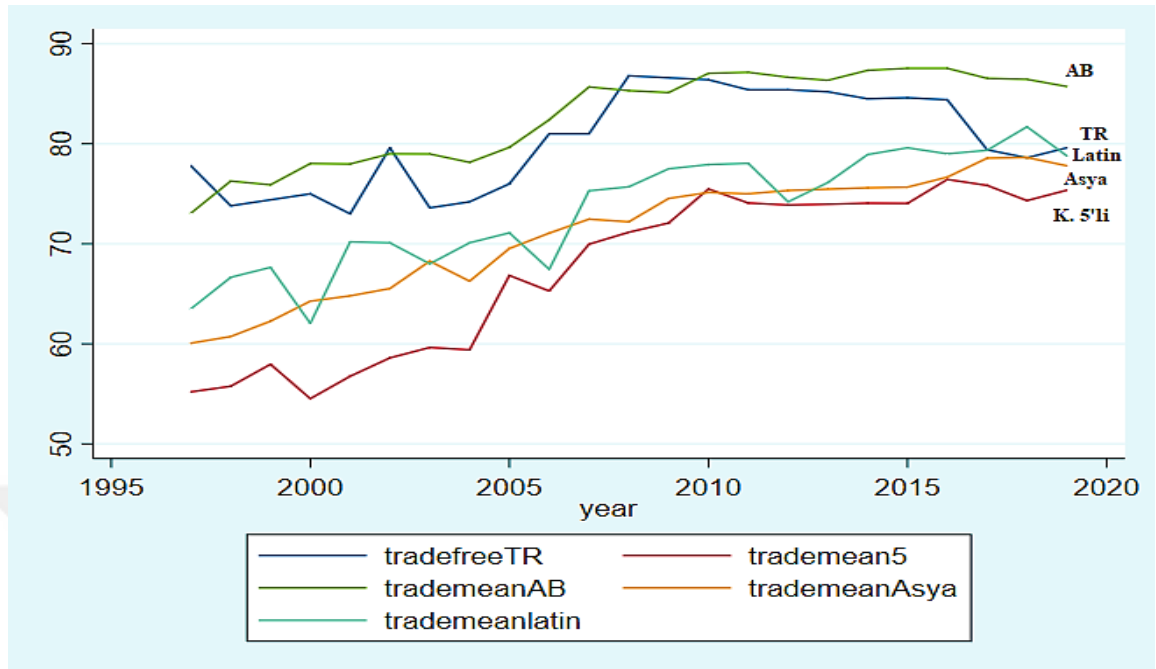
4.4.1.3. Ticari Özgürlük Performansı

Ticaret özgürlüğü indeksi ortalama tarife oranları ve tarife dışı engellerin niteliksel bir değerlendirilmesidir. 1997-2019 döneminde ticaret indeks değerinin Kırılgan Beşli ülkelerinde en kötü performansa, Latin Amerika ülkelerinde en yüksek oynaklık düzeyine ve AB ülkelerinde en iyi performansa sahip olduğu gözlemlenmektedir. 1997 GDAF krizinin etkisiyle bölge ülkeleri, Kırılgan Beşli ülkelerinin üzerinde, ancak 1997-2019 döneminde tüm ülke gruplarına göre istikrarlı ve artan bir değer sergilemiştir.

1997- 2019 dönemi, 1997 Güney Doğu Asya Finansal Krizi ile 2008 Küresel Finansal Krizleri kapsamaktadır. 2003 yılında FED'in faiz oranlarının % 1 düzeyine indirmesiyle yaratılan bol ve ucuz likidite, ABD' nin ticaret ortakları olan Asya ülkeleri başta olmak üzere, Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye' nin de yer aldığı yükselen piyasalarda sermaye akımlarına dayalı üretimi artırarak, küresel ticaret performansını etkilemiştir. 2001 yılında Çin' in Dünya Ticaret Örgütü' ne üye olmasıyla artan rekabet koşulları küresel ve bölgesel düzeyde ticaret dengelerini etkilemiştir. 2004-2006 döneminde FED'in konut balonu riski karşısında faiz oranlarını % 5.25 düzeyine artırmasıyla başlayan patlayan kredi kırılgası, bankacılık ve likidite krizi, başta AB ülkeleri olmak üzere küresel ekonomiye yayılmıştır. 2008 küresel finansal krizinin ardından, FED, ECB ve BOJ Merkez Bankaları tarafından izlenen düşük faiz politikaları, yükselen piyasaların yabancı sermayeye erişimini kolaylaştırırken, kur savaşları riski karşısında korumacı ticaret politikalarını gündeme getirmiştir.

Covit salgını öncesinde tüm ülke gruplarında ticaret özgürlüğü indeksinin pozitif trend sergilediği görülmektedir. 1999-2000 döneminde 1997 yılında GDPAF krizi, özellikle Kırılgan Beşli ve Latin Amerika ülkeleri gibi gelişen piyasaların ticaret özgürlük indeksini olumsuz etkilemiştir. 2001 yılında “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” kapsamında başlayan, Mali Sektör Reformu kapsamında Bankacılık Sektörü Reformu, Sosyal Güvenlik Sistemi Reformu, Özelleştirme politikaları, mali disiplin hedefiyle sağlam bir kamu finansman dengesine dayanan yapısal reform süreci faiz oranlarının dolayısıyla enflasyon oranlarının düşürülmesini sağlamıştır. 2003-2005 döneminde, mali reformlar yoluyla kazanılan fırsat alanında enflasyon hedefleme stratejisini taşıyabilen bir faiz politikası uygulanabilmiştir. 2002 yılında Stand-By anlaşmasıyla başlayan ve enflasyon hedefleme stratejisiyle devam ettirilen dezenflasyon süreci, FED’ in küresel tirbülans yaratan faiz şoklarına karşı Türkiye ekonomisini korumuştur. Ticaret özgürlük indeksi 2001 krizinin ardından, Stand-By döneminde keskin bir düşüş göstermiştir (TCMB, 2021). Ancak, Türkiye ekonomisi 2003-2005 döneminde başlayan konjonktür arşıtı, fiyat istikrarını önceleyen para politikaları yoluyla, ticaret özgürlük indeks değerini hızla yükseltmiştir. 2008 krizi, FED kararlarından hızla etkilenen Latin Amerika ve Kırılgan Beşli ülkelerinde ticari özgürlük indeksini seyrini olumsuz etkilerken, Türkiye ekonomisi fiyat istikrarı kapsamında, küresel ve AB gibi bölgesel dengelere dönük stratejiler yoluyla 2015 yılına kadar olumlu ayrışmayı başarabilmiştir. Ancak, 2015, 2016 ve 2018 yıllarında yaşanan ekonomi-politik krizlere eşlik eden konjonktürde ticaret indeksi keskin bir düşüş sergilemiştir.

Grafik 3: Model (1)'e göre karşılaştırmalı Ticari Özgürlükler İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

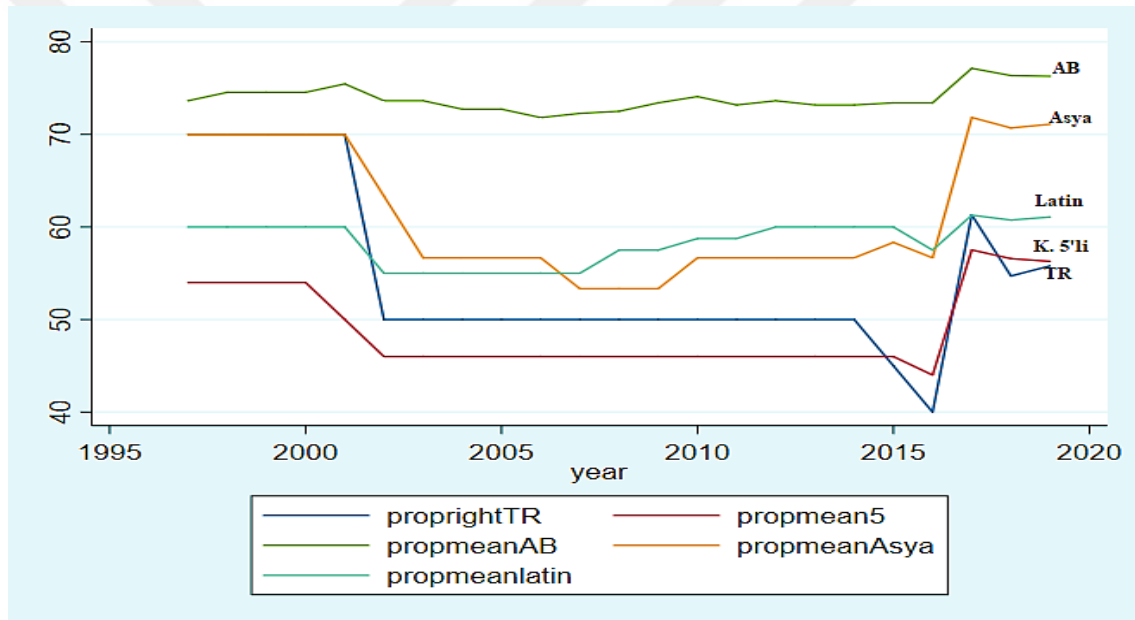
2015 yılında Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak krizi ardından uygulanan ambargo iki ülkenin toplam ticaret hacmini daraltmıştır. Benzer olumsuz konjonktür, 2018 yılında ABD arasında yaşanan siyasi kriz ardından döviz kuru şoku ve dış ticaret dengesindeki bozulma, Türkiye’de ticari özgürlük indeksinin düşmesine neden olmuştur. Asya bölgesinde dış ticaret alanında yoğun devlet müdahaleleri nedeniyle ticaret özgürlüğü indeksinin değerini düşürmesine karşın, istikrarlı bir ticari rekabet ve büyüme performansı sağlanmıştır. 2008 krizinde 165 Dolara çıkan Brent petrol fiyatları, 2012 yılında FED’ in çıkış politikalarıyla yarattığı küresel belirsizlik ortamında 121 Dolar tırmanarak, 1970 petrol krizinde görülen 123 Dolarlık seviyeyi yakalamıştır. Bu küresel konjonktürde, AB ülkeleri resesyona girmiştir. Buna karşın, iç pazar koşullarını tamamlayarak, korumacı politikalarından uzaklaşmış, ortak ticaret politikaları yoluyla bölgesel ve küresel bir güç olarak dünya ticaretinin baş aktörleri arasında yerini almıştır. AB’nin artan ticaret hacmi ticari özgürlük indeksini artırmıştır.

4.4.1.4. Mülkiyet Hakları Performansı

Kırılğan Beşli ve Latin Amerika ülkeleri gibi sömürge geçmişi olan ekonomilerde mülkiyet hakları gelişiminin sınırlı kaldığı görülmektedir. Sömürgeci ülkelerin çıkarlarını korumak üzere geliştirilen mülkiyet hakları sistemleri zamanla evrilmiş ancak,

günümüzde küresel dünya ekonomisinde başarılı bir koruma sağlayamamıştır. Latin Amerika ülkelerinde anayasaların mülkiyet haklarına ait düzenlemeler, bireysel haklar başlığı yerine, ekonomik ve sosyal haklar olarak ele alınmaktadır (CITEGO, 2021). Mülkiyetin sosyal işlevine odaklanan, zaman zaman bireye özgü çıkarları göz ardı eden uygulamalar nedeniyle Latin Amerika ülkeleri mülkiyet haklarını korumada başarısız olmuştur. Asya ülkeleri ABD ve WTO ile imzalanan ticaret anlaşma koşullarını yerine getirerek mülkiyet hakları indeks değerini artırmıştır. AB ülkeleri ortak pazar olmanın sağladığı uluslar üstü normlara bağlı olmaları nedeniyle mülkiyet haklarının tesisinde başarılı olmuştur.

Grafik 4: Model (1)'e göre karşılaştırmalı Mülkiyet Hakları İndeksi: Türkiye, Kırılgan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

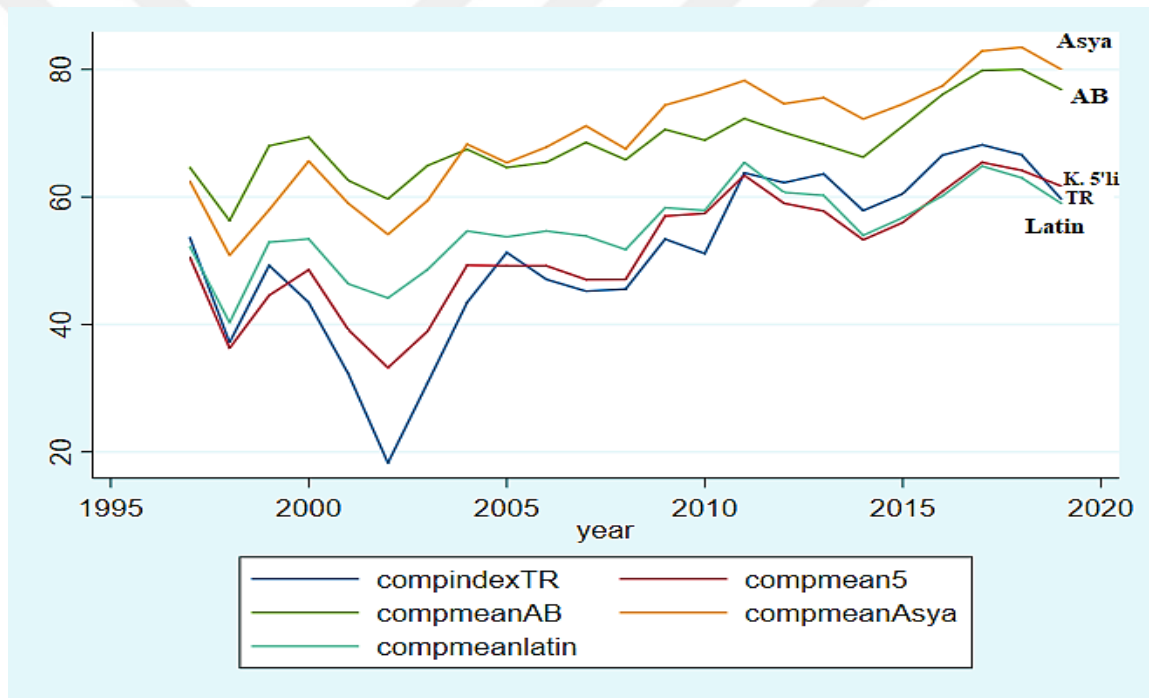
2000 yılının ardından AB dışında tüm ülke gruplarının mülkiyet hakları indeksi düşmüştür. 2008 krizini izleyen dönemde Türkiye ekonomisi dahil Kırılgan Beşli ülkelerinde mülkiyet hakları yatay seyrederken, Asya Bölge ve Latin Amerika ülkelerinde indeks hızlı yükselmiştir. 2016 yılını izleyen dönemde mülkiyet hakları indeksi tüm ülke gruplarında hızla yükselmiştir. Ancak, 2015 ve 2018 yıllarında Türkiye Rusya ve Amerika arasında politik gerilimle tetiklenen ekonomik kriz doğrudan ve dolaylı yabancı sermaye yatırımlarını olumsuz etkilemiştir. 15 Temmuz 2016 yılında Kalkışma girişimi karşısında, terörle mücadele kapsamında kamu yararı gerekçesiyle özel mülkiyet hakları mütevellî heyetine devredilerek askıya alınmıştır. Terör kapsamında

kanun hükmünde kararname yoluyla tüzel kişilere ait kuruluşların kapatılması ve varlıklarının tazminatsız olarak devri mülkiyet hakları indeksini düşürmüş, Kırılgan Beşli ülkeleri arasında Türkiye ekonomisinin negatif yönde ayrışmasına neden olmuştur.

4.4.2. Model (1) Seçili Ülke Gruplarına Göre Grafik Analizler

Grafik 5’ te Türkiye ekonomisi, AB, Latin Amerika ülkeleri, bazı Asya ülkeleri ve Kırılgan Beşli ülkelerinin Model (1) ve Model (2) kapsamında indeks değerleri yer almaktadır. Ekonomik ve politik kurumsal farklılıklara göre ülkelerin kurumsal kalite ve rekabet gücü ilişkisi görülmektedir:

Grafik 5: Model (1)’e göre karşılaştırmalı Rekabet Edebilirlik İndeksi: Türkiye, Kırılgan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Grafik 5’ te 1997 GDAK ve 1998 Rusya ekonomik krizlerinin Asya bölge ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri, Kırılgan Beşli ülkeleri ve Türkiye ekonomisinin rekabet edebilirlik indeksini olumsuz etkilediği gözlenmektedir. 1997-2019 döneminde Asya ve AB bölge ülkelerinde genel olarak rekabet performansını artıran eğilimler gözlenirken, 11 Eylül 2001’de ABD’de yaşanan terör saldırılarının ABD, Japonya ve Almanya gibi OECD ülkeleri ve pazar bağlantısı olan ülkelerde ekonomik durgunluk etkisi görülmektedir. 2000-2001 finansal krizleri rekabet edebilirlik açısından Türkiye’ nin rakiplerinden negatif yönde ayrıştığı görülmektedir. Ancak, "Güçlü Ekonomiye Geçiş

Programı"; IMF ile imzalanan Stand-by anlaşması ve Dünya Bankası kredileriyle hızlı ve güçlü bir toparlanma yaşadığı görülmektedir. TBMM'de "Derviş Kanunu" olarak adlandırılan, rekabet gücünü artırmayı teşvik eden, özelleştirme stratejisini kapsayan reform paketi uygulamaya girmiştir. 2008 küresel krizinin etkisiyle ekonomisinin rekabet performansının tüm ülke gruplarının gerisinde kaldığı, 2010 yılının ardından Latin Amerika ve Kırılgan Beşli ülkelerinden olumlu yönde ayrıştığı gözlemlenmektedir.

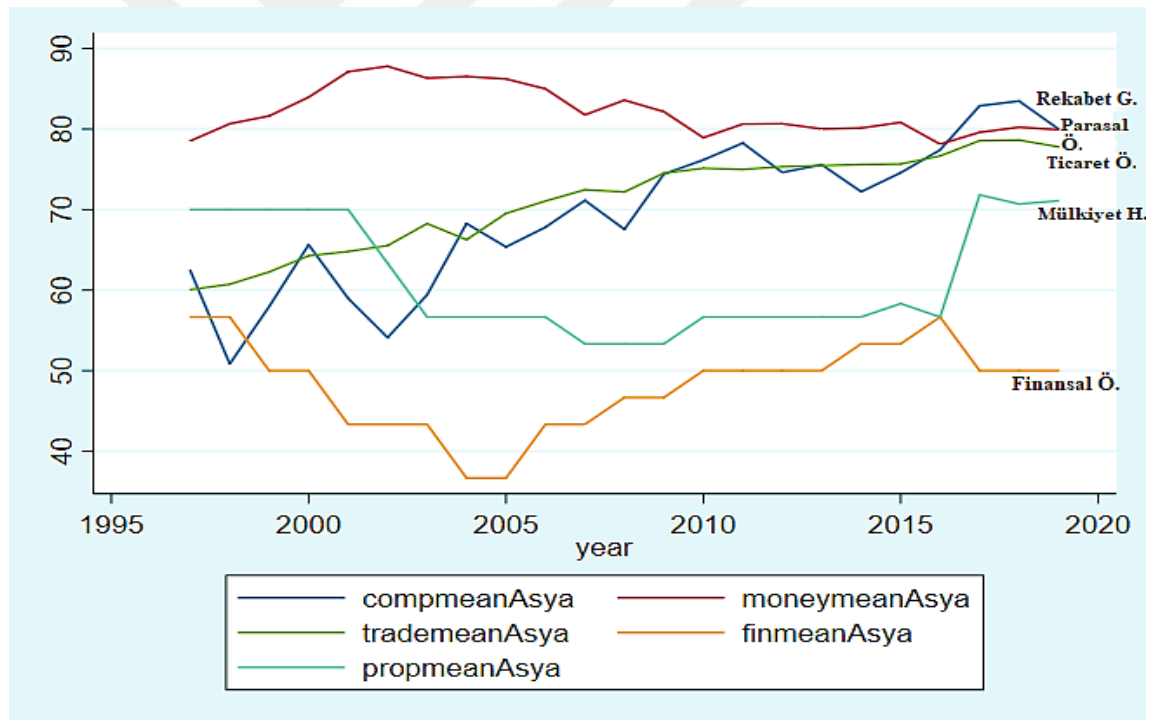
2008-2012 döneminde tüm ülke gruplarının rekabet gücü verilerinde sert bir düşüş görülmektedir. ABD' de eşik altı kredilerinde yaşanan ödeme sorunu emlak sektörü başta olmak üzere, para ve finansal piyasalarda likidite krizi yaratarak, küresel ölçekte finansal şirketlerin iflasına yol açmıştır. Bulaşma etkisiyle küresel sisteme yayılan kriz, İzlanda, İspanya, Portekiz, Yunanistan gibi AB ülkelerini derinden etkilemiştir. Asya, Latin Amerika gibi gelişen ekonomilerde yakalanan güçlü büyüme performansı ardından küresel üretim, 2010 yılında kriz öncesi seviyelere gelmiştir. Ancak, 2012 yılında, küresel krizin Euro Bölge ülkelerinde yüksek borçluluk ve işsizlik sorunlarıyla derin bir resesyona yol açtığı görülmüştür. 2010 yılını takiben Türkiye ekonomisinin yakaladığı büyüme performansı, AB 'den gelen negatif talep şoku etkisiyle yavaşlamıştır.

2008 kriziyle başlayan korumacı dış ticaret politikaları 2018'den itibaren küresel risk algısını yükseltmiştir. Bu konjonktürde Türkiye ve ABD arasında başlayan gerilim, Brunson ve S-400 Krizleri, Suriye İç Savaşıyla başlayan mülteci akımının mali yükleri, Orta Doğu, Akdeniz ve Yakın Asya merkezli jeopolitik belirsizlikler ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. 2020 covid salgını ardından, enerji, gıda ve gıda dışı malları kapsayan küresel emtia fiyat artışlarıyla tetiklenen küresel arz şoku ve maliyet enflasyonu baskıları, salgına karşı izlenen gevşek para ve maliye politikalarının yarattığı enflasyon baskıları, Türkiye ekonomisinin küresel piyasalarda negatif ayrışmasına neden olmuştur. Salgın ardından TCMB tarafından izlenen para politikalarının yarattığı belirsizlik, küresel yatırım çevrelerini olumsuz etkileyerek, gelişen piyasalar içinde ülkenin CDS risk primlerini 650 BP seviyesine çıkarmış, ekonomik büyümenin maliyetlerini artırmıştır.

2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne girişiyle şekillenen iki kutuplu yeni dünya düzeninde, FED' in artan rekabet koşulları karşısında izlediği düşük faiz politikaları kredi balonu ve kriz yaratmış, covid salgını öncesi dünyada, ticari ve finansal gerilimi tırmandırmıştır. Salgın ardından, ABD' nin Pasifik Bölgesinde Tayvan ve Çin arasında izlediği gerilim siyaseti, yeni varyant kaygıları ve aşı krizi karşısında ertelenmiş

talep artışı küresel düzeyde tarım ve tarım dışı endüstriyel metallerde tüm emtiya fiyatlarını artırmıştır. OPEC + ülkelerinin talep yetersizliği gerekçesiyle arzı kısımlarıyla tetiklenen arz şoku, artan enerji, emtia ve navlun maliyetleri küresel tedarik zincirini bozmuş, küresel ticaret yollarını yeniden doğudan batıya doğru kaydırmaktadır. Türkiye ekonomisi sahip olduğu jeopolitik avantajlar nedeniyle Orta Doğu, AB, Rusya ve Yakın Asya ülkelerinden gelen talebi karşılamak üzere, düşük değerli TL üzerinden ihracat performansını artırmaya çalışmaktadır. Salgın ardından, birikmiş iç ve dış talebin yol açtığı enflasyon baskısı, TL'nin değer kaybının neden olduğu artan dolarizasyon eğilimi ekonominin finansal kırılganlık riskini artırmaktadır. Ekonomide düşük faiz ve düşük değerli TL politikalarıyla yükselen enflasyon ve dolarizasyon eğilimi, artan CDS risk primlerine dayalı borçlanma maliyetleri, ihracat odaklı büyüme modelinin işlem maliyetlerini artırmıştır.

Grafik 6: Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Asya Ülkeleri

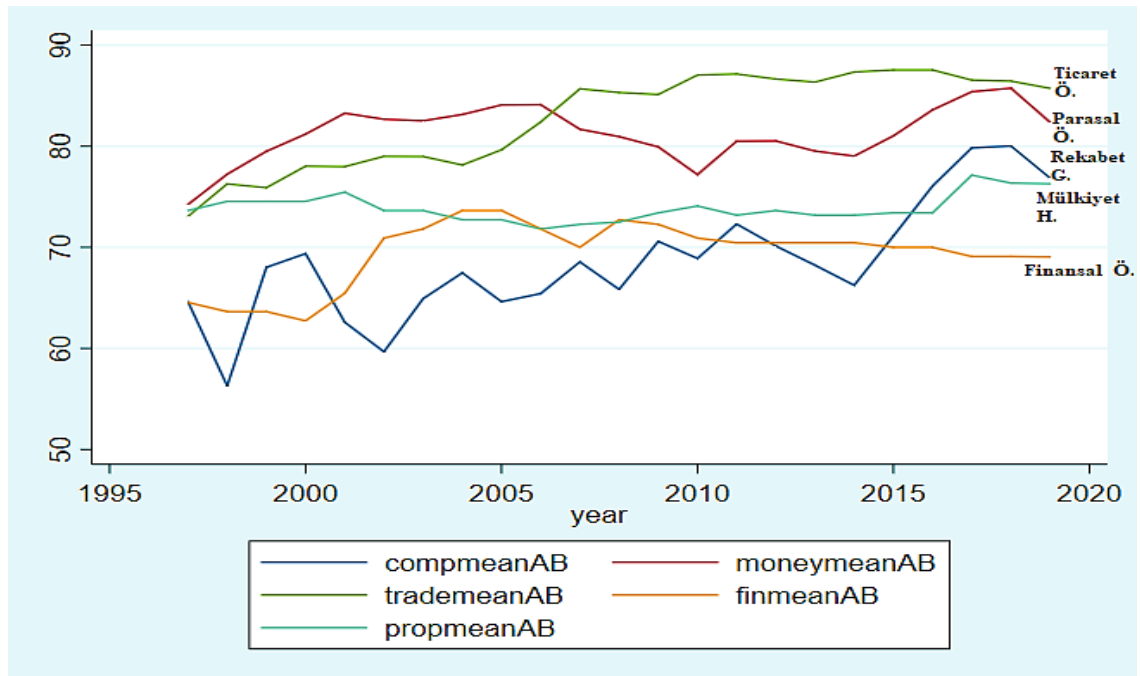
Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Çalışmada yer alan ülke grupları arasında rekabet edebilirlik indeksi açısından en iyi performans Asya ülkelerine aittir. Bu ülkelerin rekabet edebilirlik performansı ağırlıklı olarak yüksek parasal ve ticaret özgürlüğü indekslerine dayanmaktadır. Asya'da mülkiyet haklarının tahsisi ve finansal özgürlük göstergelerinin diğer kurumsal bileşenler kadar başarılı performans göstermediği gözlenmektedir. 1997 krizini izleyen dönemlerde,

2000-2002 arası rekabet edebilirlik indeksinin şiddetli daralma eğiliminin altında makroekonomik ve politik göstergelerden bağımsız olarak mülkiyet hakları ve finansal özgürlük alanında yaşanan kayıplar yer almaktadır.

2008 krizi ardından parasal özgürlük indeksi negatif eğilimler gösterirken; finansal özgürlük alanında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1997-2019 döneminde ticaret özgürlüğü dalgalı ancak pozitif eğilim göstermektedir. 2016 yılında Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi tarafından yayınlanan mülkiyet haklarının desteklenmesine ilişkin yönergeler, Japonya Fikri Mülkiyet Stratejisi Genel Merkezi tarafından onaylanan “*Fikri Mülkiyet Stratejik Programı-2016*” mülkiyet hakları indeks değerini artırmıştır (Japan Patent Office, 2018). Çin’de finansal sektörde, özellikle varlık yönetimi alanında yapılan düzenlemelerin sıkılaşması; Japonya’da hane halkı borçluluk düzeyini sınırlayan ipotek kredisi kullanımında düzenlemeler, finansal özgürlük indeksinde yaşanan düşüşün nedenleri arasındadır (Intellectual Property Strategy Headquarters, 2016). Asya ülkelerinde özellikle mülkiyet hakları ve finansal özgürlüğü geliştirecek politika uygulamalarının rekabet gücüne katkıda bulunacağı gözlemlenmektedir.

Grafik 7: Model (1)’e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: AB Ülkeleri

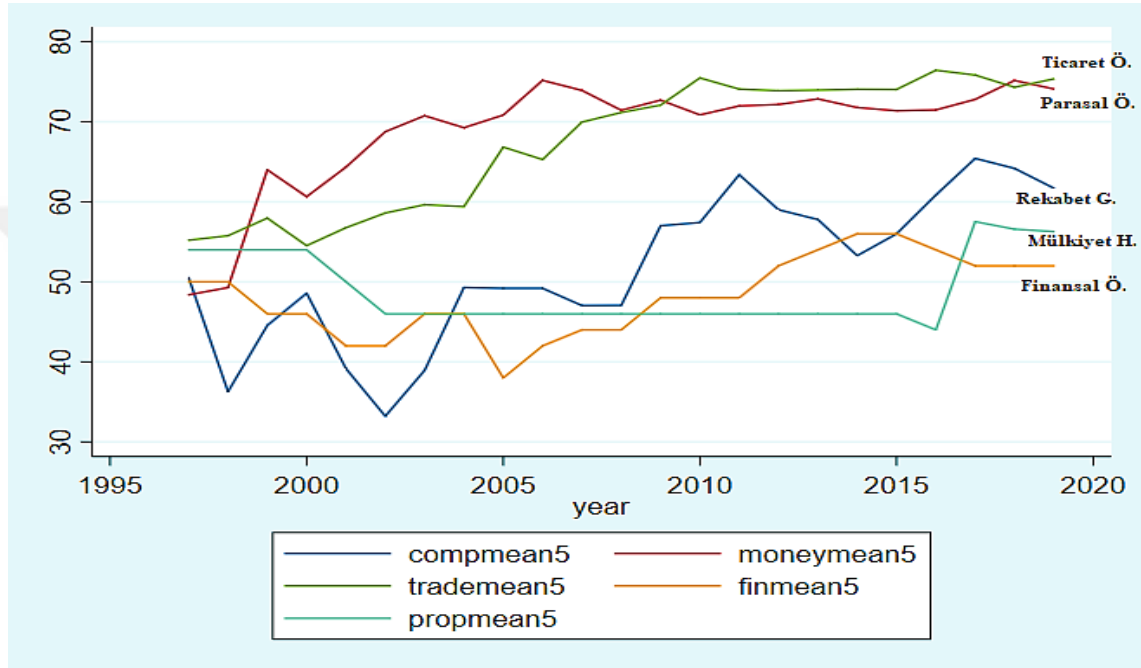

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

AB ülkeleri için rekabet güçlerinin en temel kaynağı ticaret özgürlüğüdür. Birliğin mülkiyet hakları, parasal özgürlük ve ticaret özgürlüğü gibi kurumsal performans

göstergeleri 1997 yılında benzer seviyelerdeyken, mülkiyet hakları indeksinin zayıf kaldığı gözlemlenmektedir. 2008 krizinin parasal özgürlükler üzerine olumsuz etkileri açıkça görülürken; izleyen yıllarda krizin finansal özgürlükler üzerine yansımaları görülmektedir. AB ülkelerinin mülkiyet hakları ve finansal özgürlüklerin gelişimine odaklanmasının rekabet gücünü artıracakları öngörülmektedir.

Grafik 8: Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Kırılgan Beşli Ülkeleri

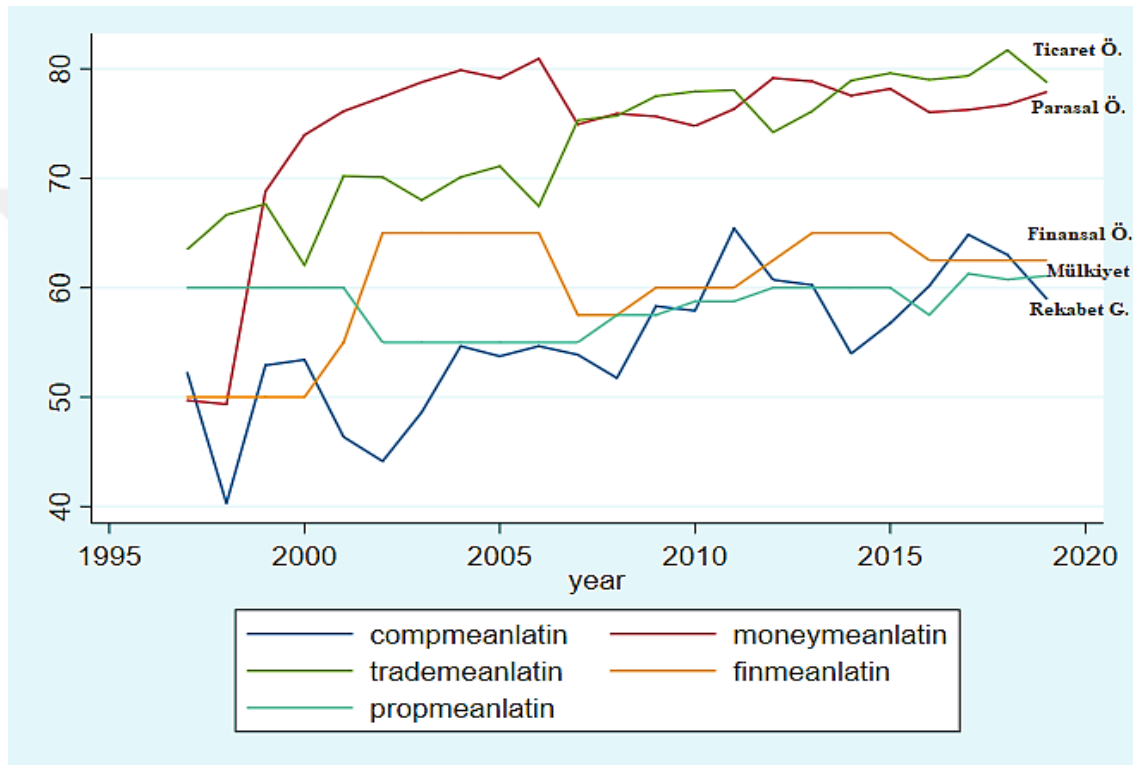

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Küresel krizlerin Kırılgan Beşli ülkelerinin rekabet gücünü derinden etkilediği, ticari ve parasal özgürlüğü aynı düzeyde etkilemediği gözlemlenmektedir. Özellikle gelişmiş piyasalarda başlayan krizlerin Kırılgan Beşli grubunda tarife dışı engellerin hafiflemesine bağlı olarak ticari avantaj sağlayarak, ülkelerin kriz dönemlerinde ticaret özgürlüğü indeks değerini artırdığı görülmektedir. Kırılgan Beşli kapsamında Brezilya, Hindistan, G. Afrika ve Endonezya gibi ülkelerde mevcut fikri mülkiyet rejimlerinin kökenlerinin bu ülkelere ait olmayıp, farklı ekonomik çıkarları ve kültürel normları olan Batı ülkeleri tarafından geliştirilen ve dayatılan mülkiyet hakları konusundaki düzenlemeler, başarısız performansının en temel nedenidir. Kötü kamu dengesi, yüksek cari açık ve kronik enflasyon sorunuyla karakterize edilen; Fed' in politika değişikliklerinden en çok etkilenen ülkeler olarak adlandırılan Kırılgan Beşli grubu için finansal özgürlükler indeksinin başarısız performansı rastlantı değildir. Ortalama

enflasyon düzeyi ve kamunun fiyat manipülasyon düzeyini ifade eden parasal özgürlük indeksi, kronik enflasyon yaşayan ülkelerde, fiyat istikrarını hedefleyen Merkez Bankası politikalarının zayıf performansını göstermektedir. Kırılgan Beşli için geliştirilmesi gereken iktisadi kurumların başını finansal özgürlükleri temin eden kurumlar çekmektedir.

Grafik 9: Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Latin Amerika Ülkeleri

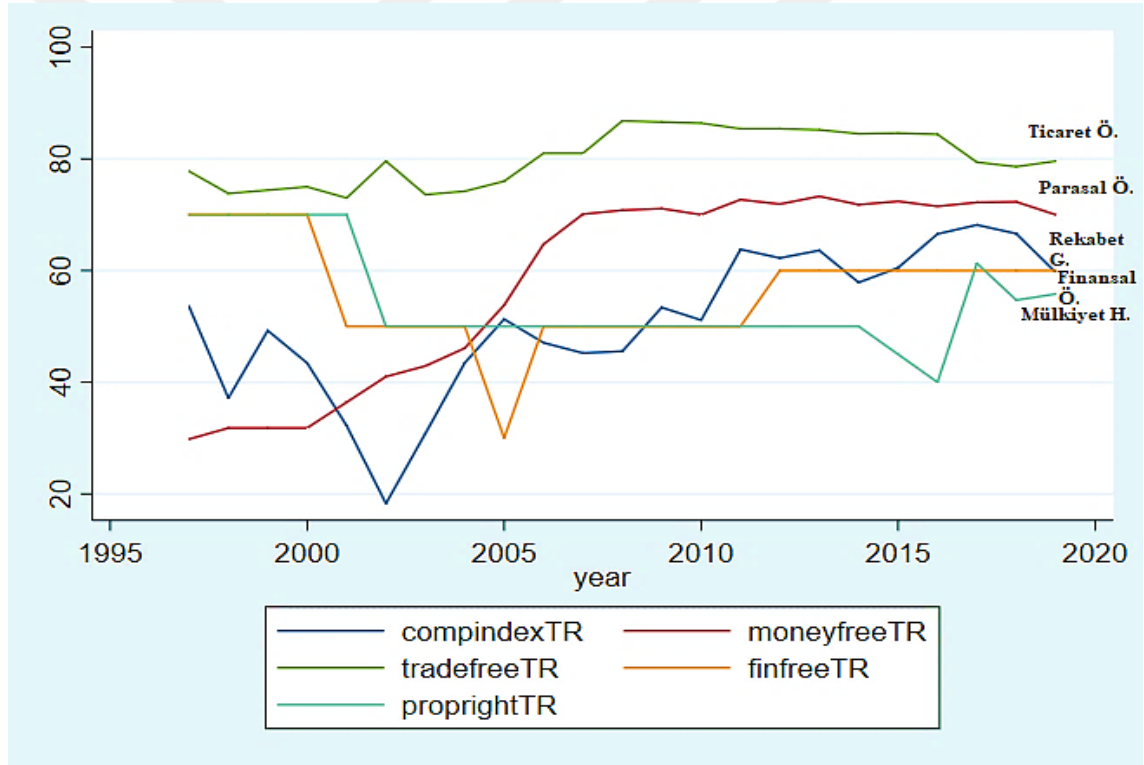
Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

1990'lı yıllarda Latin Amerika ülkelerinde uygulanan parasal ve mali disiplin, finansal piyasalar başta olmak üzere, sermaye işlemlerinin ve dış ticaretin liberalizasyonu, özelleştirme ve diğer deregülasyon uygulamaları Washington Uzlaşısı süreci olarak anılmıştır (Valadao, 2009). Reel ve finansal alanda kapsamlı kurumsal reformlar yoluyla altyapı, sağlık ve eğitim sektörlerinde mali disiplini hedefleyen kamu tasarrufuna dönük düzenlemeler ile mali etkinlik hedefiyle kamu gelirlerinin artırılmasını hedefleyen politikalar bir arada uygulanmıştır. 1997 krizi karşısında bu grupta yer alan ülkelerinde artmaya devam eden parasal, finansal ve ticari özgürlük indeks değerleri reformlar sürecinin sonuçları arasındadır. Doğrudan ve dolaylı mülkiyet hakları yoluyla

banka ve finansal kurumlara müdahale düzeyi, finansal piyasaların dış rekabete açıklığı finansal özgürlük indeksinin ana bileşenleri arasındadır.

2001-2002 döneminde finansal özgürlük indeks değerinin hızla yükseliş nedeni, krizlerin ardından bankaların özelleştirilmesi ya da kamuya devri, finansal liberalizasyon sürecinin sonuçları arasındadır. 2008 krizi ile birlikte Latin Amerika hükümetlerinin finansal kurumlara yardım sağlaması, faiz oranlarındaki değişimler finansal özgürlüklerde gerilemeye neden olmuştur. CARICOM, CACM, MERCOSUR ve Pasifik İttifakı gibi bölgesel ticaret anlaşmaları Latin Amerika ülkelerinde fikri mülkiyet haklarını ve rekabet politikalarını geliştiren politikaların olumlu sonuçlarıdır (Zormelo, 1995).

Grafik 10: Model (1)'e göre Rekabet Edebilirlik ve İktisadi Kurumlar: Türkiye

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

1999 yılında enflasyon %70 enflasyon düzeyi karşısında IMF'le imzalanan Stand-by düzenlemesi ve Enflasyonu Düşürme Programı ardından enflasyon düzeyi düşerek, parasal özgürlük indeks değeri yükselişe geçmiştir (Karabıyık ve Metin, 2010). Enflasyona odaklanan serbest faiz ve sabit kur ikilisi ardından değerlendirilen kur düzeyinde artan ithalat hacmi, cari açık ve borçların sürdürülebilirlik riskini artırarak finansal sektörün likidite talebini artırmıştır. Şubat 2001 siyasi geriliminin ardından borsada değer kaybı,

faiz oranlarının artışı, likidite sorunu yaşayan piyasalardan yabancı sermayenin çıkışıyla finansal kriz derinleşmiş, parasal, finansal ve ticari özgürlükler olumsuz yönde etkilenmiştir. 2001 Türkiye ekonomik krizinin ardından, yapısal reformları hedefleyen “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*”, sorunlu bankaların TMSF’ye devri finansal sistemde güçlendirme yoluyla bankacılık sektörünü yeniden yapılandırma dönemi başlamıştır (BSBİ Grubu, 2001).

2002-2007 döneminde bankacılık sektörüne ait yasal düzenlemeler uluslararası standartlara uyumlanmış, sektörün denetimi Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası’ndan alınarak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’na (BDDK) aktarılmıştır (Güvemli ve Özbirecikli, 2011). Kriz ardından özel bankalara yapılan sermaye takviyeleri, bazı bankaların TMSF devri ya da diğer bankalar tarafından satın alınması finansal özgürlük indeks değerini düşürmüştür. 2004-2005 döneminde yasallaşan Bankacılık Kanunu ardından finansal özgürlükler indeks değeri toparlanmış, 2008 krizi etkilerinin hafiflemesiyle 2011-2012 döneminde yükselmiştir. 2001-2002 finansal krizi nedeniyle bankaların kamulaştırılma riskinin artışı; 2015 dönemi teröre karşı mücadele kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar mülkiyet hakları indeksinin performansını olumsuz etkilemiştir.

4.4.3. Model (2) Seçili Ülke Gruplarına Göre Grafikler

Model (2) ülkelerin rekabet güçleri ve politik kurumları arasındaki ilişkiyi incelemek üzere oluşturulmuştur. Bu bölümde ekonometrik analiz için elde edilen veriler Türkiye, AB⁸, Asya⁹, Latin Amerika¹⁰ ve Kırılgan Beşli¹¹ ülkeleri için 2002-2019 zaman aralığında grafikleştirilmiş olup, seçili ülke gruplarının rekabet edebilirliği ve politik kurumsal göstergeleri açısından gelişimi incelenmektedir.

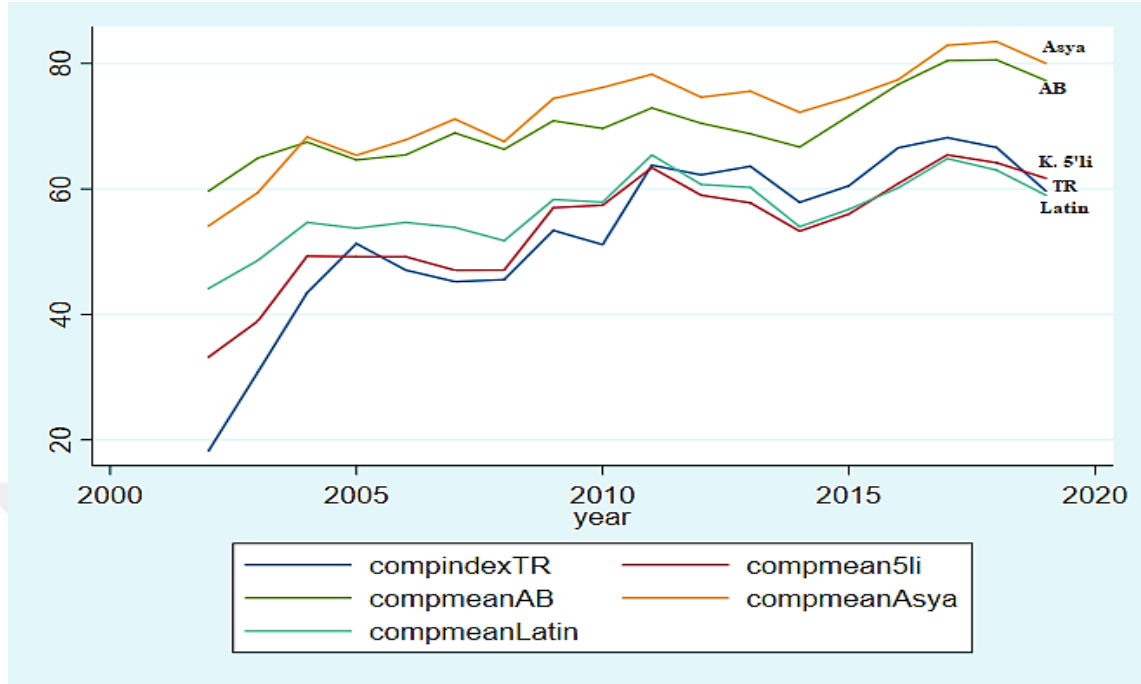
⁸ Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç

⁹ Çin, Japonya ve G. Kore

¹⁰ Brezilya, Kolombiya, Meksika ve Şili

¹¹ Hindistan, Brezilya, Endonezya, G. Afrika ve Türkiye

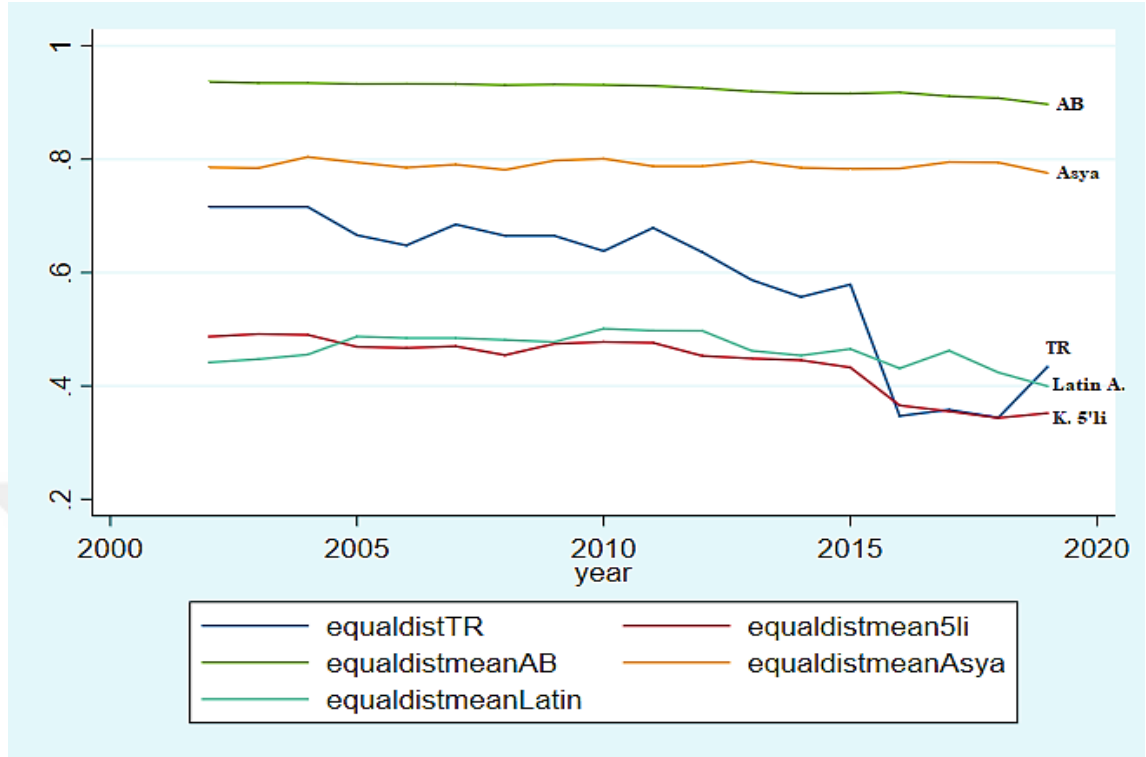
Grafik 11: Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Rekabet Edebilirlik İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Türkiye, Latin Amerika ve Kırılğan Beşli ülkeleri gibi gelişmekte olan piyasaların rekabet gücü ortalamaları birbirine yakınsarken; Asya ve AB gelişmiş ekonomilere sahip ekonomilerin de rekabet gücü indeksinde benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. 1997 Asya, 1998 Rusya ekonomik krizleri, 11 Eylül 2001 Amerika'da gerçekleşen terör saldırılarının etkisiyle Japonya ve Almanya gibi güçlü ve birçok pazarla bağlantılı ekonomiler durgunluk dönemine girerken, 2001 finansal krizi Türkiye'de ekonominin rekabet performansını düşürmüştü, 2008'de ABD'de başlayan kriz hızla AB ve Asya ülkelerine yayılmıştır. 2012-2014 döneminde AB bölge ülkelerinde derinleşen borç krizi ve finansal ve ticari ilişkiler yoluyla Türkiye, Latin Amerika ve Kırılğan Beşli ülkelerinin rekabet performansını olumsuz etkilemiştir. ABD ve Çin arasında ticaret savaşı, AB'de Brexit gelişmeleri, Fed'in faiz artırımı kararları gibi gelişmeler 2018 yılında rekabet gücü indeks değerini düşürmüştür.

Grafik 12: Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Kaynakların Eşit Dağılımı İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım, kamu mallarının yaygın kullanımı, sosyal refah politikaları kaynak dağılımında eşitliğin temel bileşenleridir. Avrupa Birliği, ekonomik, parasal ve siyasal bir bölgesel entegrasyon olmakla birlikte, artan işsizlik, gelir dağılımında adaletsizlik ve yoksulluk gibi sorunlar, AB'yi ortak sosyal politikalar geliştirmeye yönlendirmiştir. 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile topluluğun sosyal politika alanında yetkileri artırılmıştır. 1997 yılında Amsterdam Antlaşması ile ırk, inanç, sakatlık, yaş ve cinsel yönelim başta olmak üzere her türlü ayrımcılıkla mücadele amaçlanmıştır (Yazıcı, t.y). 2000 yılında Lizbon Zirvesi Avrupa sosyal modelini geliştirmeye ve bireye yönelik yatırımlara odaklanılmış, 2005-2010 döneminde Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan “Sosyal Gündem” ile toplumsal fırsat eşitliği, sağlık ve güvenlik standartlarının iyileştirilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. 2010 yılında “Avrupa Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Dışlanma Yılı” ilan edilmesi, aynı yıl kadın ve erkekler için eşit fırsatlar yaratılması amacıyla Avrupa Cinsiyet Enstitüsü'nün hayata geçirilmiştir.

2017 yılında Göteborg Zirvesi Avrupa Sosyal Haklar Sütunu'nun ilanı gibi birçok gelişme birliğin her alanda toplumsal eşitliği sağlama çabalarının, refah politikaları geliştirme ve uygulama çalışmalarının devamlılığını göstermektedir (Ataç, 2018). Refah politikalarında, eğitim, sağlık ve fırsat eşitliği sağlamadaki bu istikrar birliğin kaynak dağılımında eşitlik indeksindeki başarılı performansını açıklamaktadır.

Geleneksel Asya toplum yapısı özelliği taşıyan Çin' de, 1978 ekonomik reformuna kadar çocuk, genç, yaşlı ve engellilere yönelik aile ve sosyal politikalar ile sağlık ve sosyal güvenlik sistemi kapsamında olan tüm sosyal hizmet uygulamaları sosyal adalet ilkesi kapsamında devletin kontrolündedir (Li, 2018). 1980 yılında toplumsal, sosyo-ekonomik sonuçları düşünülmeden gerçekleştirilen büyüme odaklı politikalar sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerini olumsuz etkilemiş, kırsal kesimin gelir eşitsizliğini yüksek seviyelere taşımıştır. 1960 yılında Büyük Çin Kıtlığı sırasında sağlanan gıda katkı sisteminin kaldırılması özellikle kırsal kesimde toplumun yaşam şartlarını kötüleştirmiştir. Kentsel kesimde toplumda özel sektörün genişlemesi, eşitlikçi gelir dağılımının bozulması, Komünist Parti hükümetinin kentsel işçilere sunduğu sağlık, konut ve emeklilik hizmetleri ve kırsal kesimin sağlık hizmetinden yoksun kalma durumu kır-kent gelir eşitsizliği reform sonrasında devam etmiştir. Kore, Japonya gibi diğer Asya ülkelerinde de benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

1970 Petrol Krizi Türkiye'de kaynak dağılımında eşitlik indeksini olumsuz etkilemiştir. Eğitim ve sağlık hizmetlerinin gelişimi, uygulanan sosyal hizmet politikalar ile kamu harcamaları daraltılmış sosyal devlet çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalar sektöre uğramıştır. 1980 sonrası ihracata dayalı büyüme stratejisi ile enflasyon oranları yükselmiş, sosyal güvenlik fonları tüketilmeye başlanmıştır. Bunun yanında toplu pazarlık sistemine verilen ara ile reel ücretler azalmış, gelir eşitsizlikleri artış göstermiştir. Küresel ekonomiye entegrasyonla gelen bütçe açıkları, borsa, faizler ve kurdaki oynaklıklar hükümetin temel uğraşı haline gelmiş toplumsal ve sosyo-ekonomik sorunlardan uzaklaşmıştır. Yükselen toplumsal huzursuzluk 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun açılması, kamu tarafından sağlanan sosyal hizmetler aracılığıyla bastırılmaya çalışılmıştır. 1992 yeşil kart uygulaması ile sağlık hizmetlerinde kısmen de olsa gelişme sağlanmıştır (Şişman, 2017). 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması sosyal devlet olgusu için, 2012 itibariyle uygulanmaya başlanan Genel Sağlık Sigortası kanunu ise sağlık hizmetlerine ulaşım açısından oldukça önemli bir gelişmelerdir (Tsarouhas, 2016). Bunun yanı sıra kaynak

dağılımında eşitliğin temel unsurlarından eğitim hizmetlerine gelindiğinde günümüzde hala başarısız sonuçlar elde ettiğimiz önemli eğitim göstergeleri bulunmaktadır. 2018 verileri ile Türkiye'deki genç yetişkinlerin (25-34 yaş arası) yaklaşık üçte biri (%33) yükseköğretime ulaşmaktadır ki bu değer OECD ortalaması olan %44' ün altındadır. Türkiye'de 2018 yılında 25-34 yaş aralığında olup lise eğitim düzeyi ortalamasının altında kalanların oranı yüzde %43' tür, bu oran % 15 olan OECD ortalamasının yaklaşık 3 katıdır. Lise eğitimi olmayan erkeklerin, benzer şekilde eğitilmiş kadınlara göre üç kat daha fazla istihdam edilme olasılığı varken, üçüncü kademe eğitilmiş erkeklerin, benzer eğitilmiş kadınlara göre istihdam edilme olasılığı 1,4 kat daha fazladır (OECD, 2020). Yine OECD (2019) verilerine göre eğitim harcamalarında gözlemlenen artışa karşın, öğrenci başına harcamaların hala düşük seviyelerde kaldığı ve büyük ölçüde özel kaynaklara dayanmaktadır. Kaynak dağılımında eşitlik indeksi bu koşullar altında Türkiye için başarılı sonuçlar göstermemektedir.

Latin Amerika ülkelerinde refah politikalarının, sağlık ve eğitim hizmetlerinin gelişimi incelenirken bölgenin kolonyalist geçmişi, küresel kapitalist dönemle birlikte liberal politikaların odak noktası olması ve bu liberal politika baskılarıyla mücadeleleri göz önünde bulundurulmalıdır. Latin Amerika ülkeleri uzun yıllardır yoksulluk, yüksek dış borç ve küresel finans kuruluşlarının baskısı altında ekonomik ve toplumsal gelişimi temin etmeye çalışmaktadır. Bölgenin var olan problemlerinin liberal politikalar nedeniyle gittikçe ağırlaştığı, ekonomik ve sosyal politikalar başta olmak üzere tüm refah politikalarının dengesiz bir ortamda geliştiği, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, refah politikalarının performansı analiz edilirken dikkatlerden kaçmamalıdır.

Latin Amerika ülkelerinde uygulanan liberal politikalar eğitim ve sağlık sistemini piyasa ve küresel şirketlere bağımlı bir hale getirmiş kaynak dağılımında yapısal bozulmalara neden olmuştur. 1990' lardan itibaren Latin Amerika ülkeleri için evrensel bir sağlık sistemi oluşturmaya yönelik reformlar hız kazanmış, yoksulluk ve eşitsizlik gibi sosyoekonomik sorunlara çözüm aranmaya başlanmıştır (Atun, De Andrade, Almeida, Cotlear, Dmytraczenko, Frenz ve Wagstaff, 2015). Sağlık sistemi reformları üç adım altında incelenebilir. Reformların ilk aşaması yapısal sorunları ele alan temel sağlık sistemini geliştirmeye odaklı düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu aşamada bütüncül sağlık sistemi olmayan ülkeler yoksul ve kayıt dışı kesime sigorta ve sağlık hizmeti sunmaya başlamıştır. Sağlık hizmetlerinin finansmanında ikiliğe neden olan bu gelişme toplum içindeki hiyerarşik bölünmeyi, eşitsizlikleri güçlendirmekle sonuçlanmıştır. Bütüncül bir

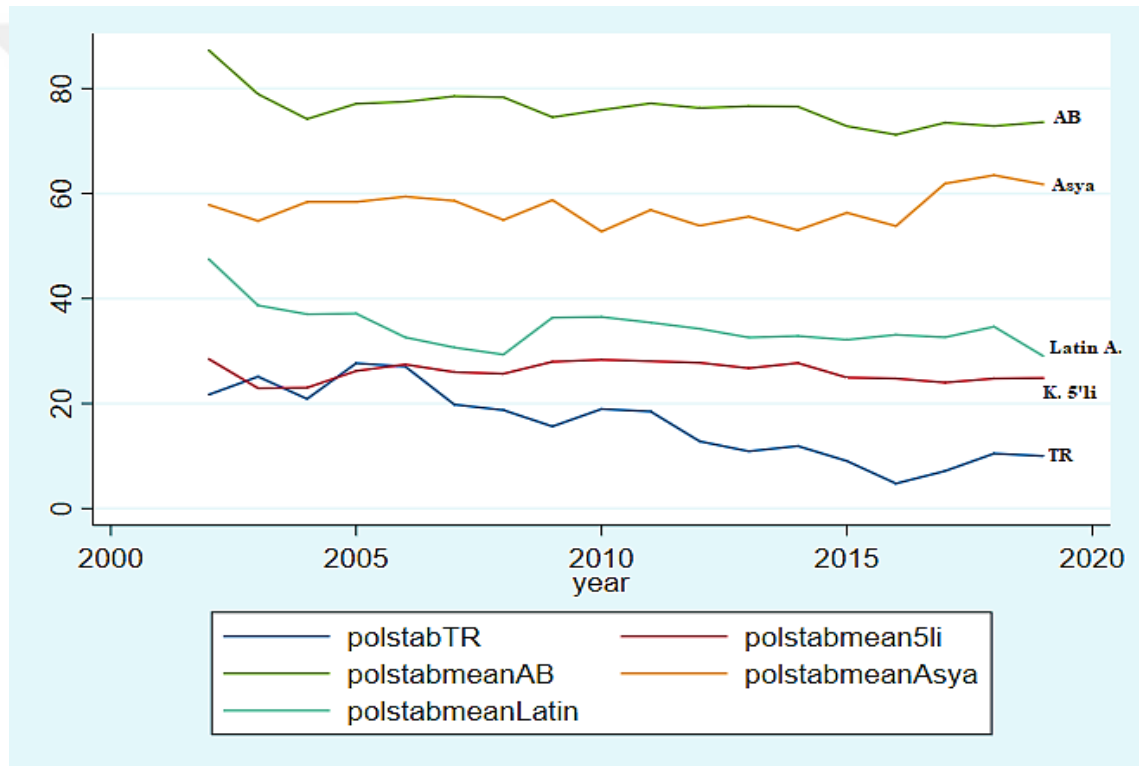
sağlık sistemi oluşturmada ikinci adım sağlık hizmetlerinde yetkinin yerel yönetimlere dağıtımını amaçlanmıştır. Halka en yakın birimler olmaları ve yerel halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit etmeleri ile yerel yönetimlerin etkinleştirilmesi sağlık sistemini geliştirmede önemli bir adımdır. Ancak, merkezi yönetimin zayıflığı yetki dağılımının hayata geçirilmesine engel olmuş, sistem sivil toplumun kontrolüne geçmiştir. Üçüncü aşama Amerika Kıtası Halk Sağlığı Girişimi (2002) ve Uluslararası Sağlık Tüzüğü (2005) ile gelen düzenleyici iyileştirmelerden oluşmaktadır. Son adım sağlık sisteminde finansman ve sağlayıcı işlevlerinin ayrışmasıdır. Uygulama yine sağlık sisteminde özelleştirmeler ile sonuçlanmış olup, sosyal güvencesi olmayanlar, sosyal güvencesi olan maaşlı çalışan ve özel sigortalı zenginler arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir.

Günümüzde Latin Amerika sağlık sistemi özel ve kamu sağlık hizmeti kalitesindeki farklılıklar, yüksek özel sağlık harcamaları ile kentleşme, sosyal ve demografik değişimin doğurduğu ihtiyaçları karşılayamamaktadır. 1990' lardan itibaren Latin Amerika eğitim sistemi de sağlık sistemiyle benzer süreçlerden geçmiştir (Prawda, 1993). Reformlar sonucunda eğitime katılım oranlarında artışlar gözlemlense de yoksullar için sınırlı fırsatlar ve eğitimde kalitesizlik gibi sorunlar devam etmektedir. PISA (2018) verilerine göre okuma, fen ve matematik performansları OECD ülkelerinin altında kalmakta, aldıkları eğitimin kalitesi sosyo-ekonomik seviyeler arasında farklılık göstermektedir.

Kırılgan Beşli ülkelerinden Brezilya ve Türkiye örnekleri kaynakların eşit dağılımı kapsamında daha önce değerlendirilmiş olup eğitim ve sağlık sisteminde karşılaşılan sorunlar, refah politikaları analiz edilmiştir. Kırılgan Beşli grubuna ait bir diğer ülke Hindistan'ın sağlık sistemi için eyaletler ile kırsal ve kentsel alanlar arasında hizmetlerin farklılaşmakta ve eyalet ve ulusal olmak üzere iki farklı karar merciine sahip olması nedeniyle sistemde aksaklıklar meydana gelmektedir (Aspalter, 2003). Hizmete ulaşımında kolaylık ya da hizmetin kalitesi cinsiyet, sosyoekonomik durum, eğitim, servet ve ikamet yerine bağlı olarak değişmektedir. Kamu sağlık hizmetinin kırsal alanlara odaklandığı ve sağlık hizmeti sağlayıcılarının kırsal alanları ziyaret etme isteksizliği nedeniyle kalitesiz olduğu görülmektedir. 2015 yılında bütçe kaygıları nedeniyle sağlık sisteminin çöküşü sistemin kaliteli hizmet verecek ya da eşitlik sağlayacak olgunluğa ulaşmadığını göstermektedir (Britnell, 2015). Hindistan hem kamu hem de özel eğitim sistemine sahiptir, sistemin ağırlığını özel sektör tarafından üstlenilmektedir. Devlet tarafından sağlanan eğitim hizmetinde kalite sorunlarıyla karşılaşılmaktadır. 2018 Yıllık

Eğitim Anketi Raporu'na (ASER) göre, Hindistan'daki okulların % 3,0' ında tuvalet olanağı yokken, yalnızca %74, 2' sinde kullanılabilir tuvalet, %74, 8' inde içme suyu tesisi olanağı olduğu tespit edilmiştir (ASER, 2019). Hint ataerkil toplum yapısı, kültürel ya da dini tutumlar kadınların eğitime ulaşımında temel engellerdir. 2021 yılında, özel bir üniversite olan Manav Bharti Üniversitesi, on yıl boyunca on binlerce dereceyi para karşılığında satmakla suçlanması gibi Hindistan eğitim sisteminde sıklıkla karşılaşılan yolsuzluklar sistemin kalitesine zarar veren en büyük faktördür (Pradhan, 2011). Kırılgan Beşli ülkeleri bu şartlar altında kaynak dağılımında eşitlik sağlamaktan oldukça uzaktır.

Grafik 13: Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Politik İstikrar İndeksi: Türkiye, Kırılgan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Tarih boyunca birçok savaşa meydan olmuş Avrupa Kıtası'nda barışçıl adımlar II. Dünya Savaşı sonrası Schuman Planı (1950) ile atılmaya başlanmıştır¹². Schuman Planı'nda amaç Fransa ve Almanya arasında yıllardır süregelen çelik ve kömür üretimindeki gerginliği gidermektir. Schuman Planı ile kömür ve çelik üretimi bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devredilerek gerilimlere son verilmiş, istikrar sağlanmıştır.

¹² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021). Avrupa Birliği' nin Tarihiçesi. https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html

Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda üye ülkeleri olmak üzere Schuman Planı, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na (1951) dönüşmüştür. Kömür ve çelik sektöründe başarılı olan bu uygulama diğer sektörler içinde birlik oluşturulması doğurmuş bunun sonucunda işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan Avrupa Ekonomik Topluluğu (1957) kurulmuştur. Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (1958) nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını amaçlarken, Füzyon Antlaşması (1965) ve son olarak Maastricht Antlaşması (1992) ile bugünkü haline bürünmüş Avrupa Birliği öncelikle temin ettiği ekonomik ve parasal birlik ile kıta büyüklüğünde bir coğrafyada barış ve istikrar sağlamıştır. Ortak ekonomik hedefler sonucu ortaya çıkan birlik zamanla Avrupa halklarının siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda birbirleriyle kaynaşmasını hedefleyen, insan onuru, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı ilkeleri üzerine kurulmuş uluslar üstü bir yapıdır.

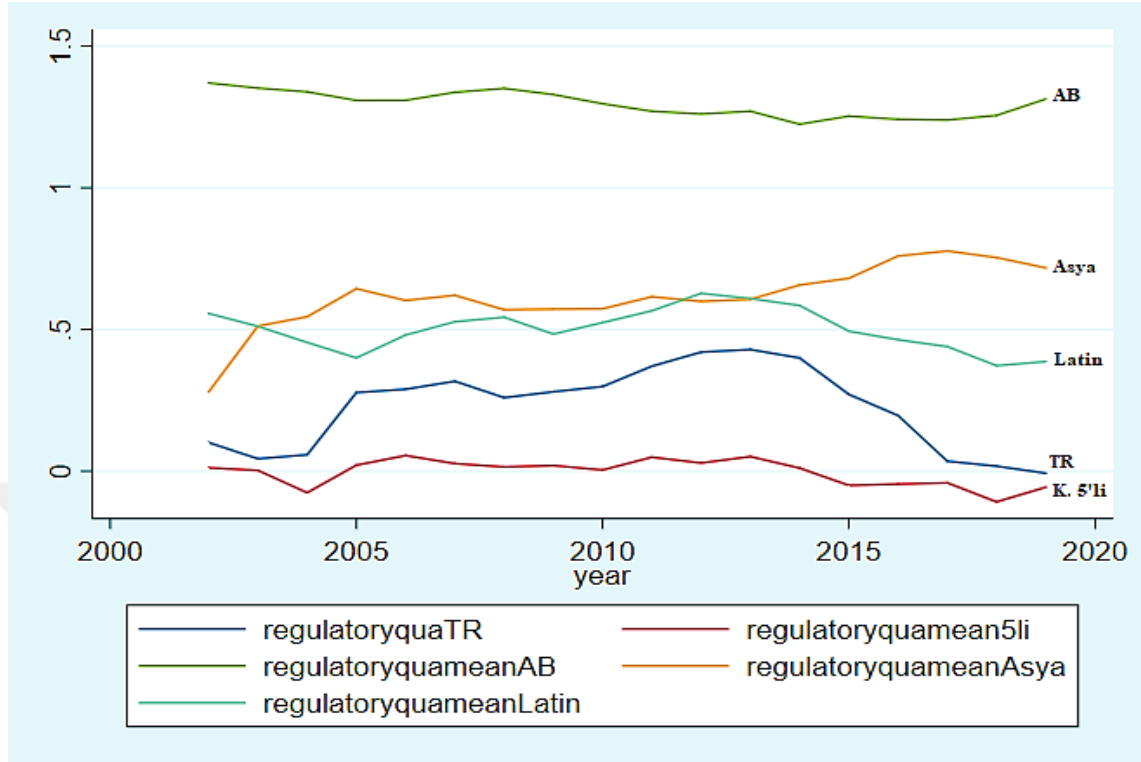
Avrupa Birliği'nin aksine Asya ülkelerinin politik istikrardaki başarısı geçmişte ve bugün etkili olan otoriter rejimlere dayanmaktadır. Otoriter rejimlerin gerici olduğu ortak yaklaşımına Asya yönetimleri, dış dünyadaki, uluslararası pazardaki değişikliklere zamanında ve etkili yanıtlar vermesi, doğru reformları gerçekleştirmesi ile istisna oluşturmaktadır. Politik sistemin tepeden inme ya da bir kopya olmaması, ülke sınırları içerisinde, zamanla ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun bir biçimde oluşturulmuş olması sistemin sürekliliğini sağlamaktadır.

19.yy sonlarına kadar oligarşik yönetimler altındaki Latin Amerika ülkeleri, 20.yy ile birçok siyasi karmaşa ve hükümet değişikliği yaşamıştır. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Orta ve Güney Amerika ülkelerinde çok sayıda siyasi etkileri olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası demokratikleşme girişimleri yönetim biçimlerinde değişiklikler ve kolonilerin bağımsızlaşması ile sonuçlanmıştır. 1960'larda darbeler, askeri ve diktatör rejimler yaşayan ülkeler 1980'lerde demokratik sistemlere geçme çalışmalarına ağırlık vermekle birlikte Batılı anlamda demokrasiyi tecrübe etmekten oldukça uzaktadır. Latin Amerika Soğuk Savaş süresince ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ideolojik mücadelenin baskılarının en yoğun hissedildiği bölgelerden olup, gelir adaletsizliklerine, çok çeşitli etnik gruba sahiptir. Tüm bu karmaşıklar arasında bölgenin nüfus ve doğal kaynaklar yönünden zenginliği uluslararası piyasada stratejik önemini artırmakta ve hedef haline getirmektedir. Latin Amerika ülkelerine benzer biçimde Kırılgan Beşli ülkelerinden Hindistan'ın İngiltere, G. Afrika'nın Hollanda, Brezilya'nın Fransa,

Hollanda ve Portekiz, Endonezya'nın İspanya, Hollanda ve İngiltere tarafından uzun yıllar boyunca sömürge olarak kullanılması, çeşitli etnik gruplara sahip olması ülkenin politik istikrar ve şiddet yokluğu bakımından performansını olumsuz etkilemektedir.

I. Dünya Savaşı sonrası İstanbul ve İzmir başta olmak üzere Osmanlı topraklarının haksız işgali ile sömürge karşıtı ulusal hareket ortaya çıkmıştır. 19 Mayıs 1919 Atatürk'ün Samsun'a çıkışı ile resmîlik kazanan bu hareket, 23 Nisan 1920 meclisin açılışı, 18 Eylül 1922 itibariyle ülkeden düşmanın tamamıyla kovulması, 1 Kasım 1922 saltanatın kaldırılması, 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması, 29 Ekim 1923 cumhuriyetin ilanı ile sonuçlanmıştır. Daha sonraki yıllarda 1946' da başlayan Yunanistan İç Savaşı, 1950-53 Kore Savaşı, 15 Temmuz 1974' te Kıbrıs' ta gerçekleşen darbe Türkiye'de şiddet ortamının varlığını ve politik istikrarı olumsuz etkilemiştir. TSK'nın 1960 ve 1980 yıllarında yönetime el koyması, 1971 ve 1997 yıllarında ise hükûmeti istifaya zorlaması ise demokrasiye, politik istikrara yapılan en büyük darbedir. 1984' ten itibaren PKK terör örgütünün faaliyetleri, 2007 yılında darbe planı iddialarına ilişkin yürütülen davalar, 2013 Gezi Parkı protestoları, 2016 başarısız darbe girişimi Türkiye'nin yakın zaman siyasi, politik gündemini oluşturmaktadır. Türkiye jeopolitik konumu ile birçok avantaja sahip olsa da istikrar sağlamak için çok da uygun bir coğrafyada yer almamaktadır. Türkiye'nin neredeyse tüm komşuları, askeri veya siyasi bir karışıklık içinde olması, Orta Doğu coğrafyasına yakınlığı, mülteciler için bir geçiş noktası olması politik istikrarı sağlaması ve şiddeti önlemesinin önündeki en büyük engellerdir.

Grafik 14: Model (2)'ye göre karşılaştırmalı Düzenleyici Sistemin Kalitesi İndeksi: Türkiye, Kırılğan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Günümüzde AB, tüketicinin korunması, rekabet, çevre ve işyeri güvenliği gibi konularda standart belirleyici bir rol oynamaktadır. OECD (2019) tüm AB ülkeleri genelinde paydaş katılım politikası, düzenleyici sistemin etkisi, yasa ve yönetmeliklerin kalitesini artırmak için uygulama sonrası değerlendirme çerçevesinde yaptığı incelemede üye ülkelerin düzenleyici reforma yönelik güçlü bir siyasi bağlılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

1978 Çin Ekonomik Reformuyla birlikte gelen dışa açılma süreci Çin'in düzenleyici sistemini geliştirmesine olanak sağlamıştır. Reformdan önce devlet ya da kolektif kuruluşlar tarafından sağlanan hizmetler 1979 yılında Çin Yabancı Ortak Girişim Yasası ile kısmen yabancı işletmelere açılmıştır¹³. 1995 yılında, hizmet sektörleri de dahil olmak üzere, yabancı işletmelerin veya bireylerin yatırım yapmasına izin verilen sektörler hükümet tarafından duyurulmuş olup sistemin gelişiminde bir adım daha atılmıştır. Liberalleşme ve belirli sektörlerin özel yatırımlara ve girişimlere açılmasıyla kanun ve

¹³ ÇALIK, Ü. (2011). Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem). Liberal Düşünce Dergisi, (64), 185-206.

yönetmeliklerin değiştirilmesi, kurumsal yeniden yapılanma, deregülasyon, kamu hizmetindeki tekellere müdahale, idari yapıların ticari faaliyetten ayrılması gibi uygulamalarla düzenleyici çerçeve yeniden yapılandırılmıştır. Günümüzde hala geliştirilmeye çalışılan sistem piyasaya giriş, vergilendirme, istihdam, mali destek ve lisanslama gibi konularda hala büyük düzenleme eksikliklerine sahiptir. Japonya için düzenleyici sistem reformları, 1982'de hükümet sektörünün genişlemesini önlemek üzere başlamıştır.

1980'lerde özel sektör uzmanlarından oluşan Geçici İdari Reform Komisyonu' nu kurulmuş ve devlet işletmelerinin özelleştirilmesi yönünde büyük adımlar atılmıştır (Lan, 2000). 'İdari rehberlik' uygulaması reformların gerçekleştirilmesi için bir araç olarak kullanılmaktadır. Uygulama fiili olarak katı bir düzenleme olmakla birlikte Japonya'da iş kurmak isteyen yabancı firmalar da dahil olmak üzere yeni gelenler için genellikle bir dezavantaj oluşturmaktadır. Çalışma, sağlık, refah veya eğitim hizmetleriyle ilgili sosyal düzenlemelerin geliştirilmesi ve uygulanması ise çok daha fazla zaman ve mesai gerektirmektedir. Reformlar çeşitli sosyal grupların itirazlarını alabilmektedir. Toplumun ilgilendiren düzenleyici alanlarda gerçekleştirilecek reformların sosyal maliyetlerini en aza indirme düzenlemelerin kalitesi artıracaktır. Kurumsal firmaların karlarını maksimize etmek için tüketicileri sömüreceği inancı kurumsal firmaların piyasaya girişini engelleyecek vergi veya sübvansiyon uygulamaları bu firmalar için dışlama etkisi yaratmaktadır.

G. Kore'de ilk reform girişimleri 1980'lerde başlasa da 1997 Asya mali krizi reformlara hız kazandırmıştır. Düzenleyici sistemdeki reformların ilk adımı 1960 ve 1970' li yıllarda geliştirilmiş hükümet müdahalesini destekleyen düzenleyici yapıyı ortadan kaldırmak üzere uygulanan deregülasyonlardır. Bunu takip eden 10 yıl boyunca düzenleyici sistemdeki reformu teşvik etmek, düzenlemelerin kalitesini geliştirmek, gelişim sürecini izlemek ve reformlarını kalıcılığını sağlamak üzere kurumsal reformlar gerçekleştirilmiştir¹⁴. Zamanla reformlara siyasi desteğin azalması, tepeden inme reformların bakanlıklara entegrasyonunun sağlanamaması, yatırım eksikliği, reformların firmalar için somut kazançlar üretememesi, reformların uygulanmasında il ve yerel

¹⁴ The World Bank. (2008). Regulatory Transformation In The Republic Of Korea. <http://regulatoryreform.com/wp-content/uploads/2014/11/REGULATORY-TRANSFORMATION-IN-THE-REPUBLIC-OF-SOUTH-KOREA1.pdf>

yönetimler arasında koordinasyon eksikliği ya da hükümet içinde işbirliği eksiklikleri düzenleyici sistemin gelişim performansını engellemiştir.

Latin Amerika ülkelerinin sahip olduğu zayıf düzenleyici sistem, 1980'lerin sonuna kadar özel yatırım ve girişimleri olumsuz yönde etkilemiştir. Sistem yalnızca yoksullara gerekli yardımların temin edilmesinde başarılı olurken tasarruf ve yatırım davranışını desteklememekte, düzenleyici sistem finans sektöründe rekabet ortamını sağlamakta ya da kazanç elde etmekte yeterli değildir. 1990' lı yıllarda gerçekleştirilen finansal reformlar ile düzenleyici sistem iyileşme gösterse de zayıf devlet kapasitesi, yetersiz vergi geliri, yüksek şiddet oranları, düşük kamu yatırımları, kamu sektörü yolsuzluğu sistemin gelişiminin önündeki en büyük engellerdir.

Türkiye'de düzenleyici sisteminin oluşumu 1980' lerde liberalleşme uygulamaları ile başlamıştır. Sermaye Piyasası Kurulu (1981), Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (1994), Rekabet Kurulu (1994) ilk oluşturulan düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar olup 1999-2002 yılları arasında kuruluşların sayıları gittikçe artmıştır¹⁵. Tüm bu gelişmelerin yanında Dünya Bankası özelleştirme ve yönetim programı, IMF stand-by anlaşmaları, OECD (1997) düzenleyici reform programı, AB uyum programları gibi uygulamaların Türkiye düzenleyici sisteminin üzerindeki etkileri ciddi düzeydedir¹⁶. Türkiye'nin düzenleyici sistem kalitesini artırmak üzere; düzenleyici ve denetleyici kuruluşların yasama sürecine danışman olarak dahil edilmesi, piyasaya esneklik sağlayacak deregülasyonların gerçekleştirilmesi, idari yüklerin hafifletilmesi, düzenleyici etki analizlerinin geliştirilmesi¹⁷ zorunludur.

Kırılğan Beşli ülkelerinden Hindistan'da düzenleyici sisteme dair geliştirmeler 1991 yılına dayanmaktadır. Reform öncesi sosyalist karma ekonomi modelini benimseyen ülke devletin ekonomiye müdahalesinin en yüksek olduğu seviyededir. Hükümet stratejik mal ve hizmetlerin üreticisi ve düzenleyicisi, aynı zamanda özel sektör çıktısı ve fiyatları üzerinde kontrol sahibidir. Çıkar gruplarının hükümet üzerinde seçim

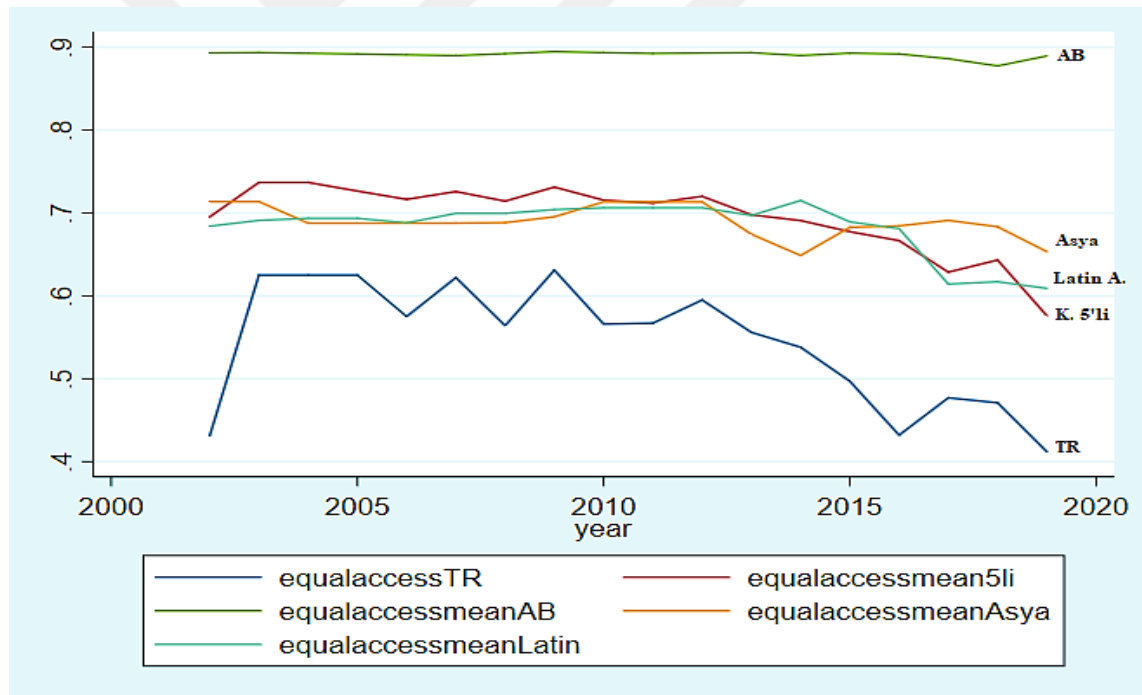
¹⁵ Ilıman, T., & Tekeli, R. (2016). Türkiye'deki Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar: İdari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin Değerlendirilmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(1), 23-36.

¹⁶ Alp, A., & Kılıç, S. (1997). Düzenlemelerde Kaliteyi Sağlamak Amacıyla Düzenleyici Rejimin Tasarlanması: Türk Düzenleyici Sisteminin Bir Değerlendirmesi.

¹⁷ "Düzenleyici etki analizi" kavramı, herhangi bir kamu hizmetinin veya programın başlatılması, yönetim biriminin kurulması veya düzenlemenin yapılmasına ilişkin kararların alınması ya da uygulanmasından önce bunların toplum açısından getirisinin ve muhtemel sonuçlarının hesaplanmasını, fayda ve maliyetinin değerlendirilmesini ifade etmektedir.

baskıları kurduğu ve dolayısıyla regülasyonlar üzerinde etkili olduğu göz önünde bulundurulursa düzenleyici sistemin bağımsız olarak tanımlanması mümkün değildir. Hindistan’da düzenleyici sistemin gelişiminin önündeki en büyük engel ise toplumda bu yönde bir talep olmamasıdır. Yoksulluk içindeki toplum yalnızca sağlık ve eğitim gibi temel kamu hizmetlerine ulaşmakla ilgilenmektedir. Sisteme gelen eleştirilerin büyük bir çoğunluğu regülasyonların sektörler arasında homojen dağılmaması ve düzenleyici uygulamaların yatırımcı ve girişimcilerin üzerinde yük oluşturduğu yönündeyken düzenleyici etki analizi de büyük bir eksiklik olarak görülmektedir. Kırılıgan Beşli ülkeleri için düzenleyici ve denetleyici kuruluşların bağımsızlığı, uygulamalarının etkinliği, yasama süreçlerine katılımı, regülasyonların toplumsal ya da ekonomik maliyetlerinin analizi geliştirilmesi gereken alanlardır.

Grafik 15: Model (2)’ye göre karşılaştırmalı Güce Eşit Erişim İndeksi: Türkiye, Kırılıgan Beşli, Asya, Latin Amerika ve AB

Kaynak: Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Güce eşit erişim demokrasi kavramı ile eş değer biçimde vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını ifade etmektedir. Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan AB vatandaşları tarafından seçilen milletvekillerinden oluşması birliğin demokratikliğinin birincil göstergesidir¹⁸. AB 1979'dan beri 5 yılda bir nispi temsil sisteminin temel alındığı

¹⁸ Schütze, R. (2012). European constitutional law. Cambridge University Press.

seçimler düzenlemektedir. 2014 yılında sisteme dahil edilen önde gelen siyasi grupların Avrupa Komisyonu Başkanı için parlamento tarafından onaylanan bir lider adayı göstermesine dair uygulama ile süreç daha demokratik bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Avrupa Parlamentosu'na ek olarak Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği Konseyi de vatandaşların görüş ve çıkarlarının temsil edilmesinde birer araç olarak kullanılmaktadır. Hükümetlerin çoğu halk tarafından doğrudan ya da Birleşik Krallık hükümeti gibi dolaylı olarak seçilmektedir. AB için ise vatandaşlar hem hükümeti hem de görüşlerinin AB'de ne şekilde temsil edileceğini belirlemektedir. Lizbon Antlaşması'nda (2007) yer alan "vatandaş" girişimi vatandaşların AB karar alma süreçlerine doğrudan dahil olabildiğini amaçlamaktadır¹⁹. Vatandaş girişimine göre bir milyon birlik vatandaşı Avrupa Komisyonu'nun hukuki tasarrufuna sunulmak üzere önerilerde bulunabilecektir. Aynı zamanda antlaşma Avrupa Parlamentosu'nun yetkilerini genişletmekte dolayısıyla vatandaşın temsilcilerinin söz haklarını artırmaktadır. AB'nin engelli olma durumu, cinsiyet, ırk ve din ayrımcılığına karşı düzenlemeleri, antlaşmaları ve yasakları oldukça geçmişe uzanmaktadır ve birliğe dahil olsun ya da olmasın bu hakları tüm dünya ülkelerine yayma çalışmaları inekse olumlu etkide bulunmaktadır.

Asya ülkeleri üstün ekonomik performanslarına karşın yönetim şeklinde demokratik yaklaşımının benimsenmemesi ile güce eşit erişim indeksinde olumsuz sonuçlar göstermektedir. Çin hükümeti çok sayıda insan hakları kuruluşu tarafından vatandaşlarının ifade, hareket ve din özgürlüklerini kısıtlamakla suçlanmaktadır. Çin 1949 yılından günümüze Çin Komünist Partisi tarafından yönetilmekte, tek parti yönetim sistemini²⁰ sürdürmektedir. Tek parti yönetim sistemi modern diktatörlüklere özgü bir yönetim biçimi olarak kabul görmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'ne ait tek partili sistem hegemonyacı tek parti sistemi olarak ele alınmaktadır. Hegemonyacı tek parti sistemi başka siyasi partilerin kurulmasının yasak olmadığı, ancak egemen parti dışındaki partilerin muhalefet için değil, egemen partiyi desteklemek üzere sisteme dahil olması olarak tanımlanabilir. Çin halkını etkileyen kararlar öncelikle partinin merkez komitesince seçilen az sayıda yöneticiden oluşan politbüro (siyasi büro) düzeyinde alınmaktadır²¹. 1982 anayasası ile devletin en güçlü organı olduğu bildirilen Ulusal Halk

¹⁹ T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2011). Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği' nin İşleyişi Hakkında Antlaşma.

²⁰ Tek parti rejimi, devlet yönetimiyle özdeşleşen bir siyasi partinin tek başına yasama meclisi ve hükümeti oluşturduğu rejimlere verilen addır.

²¹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

Kongresi'nin ise kağıt üzerindeki yetkilerinin yanında çoğunlukla parti kararlarına nihai onayın verilmesiyle sınırlanmaktadır. Benzer sorunlar Japon yönetim biçimi için de geçerlidir. II. Dünya Savaşı sonrası 1947 yılında Japonya'nın yönetim şekli anayasal monarşi olarak belirlenmiştir²². Çoğulcu parlamenter sisteminin gelişi ile imparatorun görev ve yetkileri sınırlandırılmış, sembolik bir biçim almıştır. Toplumun geleneksel yapısını terk etmemesi, yönetimin hala monarşiden izler taşıması güce eşit erişim indeksinde Asya ülkelerinin olumsuz sonuçlar elde etmesinde etkilidir.

Birçoğu başkanlık sistemi ile yönetilen Latin Amerika ülkelerinin gergin asker-siyaset ilişkisi ülke grubunun güce eşit erişim indeksinde olumsuz sonuçlar göstermesine neden olmaktadır. 1973 yılında Şili, 1964-1985 dönemi Brezilya askeri diktatörlük rejimi, 1910-1920 Meksika devrimi ve sonrasında siyasi istikrarsızlıklar, 1948-1953 Kolombiya şiddet eylemleri ve iktidar değişiklikleri demokratik uygulamalara engel olmuştur. Türkiye'nin güce eşit erişim indeksindeki olumsuz sonuçları Latin Amerika ülkeleriyle benzer nedenlere dayanmaktadır. Türkiye dünya genelinde ordunun siyasete müdahalesinin en sık yaşandığı ülkelerden biridir. 1960 ve 1980 yılında askeri darbeler; 1971, 1979, 1997, 2007 yılı askeri muhtıraları²³; 1961, 1962, 1963, 1969, 1971 ve 2016 yılı askeri darbe girişimleri, Türkiye'nin demokrasi kültürüne büyük zararlar vermiştir.

Kırılgan Beşli ülkelerinden Hindistan 1947 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından 1950 yılında kabul ettiği Anayasa ile bugünkü Hindistan Cumhuriyeti haline dönüşmüştür ve çok partili parlamenter demokrasiyle yönetilmektedir²⁴. Demokratik sistemle yönetilmesine karşın, ülkede dini ve etnik gruplara karşı ayrımcılık oldukça yaygın olup güce eşit erişim indeksinde olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Endonezya devlet başkanının hem devlet başkanı hem de hükümet başkanı olduğu ve çok partili, başkanlık sistemi ile yönetilen demokratik bir cumhuriyettir. Halk Temsilcisi Konseyi yani yasama 1960 yılından itibaren 44 yıl boyunca asker ve polisin varlığıyla demokratik yönetim biçiminden oldukça uzaklaşmıştır²⁵. Silahlı kuvvetler ve polisin seçimlere müdahil olması vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine katılımını olumsuz yönde

²² Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Japonya'nın Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/japonya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

²³ Muhtıra ya da memorandum, bir kişi ya da grup veyahut kurumun, bir başka kişi, grup ya da kurumu uyarmak amacıyla ona gönderdiği yazılı metin.

²⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Hindistan'ın Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/hindistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

²⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Endonezya'nın Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/endonezya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

etkilemektedir. Güney Afrika çok partili, parlamenter sistemin yönetiminde demokratik bir cumhuriyet olup ilk çok ırklı demokratik seçimini 1994 yılında yapmıştır²⁶. Ekonomik, siyasi ve toplumsal olmak üzere birçok açıdan risk ve gerilimle mücadele eden ülke, demokrasi kültürünü geliştirmekte başarısız olmuştur. Ekonomik büyümeyi engelleyen eşitsizlik, istikrarsız kurumsal yapı ve destekleyici bir siyasi kültürün geliştirilememiş olması demokratik sistemi tehlikeye sokmaktadır. 2019 seçimlerinde ülke tarihinin en düşük seçmen katılımının gözlenmesi vatandaşın demokratik düzene olan inancını yitirdiğini göstermektedir.

---

²⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2021). Güney Afrika' nın Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/guney-afrika-siyasi-gorunumu.tr.mfa>

SONUÇ

Rekabet edebilirlik kavramı ulusal ekonomileri, uluslararası ticaret ve yatırım faaliyetlerini, ülkelerin istihdam ve fiyat düzeylerini, kamu maliyesi ve vergi politikalarını, kurumsal ve toplumsal yapılarını, iş mevzuatını, verimlilik ve etkinlik düzeylerini, işgücü piyasaları, finans sistemini, yönetim uygulamalarını, tutum ve değerler sistemini; temel, teknolojik ve bilimsel altyapı düzeylerini, sağlık ve eğitim sistemlerini ve son olarak ekolojik bilinç düzeylerini kapsayan içeriği ile ülkelerin kalkınma ve büyüme deneyimlerinin modellenerek analizinde öne çıkmaktadır. WEF için rekabet; verimlilik düzeyini belirleyen kurumlar, politikalar ve diğer faktörlerden oluşmaktadır. Ekonominin verimlilik düzeyi ülkenin bugün ve gelecekte elde edebileceği refahın en temel kaynağıdır. Rekabetçi ekonomiler, vatandaşları için daha yüksek gelir ve refah düzeyi üretebilen ekonomilerdir.

Rekabet edebilirlik kriterinin yalnızca iyi işleyen piyasalarla ilişkili olduğunu düşünmek yeterli bir yaklaşım değildir. Rekabet edebilirlik ekonomide üretim sürecinin organizasyonel boyutu ve neden olduğu işleyiş maliyetlerinin düşürülmesinden, zenginlik ve katma değer yaratma kapasitesine, yaratılan katma değer toplumsal huzur ve refahı artıracak şekilde sosyal adaleti tesis ederek dağılımına kadar uzanan bir sürecin ürünüdür. Bu süreçte ekonominin yenilik yaratma kapasitesini artıran kurumsal ortamın inşası uluslararası rekabette başarının anahtarıdır. Kapsamlı amprik yazın kurumların büyüme, kalkınma ve üretkenlik için önemini kanıtlamaktadır. Hükümetlerin parasal, finansal ve ticari özgürlüklere yönelik tutumları, mülkiyet haklarının güvenliği, kaynak dağılımında ve siyasi haklara erişimde eşitliğin sağlanması ve düzenleyici sistemin kalitesi iktisadi faaliyetlerin verimliliği için önemlidir. İyi işleyen formal ve informal kurumlar, iktisadi ve sosyal sürdürülebilirliği sağlayarak; krizlere karşı etkili ve seri çözümler geliştirmektedir. Kurumsal çerçeveye güven özellikle içinde bulunduğumuz Covid-19 gibi kriz dönemlerinde ekonomiyi istikrara kavuşturmada büyük bir önem taşımaktadır. Belirsizliği azaltan ve doğru teşvikleri sağlayan kurumsal iyileştirmeler; toparlanma sürecinde vatandaşlar ve hükümetler arasında güveni yeniden tesis ederek, krizin etkilerini en aza indirilmesi öngörülmektedir. Rekabetçi ekonomiler değişimlere hızlı adapte olabilmekte, risklere karşı daha dirençli bir hale gelmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kurum kavramının tanımı, kurumsal yaklaşımın temellerini oluşturan Evrimci, Tarihi ve Pragmatist Yaklaşımlar ile YKİ

Yaklaşımı, firma teorisi, mülkiyet hakları, sözleşme teorisi, yeni kurumsal iktisat tarihi ve karşılaştırmalı politik kurumsal iktisat olmak üzere temel ilgi alanları tartışılmaktadır. Çalışmada Yeni Kurumsal İktisat Tarihi (YKİT) yaklaşımının öncüllerinden North'un kavramsal çerçevesi izlenerek, kurumlar siyasi, ekonomik ve toplumsal davranışa yön veren teşvik unsurları olarak alınmaktadır. Kurumsal bakış açısı; kurumları canlı birer organizma olarak görmesi nedeniyle Evrimci; kurumsal değişimi bilişsel, psikolojik ve toplumsal süreçlerin bir bir sonucu olarak görmesi nedeniyle Tarihçi; formel ve informel kurumların karar verme süreçlerinde çözümleyici, faydacı bakış açısıyla Pragmatist yaklaşımların izlerini taşımaktadır. YKİT yaklaşımına göre iktisadi ve politik kurumların; firmaların varlık nedeni ekonominin işleyiş maliyetlerini düşürmek, mülkiyet haklarını tatis eden bir kurumsal ortamda sınırlı kaynakların etkin dağılımını sağlamaktadır. Bunların yanı sıra sınırlı rasyonel bireylerin neredeyse tüm faaliyetlerine sözleşmeler yoluyla güvenli bir zemin hazırlanmaktadır. YKİT yaklaşımıyla işlem maliyetlerini en aza indiren, mülkiyet haklarını tanımlayan ve koruyan, sözleşmelerin uygulanabilirliğini sağlayan ekonomik ve politik kurumları iktisadi analizlerin temel aracı olarak benimsemektedir.

İkinci bölümde; rekabet edebilirliğin tanımı, ekonomik performans göstergesi olarak etkinlik, kurumlar ve rekabet ilişkisi, kurumsal kalite ve rekabet edebilirlik gibi kavramların ölçüm yöntemleri ve teorik altyapıları tartışılmaktadır. Rekabet gücü verimliliğin, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ve sosyal refahın kaynağıdır. Rekabet gücü ve kurumsal kalite kavramları oldukça geniş kapsamları nedeniyle GSYİH ve GSYİH/n gibi geleneksel performans göstergelerine oranla iktisadi analizlerde daha etkili bir değişken olarak kullanılmaktadır. Kurumsal kalite ve rekabet edebilirliğe dair indekslerin gelişimi ile kurumlar ve rekabet yazını her geçen gün gelişmekte ve çeşitlenmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ekonometrik analize temel oluşturması amacıyla kurumsal faktörleri dikkate alan bir büyüme modeli arayışı için geleneksel, modern, neoklasik ve içsel büyüme teorileri incelenmektedir. Büyüme ve kurumlar yazınının ardından iklim, kurumlar ve ülkeden ülkeye farklılık gösteren faktörleri nedeniyle uygulama bölümünde kullanılan MRW büyüme modelinin kuramsal altyapısı ve iktisat yazınındaki yeri ortaya konulmaktadır.

Son olarak dördüncü bölümde ekonometrik analizde kullanılan modeller, veri seti, değişkenler, yöntem ve uygulanan testleri içermektedir. Çalışmada iktisadi ve politik kurumların rekabet gücü üzerindeki etkilerini incelemek üzere iki ayrı model oluşturulmuştur. İktisadi kurumların analizi için temel alınan model mülkiyet hakları, finansal, parasal ve ticari özgürlük değişkenlerini içermekte ve Model (1) olarak adlandırılmaktadır. Politik kurumların rekabet gücü üzerindeki etkilerini incelemek üzere tercih edilen değişkenler kaynak dağılımda eşitlik, güce eşit erişim, politik istikrar ve şiddet yokluğu, düzenleyici sistemin kalitesidir ve Model (2) olarak adlandırılmaktadır.

Model (1)²⁷ 37 OECD ülkesinin 1997-2019 dönemine ait, Model (2)²⁸ 40 OECD ülkesinin 2002-2019 dönemine ait veri seti üzerinden yapılan panel veri analizini içermektedir. Kurumsal değişkenlerin rekabet gücü üzerindeki uzun vadeli etkilerini gösteren kat sayılara ulaşmak üzere Panel ARDL yöntemi tercih edilmiştir. Model (1)'e ait Panel ARDL sonuçları MRW büyüme modeline ait nüfus (pop), beşeri (eduindex) ve fiziki sermaye (fixcapital) göstergelerinin; mülkiyet hakları (propright), parasal özgürlük (moneyfree), finansal özgürlük (finfree) ve ticari özgürlük (tradefree) olmak üzere iktisadi kurumlara ait göstergelerin rekabet gücü üzerindeki etkilerinin pozitif ve anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model (2)' de büyüme modeline ait değişkenlerden nüfus (pop) değişkeninde anlamsız sonuçlar elde edilirken; fiziki sermaye (fixcapital) ve beşeri sermaye (eduindex) değişkenlerinde Model (1)' e benzer sonuçlar elde edilmiştir. Diğer yandan politik kurumlara dair göstergelerden politik istikrar ve şiddet yokluğu istatistiksel olarak anlamsızdır. Güce eşit erişim (equalacces), düzenleyici sistemin kalitesi (regulatoryqua) ve politik istikrar / şiddet yokluğu (polstab) değişkenleri rekabet gücü ile anlamlı ve pozitif bir ilişki içinde olmasına karşın; kaynak dağılımda eşitlik (equaldist) değişkeninde anlamlı ve negatif sonuçlara ulaşılmıştır.

²⁷ Model (1) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD

²⁸ Model (2) için seçilmiş OECD ülkeleri; Avustralya, Avusturya, Belçika, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cumhuriyet, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, G. Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, Slovakya, Slovenya, G. Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere, ABD

MRW büyüme modeline ait nüfus değişkeni için yüzdelerle nüfus artışı verisi kullanılmaktadır. Nüfus değişkeninde görülen pozitif yönlü varyasyonlar iş gücünü artıran, iç pazar hacmini genişleten unsurlardır. Nüfus artışı ekonominin üretkenlik düzeyini geliştirirken, rekabeti de teşvik etmektedir. Beşeri sermaye göstergesindeki artış, yani daha yüksek eğitim seviyesi ekonominin daha yüksek katma değerli çıktıya sahip olması, rekabet edebilirliğini güçlendirmesi ile sonuçlanacaktır. Üretim sürecinin önemli bir parçası olan fiziki sermaye değişkeninin temsili için brüt sabit sermaye oluşumunun GSYİH' ya oranı kullanılmaktadır. Brüt sabit sermaye oluşumundaki yükseliş benzer şekilde üretkenlik üzerindeki etkisiyle ekonominin rekabetçi gücünü olumlu yönde etkilemektedir.

Model (1)' de iktisadi kurumlara dair göstergelerden mülkiyet haklarının ekonomi için önemi yazınında birçok kez kanıtlanmıştır. Mülkiyet haklarının korunmadığı bir ekonomide sözleşmelerden doğan yükümlülükleri yerine getirmekte çok fazla zaman ve para harcayan piyasa aktörlerinin yatırım yapmaktan uzaklaşmaları kaçınılmazdır. Bir varlığı ve yaratabileceği getirileri kontrol eden; yatırım, yenilik, ticaret ve bakım verme haklarını tanıyan, tüm bu hakların güvenliğini sağlayan ekonomik faaliyetlere katılım güçlü bir piyasa ekonomisinin alt yapısıdır. Beklentiler ve toplumdaki güven düzeyi üzerindeki etkileri ile mülkiyet hakları; ekonominin verimliliğini dolayısıyla da rekabet edebilirliğini doğrudan etkilemektedir.

Heritage Vakfı'na göre finansal özgürlük; bankacılık sistemi için bir verimlilik ölçütüdür. Finansal özgürlük ve onunla gelen verimlilik finans sektörünün hükümet kontrolü ve müdahalesinden bağımsızlığıyla ilişkilidir. Bankalar, sigorta şirketleri ve sermaye piyasasında devlet mülkiyeti rekabet ve hizmet kalitesinde düşüşle sonuçlanmaktadır. Mirzaei ve Moore (2014)'e göre, finansal özgürlük gelişmiş ülkeler için rekabet edebilirliğin itici güçlerinden biridir. Finansal kurumlarda özgürlüğün derecesi ne kadar yüksekse bankalar, yatırımcılar vb. iktisadi aktörler için işlem maliyetleri o kadar düşmektedir. Finansal sistem özgürleştikçe verimliliği artacak, sistemin dolayısıyla da ekonominin rekabetçi bir yapıya bürünme olasılığı yükselecektir. Rekabetçi ekonomiler özgürlükçü ve buna bağlı olarak güçlü finansal sisteme sahip ekonomilerdir. Finansal sistem işlem maliyetlerini düşürerek, tasarruf ve yatırımları teşvik ederek, tasarrufları üretken yatırımlara dönüştürerek rekabetçi piyasa yapısının oluşumunu desteklemektedir.

Model (1)' de iktisadi kurumlar kapsamında kullanılan parasal özgürlük değişkeni serbest piyasa ekonomisinin korunması için esastır. Parasal özgürlük, fiyat istikrarının bir ölçütü enflasyon ve fiyat kontrolleri aracılığıyla değerlendirilmektedir. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerini bozmaktadır. Herhangi bir ekonomik müdahale olmaksızın fiyat istikrarının sağlanması serbest piyasa ekonomisi için önemlidir. Piyasa odaklı kurumsal ortam, ekonomik birimlere istikrarlı ve öngörülebilir bir atmosfer, uygun teşvik setleri sunabilmelidir. Parasal özgürlüğü sağlayan bir ekonomide kaynak tahsisi verimli biçimde gerçekleştirilirken, ekonomik birimlerin üretken katılımı dolayısıyla rekabet desteklenmektedir.

Başarılı büyüme performansı gösteren ülkeler küresel ticaretten yurttaşları için yeni ekonomik fırsatlar yaratabilen ülkelerdir. Küresel piyasalara entegre olmuş ekonomiler verimlilik, yenilik, üretkenlik ve uzun vadeli sürdürülebilir bir kalkınma refah küresel ekonomik güçlerden yararlanmaktadır. Küresel ticarete katılımı ile ekonominin piyasa büyüklüğü artırılmakta, üretebileceği potansiyel değerler yoluyla yeni ekonomik fırsatlar yaratmaktadır. Ticari dışa açıklık özel sektörün istihdam yaratma potansiyelini, vatandaşlara ürün ve hizmetlerde sunulan seçenekleri, üretim ve tüketimde özgürlüğü artırmaktadır. Küresel rekabet, uzmanlık ve teknolojiyle karşılaşan firmalar ve ekonomi inovasyon ve üretkenlikte iyileştirmelere yönelecektir. Ticari ilişkilerde birlikte artan ekonomik bütünleşme ülkelerarası bağları güçlendirirken barış ve istikrara katkı sağlamaktadır. Küreselleşen Dünya ekonomileri ile birlikte ticaret ve rekabet; büyüme, üretkenlik ve verimliliğin ana unsuru haline gelmektedir. Ticaret özgürlüğünün yarattığı potansiyel ekonomik faydalar ülkenin rekabet edebilirliğine güç kazandırmaktadır.

Politik kurumların rekabet gücü üzerindeki etkilerini incelemek üzere belirlenen değişkenlerden ilki kaynak dağılımında eşitlik değişkenidir. Kaynak dağılımında eşitlik maddi ve maddi olmayan kaynakların toplumsal dağılım biçiminin gözlemlenmesi aracılığıyla ölçülmektedir. Kaynakların eşit dağılımı birçok sürdürülebilir ekonomik büyüme, kalkınma projesi tarafından daha düşük yoksulluk oranları; gıda, su, barınma, eğitim ve sağlık gibi mal ve hizmetlerin dağılımında etkinlik, vatandaşın siyasete ve hükümete katılımında artış ile ilişkilendirilmektedir. Rekabet odaklı bir bakış açısıyla kaynak dağılımında eşitlik, fırsat eşitliği kötü bir iktisadi hedefdir. Saf fırsat eşitliği liberal sistem için verimsiz ve totaliter bir yaklaşım olarak görülmektedir. Eşitsizlik piyasa ekonomisinin kaçınılmaz bir sonucu olmakla birlikte belirli bir düzeyde toplum için

zararsız hatta rekabete dolayısıyla üretkenliğe, inovasyona katkısı ile iktisadi ve toplumsal açıdan yararlıdır.

Eşitsizlik her açıdan tarihsel bir olgu, tüm dünya toplumları tarafından yüzleşilen bir hakikattir. İktisadi ve yönetsel olarak asıl sorun eşitsizlik değil, yolsuzluk, yozlaşmış sistemler tarafından gelişimi ve ulaşımı engellenen fırsatlardır. İdeal bir ülke yönetimi zenginlik ve statü fırsatları peşinde koşan vatandaşları için özgür ve sağlıklı ortamı besleyen ve koruyandır. Kaynakların eşit dağıldığı, sıfır toplamı politik ve iktisadi sistemlerin rekabet ortamına zarar vereceği öngörülmektedir. Sağlıklı düzeylerde eşitsizlik, sağlıklı bir meydan okuma ve rekabet için gereklidir. Korumacı, otoriter, totaliter, oligarşik yönetimlerin kaynak dağılımında eşitlik sağlama girişimleri genellikle serveti yoğunlaştırmaktadır.

Toplumda mevcut tüm grupların politik süreçlere katılma, siyasi güç pozisyonlarında hizmet etme, sorunlarını gündeme getirme ve politika oluşumunu etkileme açısından fiili yetenekleri güce eşit erişim değişkeni aracılığıyla değerlendirilmektedir. İdeal demokratik bir sistem, serbest piyasa ekonomisine oldukça benzemektedir. Schumpeter (1942)' a göre ideal siyasi demokrasi; siyasi güç elde etmek isteyen bireylere, geniş seçmen kitlesinin oyları için tamamen serbest ve adil bir rekabet ortamı sağlayan kurumsal düzenlemelerden oluşmaktadır. Bireyin siyasi güç elde etme sürecinde herhangi bir maliyetle ya da yapay bir engelle karşılaşmadığı demokratik sistemler ile serbest girişim, rekabet, özgürlük ve liberal girişimlerin destekleyen ekonomik sistem birçok yönden benzerlik göstermektedir.

Rekabetçi piyasa ekonomilerinde herhangi bir firmanın ilk amacının tüketiciler tarafından tercih edilmek olması gibi iktidara gelmek isteyen herhangi bir siyasi partinin ya da siyasi güç elde etmeye çalışan bireyin ilk amacı seçmenler tarafından desteklenmektir. Firmanın tüketici ihtiyaçlarına yanıt verme, piyasada güç ve prestij elde etme, karını maksimize etme gibi birçok kalıplaşmış davranışı siyasi partilerin seçmen istek ve ihtiyaçlarını gündeme getirme, politika oluşum süreçlerini etkileme, iktidara gelme ve gelir elde etme isteği birçok yönden benzerdir. Vatandaşın politik süreçlere katılımını destekleyen kurumsal sistem demokratik yönetime, demokratik yönetim rekabetçi piyasa ekonomisine güç kazandırmaktadır.

Düzenleyici sistemin kalitesi, hükümetin özel sektör girişimlerini, serbest piyasa ekonomisini ve ülkenin uluslararası rekabet edebilirliğini teşvik eden sağlam politikalar

ve düzenlemeler oluşturma ve uygulama becerisiyle ilişkilidir. Politika ve düzenlemeler, hükümet için haksız rekabet uygulamalarının, ayrımcı tarife ya da vergi sistemlerinin, yabancı ya da yerli girişimler için iş kurma maliyetlerinin, mal ve hizmet pazarlarında yeni rakipler için giriş engellerinin, piyasa rekabet düzenlemelerinin etkinliğinin kontrolünde en etkili araçlardır. Düzenleyici sistem, kriz dönemlerinde, krizin sosyal ve ekonomik etkilerinin giderilmesinde hayati önem taşımaktadır. Güvenilir, uluslararası eşgüdümlü ve iyi uygulanan düzenleyici sistem krize bağlı yaptırımların vatandaş, işletme ve kamu sektörü üzerinde yaratabileceği gereksiz idari yüklerin önüne geçmektedir. Ekonomilerin kriz ya da olağan dönemlerde etkin ve sağlıklı işleyen bir düzenleyici sisteme sahip olmaları; rekabetçi sistemin ve serbest piyasa ekonomilerinin korunması gibi birçok açıdan önemlidir. Düzenleyici sistemin kalitesi kriz müdahalesinin, kriz sonrası ekonomik ve sosyal toparlanmanın ötesinde gelecekteki krizlere hazır bir piyasa sistemi geliştirmenin merkezinde yer almaktadır.

Adaletli, şeffaf ve istikrarlı bir politik sistem ekonomik büyümenin, kalkınmanın ve rekabet gücünün gerektirdiği ortamı sağlamaktadır. En temel biçimiyle politik istikrar, geleceğe dair belirsizlikleri gidermesi ile ekonomik faaliyetlerde bulunmak isteyen bireylerin, iktisadi karar birimlerinin geleceğe dair öngörülerini geliştirmekte ve uzun vadede ekonomik faaliyetlere katılımı artırmaktadır. Politik istikrar özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük öneme sahip olmakla birlikte ekonominin uluslararası rekabet gücü kazanım sürecini hızlandırmaktadır. Politik istikrarın ya da istikrarsızlığın iktisadi ve toplumsal göstergeler ile etkileşimi farklı birçok kanal üzerinden analiz edilmektedir. İstikrarsızlık; yönetim zafiyetleri, değişimleri ya da belirsizlikleri, silahlı çatışma, sosyal huzursuzluk, uluslararası gerilimler, iç ya da dış çatışma, etnik gerilim sonucu ortaya çıkabilmektedir. Politik istikrarsızlık verimlilik üzerinde doğrudan etkiye sahip olup tüm piyasanın işleyişini değiştirebilmektedir.

Belirsizlik hali hane halkının ve yabancı yatırımcıların yatırım kararlarını olumsuz etkilemektedir. Hane halkı değersizleşeceği düşüncesi ile tasarruf eğilimlerini azaltırken tüketimlerini artıracaktır. Yatırımcılar sabit sermaye yatırımlarını erteleyecek, likit ve spekülatif yatırım araçlarına yönelecektir. Dışa açık ekonomilerde, sermayenin yurtdışına çıkışına ve ulusal para biriminde değer kaybına neden olmaktadır. İstikrarsızlığın iç piyasada reel ve finansal sektöre etkisi dış piyasalara da yansımakta, ülkeden çıkan sermayeye paralel olarak düşen ihracat kapasitesi ile cari açık sorunları ortaya çıkmaktadır. Politika yapımcıların geleceğe ilişkin beklentilerinde ortaya çıkan

belirsizlik, optimal olmayan politik karar ve uygulamalara neden olmaktadır. Politik rejim değişiklikleri genellikle beraberinde ekonomik rejim değişikliklerini de getirmektedir. Seçim dönemlerinde tekrar iktidara gelmek isteyen hükümetler kısa vadeli, verimsiz, ama oy toplama potansiyeli yüksek harcamalara, popülist politikalara, yeniden seçilme kaygısı ile rant kollama faaliyetlerine yönelmektedir.

Politik istikrarsızlık; kaynakların verimsiz kullanımı, enflasyon ve özel sektör yatırımları üzerinde dışlama etkisi ile sonuçlanmaktadır. Verimsiz kaynak kullanımı eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlere yapılan harcamaları ve hizmetlerin kalitesini düşürerek beşeri sermaye göçüne sebep olmaktadır. Ekonomik sistemdeki bozulma sosyo-politik istikrarsızlığı beraberinde getirmektedir. Hükümetin rant kollama eğilimi, özel çıkar gruplarının oluşumuna, yolsuzluğa, gelir ve fırsat eşitsizliğine yol açmaktadır. Politik istikrarsızlık öncelikle piyasa işleyişine daha sonra toplumsal düzene etkileri ile ekonominin rekabet edebilirliğini baltalamaktadır ve istikrarlı bir politik sistemden tam tersi etki beklenmektedir.

Bu çerçevede çalışmaya ait bulgular; kurumsal yazın ve kuramı desteklemektedir. Rekabet gücü üzerinde etkileri incelenmek istenen iktisadi ve politik kurumları temsil etmek üzere seçilen tüm değişkenler anlamlı ve teoriye uygun sonuçlar vermekte ve panel ARDL yöntemi kurumsal değişkenlerin rekabet gücü üzerindeki uzun dönem etkilerin incelenmesine olanak sağlamaktadır. Rekabet edebilirlik; ulusal ekonomiyi, piyasaları, ticari faaliyetleri, kurumsal ve toplumsal yapıyı, altyapı ve sürdürülebilirliği ele alış biçimiyle ekonomik performansa ilişkin çok boyutlu bir kapsam sunmaktadır. İktisadi kurumların etkinliği MRW büyüme modeli çerçevesinde mülkiyet hakları, finansal, parasal ve ticari özgürlük değişkenleri aracılığıyla analiz edilmiş; her bir değişken anlamlı ve pozitif sonuçlar vermiştir. Benzer biçimde kaynak dağılımında eşitlik, güce eşit erişim, politik istikrar ve şiddet yokluğu, düzenleyici sistemin kalitesi değişkenleri üzerinden incelen politik kurumların rekabet gücü üzerindeki etkileri öngörülene uygundur.

Son olarak kurumsal kalite ve rekabet gücü indekslerine ait ölçüm yöntemleri, değişkenler, kapsamaları ve kavramları ele alış biçimleri sürekli olarak gelişim göstermektedir. Bu gelişmeler ışığında kurumsal çerçeve ve ekonomik performans yazını daimi yenilik ve genişleme göstermektedir. Çalışma ekonomik performansa dair farklı yaklaşımlar benimsenmesi, farklı kurumsal faktörler ile ilişkilendirilmesi ve analizlerin

farklı büyüme modelleri üzerinde temellendirilmesi yoluyla gelişime ileri analizlere uygundur.

Covit salgını ve izleyen dönemde reel, parasal ve finansal piyasalarda zayıf makroekonomik temeller altında, optimal altı mikro ekonomik piyasa yapılarıyla üretim yapan, Türkiye başta olmak Kırılgan Beşli ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri ve bazı Asya ülkelerinde yüksek işlem maliyetleriyle çalışan piyasalarda, düşük fiyat/kalite performansına ek olarak, ekonomik ve politik kurumların kalitesi bozularak, küresel rekabet karşısında refah kaybı yaratmıştır.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D., Johnson, S., ve Robinson, J. (2001). The colonial origins of comparative development: An empirical investigation. *American economic review*, 91(5), 1369-1401. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w7771/w7771.pdf
- Acemoğlu, D., Robinson, J. (2008). The role of institutions in growth and development. In *Leadership and Growth* (Vol. 10, p. 135). The World Bank. [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=BuuniFFyRD4C&oi=fnd&pg=PA135&dq=Acemoglu,+D.,+Robinson,+J.+\(2008\).+The+role+of+institutions+in+growth+and+development+\(Vol.+10\).+Washington+DC:+World+Bank.&ots=VmoBIId1T5Q&sig=ibYQt_NPnf3eCKV9eDQzfnhxXP4&redir](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=BuuniFFyRD4C&oi=fnd&pg=PA135&dq=Acemoglu,+D.,+Robinson,+J.+(2008).+The+role+of+institutions+in+growth+and+development+(Vol.+10).+Washington+DC:+World+Bank.&ots=VmoBIId1T5Q&sig=ibYQt_NPnf3eCKV9eDQzfnhxXP4&redir)
- Ahmad, M., Hall, S. G. (2017). Economic growth and convergence: Do institutional proximity and spillovers matter?. *Journal of Policy Modeling*, 39(6), 1065-1085. https://leicester.figshare.com/articles/journal_contribution/Economic_growth_and_convergence_Do_institutional_proximity_and_spillovers_matter_/10237850/files/18476630.pdf
- Aiginger, K., Bärenthaler-Sieber, S., ve Vogel, J. (2013). Competitiveness under new perspectives. *WWWforEurope Working Paper*, (44). https://www.econstor.eu/bitstream/10419/125699/1/WWWforEurope_WPS_no44_MS46.pdf
- Akal, M., Kabasakal, A., Gökmenoğlu, S. M. (2012). OECD Ülkelerinin Rekabet Gücünü Açıklayıcı Kurumsal ve Karma Modeller. *Business & Economics Research Journal*, 3(1), 109-130. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/46300517/Explaining_Competitiveness_of_OECD_Count20160607-3457-bw4k35.pdf?1465282916=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DExplaining_Competitiveness_of_OECD_Count.pdf&Expires=1623114213&Signature=dvdx~FuU
- Akerlof, G. (1970). The market for lemons. *Quarterly journal of Economics*, 84(3), 488-500.
- Aktan, C. C., Yay, S. (2018). Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi Douglass C. North'un İktisat Bilimine Katkıları: Yeni İktisat Tarihi Ve Kurumsal İktisat. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 62-82. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/686475>
- Altıntaş, H., Mercan, M. (2015). Ar-Ge Harcamaları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Panel Eşbütünlüşme Analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 345-376.
- Arslan, N., Tatlıdil, H. (2012). Defining and measuring competitiveness: a comparative analysis of Turkey with 11 potential rivals. *International Journal of Basic & Applied Sciences*, 12(1), 31-43. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.418.4612&rep=rep1&type=pdf>
- Aspalter, C. (2003). The state and the making of the welfare system in India. *Journal of National Development*, 3(1), 149-79.

- ASER. (2019). Annual Status of Education Report (Rural) 2018
<http://img.asercentre.org/docs/ASER%202018/Release%20Material/aserreport2018.pdf>
- Ataç, E. (2018). AB Sosyal Boyutunun Geleceği.
<https://www.ikv.org.tr/images/files/AB%20SOSYAL%20BOYUTUNUN%20GELECE%C4%9E%C4%B0.pdf>
- Atun, R., De Andrade, L. O. M., Almeida, G., Cotlear, D., Dmytraczenko, T., Frenz, P., Wagstaff, A. (2015). Health-system reform and universal health coverage in Latin America. *The Lancet*, 385(9974), 1230-1247.
- Ayal, E. B., Karras, G. (1998). Components of economic freedom and growth: An empirical study. *The Journal of Developing Areas*, 32(3), 327-337.
<https://www.jstor.org/stable/4192775?seq=1>
- Ayres, C. E. (1966). The nature and significance of institutionalism. *The Antioch Review*, 26(1), 70-90.
- Aytun, C., & Akin, C. S. (2014). Kurumsal Kalite ve Ekonomik Büyüme: Panel Nedensellik Analizi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 89-100..
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data* (Vol. 3). Chichester: John Wiley & sons.
- Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The quarterly journal of economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, R. J. (1996). Democracy and growth. *Journal of economic growth*, 1(1), 1-27.
- Barro, R. J. (1999). Determinants of democracy. *Journal of Political economy*, 107(S6), 158-183.
- Bartha, Z. (2008). Competitiveness and institutional change in Hungary.
- Bayraktar, Y., Kaya, H. İ. (2016). Yeni ekonomi ve değişen rekabet anlayışı: karşılaştırmalı bir analiz. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 11(1), 89-106.
- Becherair, A. (2014). Institutions and Economic Growth in the MENA Countries: An Empirical Investigation by Using Panel data model.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. Penguin Books.
- Berggren, N. (1999). Economic freedom and equality: Friends or foes? *Public choice*, 100(3), 203-223.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The review of economic studies*, 47(1), 239-253.
- Britnell, M. (2015). In search of the perfect health system. Macmillan International Higher Education.
- BSBİ Grubu. (2001). Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler.
http://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/f96613235062963_ek.pdf

- Buchanan, J. M., & Musgrave, R. A. (1999). *Public finance and public choice: two contrasting visions of the State*. MIT press.
- Buitrago, R. E., & Camargo, M. I. B. (2021). Institutions, institutional quality, and international competitiveness: Review and examination of future research directions. *Journal of Business Research*, 128, 423-435.
- Büberkökü, Ö. (2014). Yükselen piyasa ekonomilerinde uluslararası satın alma gücü paritesi: panel koentegrasyon testlerinden kanıtlar. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 8(1), 117-139.
- Campbell, J. L., & Pedersen, O. K. (2006). Institutional Competitiveness in the Global Economy: Denmark and the United States. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.588.8834&rep=rep1&type=pdf>
- Çetin, T. (2012). Yeni kurumsal iktisat. *Sosyoloji Konferansları*, 45, 43-73.
- CITEGO. (2021). The Social Functions of Property in Latin America. http://www.citego.org/bdf_fiche-document-1356_en.html
- Coase, R. H. (1937). The Nature of the Firm. *Economica, New Series*, 4(16), 386-405.
- Commons, J. R. (1931). Institutional economics. *The American economic review*, 648-657.
- Competitiveness Advisory Group, (Ciampi Group), “Enhancing European Competitiveness”. First report to the President of the Commission, the Prime Ministers and the Heads of State, June 1995.
- Dainow, J. (1966). The civil law and the common law: some points of comparison. *Am. J. Comp. L.*, 15, 419.
- Delgado, M., Ketels, C., Porter, M. E., & Stern, S. (2012). *The determinants of national competitiveness*. National Bureau of Economic Research.
- Demsetz, H. (1967). Monopolistic Competition: A Reply. *The Economic Journal*, 412-420.
- Derya, H. (2017). Kurumsal İktisadın Katkıları Üzerine Değerlendirme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1092-1110.
- Dobnik, F. (2011). Energy consumption and economic growth revisited: structural breaks and cross-section dependence. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/61681/1/722386206.pdf>
- Easton, S. T., & Walker, M. A. (1997). Income, growth, and economic freedom. *The American Economic Review*, 87(2), 328-332.
- Eggertsson, T. (1990). *Economic behavior and institutions: Principles of Neoinstitutional Economics*. Cambridge University Press.
- Eicher, T., García-Peñalosa, C., & Teksoz, U. (2006). How do institutions lead some countries to produce so much more output per worker than others? In *Institutions, development and economic growth* (pp. 178-220). The MIT Press.

- European Commission. (2021). European Financial Stabilisation Mechanism. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/european-financial-stabilisation-mechanism-efsm_en
- Falkowski, K. (2018). Institutional Determinants of the Competitiveness of EU and Non-EU Central and Eastern European Countries. *European Integration*, (274).
- Feng, Y. (1996). Democracy, political stability and economic growth. *British Journal of Political Science*, 391-418.
- Figankaplan, T. (2017). Ekonomik Büyüme ve Kurumsal Kalite İlişkisi: Bir Panel Veri Analizi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11(1), 65-91.
- Fraser Enstitüsü. "Approach" . Erişim: 21.08.2021 <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/approach>.
- Freedom House. "About the Report" . Erişim: 21.08.2021 <https://freedomhouse.org/report/freedom-world>
- Frees, E. W. (1995). Assessing cross-sectional correlation in panel data. *Journal of econometrics*, 69(2), 393-414.
- Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. *Journal of the american statistical association*, 32(200), 675-701.
- Gençoğlu, P., Kuşkaya, S., & Büyüknalbant, T. (2020). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Sağlık Harcamalarının Sürdürülebilirliğinin Panel Birim Kök Testleri İle Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(4), 1283-1297.
- Gökmenoğlu, S. P., Akal, M., & Altunışık, R. (2012). Ulusal Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Değerlendirmeler. *Competition Journal*, 13(4).
- Greif, A. (2006). *Institutions and the path to the modern economy: Lessons from medieval trade*. Cambridge University Press.
- Gujarati, D. N., Porter, D. C., & Gunasekar, S. (2012). *Basic econometrics*. Tata McGraw-Hill Education.
- Günel, B., & Özel, H. (2005). Rekabet Politikalarının Esasları. *Piyasa Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Güvemli, O., & Özbirecikli, M. (2011). Türkiye'de bağımsız muhasebe denetiminin gelişim süreci 1990-2011. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (1), 146-180.
- Gwartney, J. D., Holcombe, R. G., & Lawson, R. A. (2004). Economic freedom, institutional quality, and cross-country differences in income and growth. *Cato Journal*, 24, 205.
- Hall, R. E., & Jones, C. I. (1999). Why do some countries produce so much more output per worker than others? *The quarterly journal of economics*, 114(1), 83-116.
- Hamilton, W. H. (1919). The institutional approach to economic theory. *The American Economic Review*, 9(1), 309-318.

- Hamilton, W. H. (1932). Institution. *Encyclopedia of the social sciences*, 8, 84-89.
- Harrod, R. F. (1939). An essay in dynamic theory. *The economic journal*, 49(193), 14-33.
- Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 1251-1271.
- Helgason, M. (2010). Institutional quality and economic growth-A comparison across development stages.
- Hegedüs, D. (2020). *Varieties of Democracy: Measuring Two Centuries of Political Change*. Cambridge University Press.
- The Heritage Foundation. (2021). *2021 Index Of Economic Freedom*. Washington.
- Heritage Foundation. (2021). About The Index. <https://www.heritage.org/index/about> (23.08.2021)
- Hira, A., & Hira, R. (2000). The new institutionalism: Contradictory notions of change. *American Journal of Economics and Sociology*, 59(2), 267-282.
- Hodgson, G. (2008). The emergence of the idea of institutions as repositories of knowledge. In *The Institutions of the Market: Organizations, Social Systems, and Governance* (pp. 23-40). Oxford University Press.
- Hodgson, G. M. (2000). What is the essence of institutional economics? *Journal of economic issues*, 34(2), 317-329.
- Hollingsworth, J. R. (2000). Doing institutional analysis: implications for the study of innovations. *Review of international political economy*, 7(4), 595-644.
- Holmes, O. W. (2009). *The common law*. Harvard University Press.
- Huemer, S., Scheubel, B., & Walch, F. (2013). Measuring institutional competitiveness in Europe. *CESifo Economic Studies*, 59(3), 576-608.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 115(1), 53-74.
- Institute For Strategy & Competitiveness. "Competitiveness & Economic Development". Erişim: 4.08.2021 <https://www.isc.hbs.edu/competitiveness-economicdevelopment/Pages/default.aspx>
- Intellectual Property Strategy Headquarters. (2016). Intellectual Property Strategic Program 2016. https://www.kantei.go.jp/jp/singi/titeki2/kettei/chizaikeikaku20160509_e.pdf
- Ivrendi, M., & Guloglu, B. (2010). Monetary shocks, exchange rates and trade balances: Evidence from inflation targeting countries. *Economic Modelling*, 27(5), 1144-1155.
- Jalilian, H., Kirkpatrick, C., & Parker, D. (2006). Creating the conditions for international business expansion: the impact of regulation on economic growth in developing countries—a cross-country analysis. *World development*, 35(1), 87-103.
- James, W., & Burkhardt, F. (1975). *Pragmatism*. Harvard University Press.

- Japan Patent Office. (2018). The Enforcement of the Intellectual Property Rights in Japan. https://www.jpo.go.jp/e/news/kokusai/developing/training/textbook/document/index/66_enforcement.pdf
- Kapetanios, G., Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2011). Panels with non-stationary multifactor error structures. *Journal of econometrics*, 160(2), 326-348.
- Karaaslan, A., & Tuncer, G. (2010). Uluslararası rekabet gücünün artırılmasında temel devlet politikaları.
- Kara, A. H., & Orak, M. (2008). Enflasyon hedeflemesi. Krizler, Para ve İktisatçılar, Ed. Ercan Kumcu, İstanbul: Remzi Kitabevi, 81-157.
- Karabıyık, İ., & Metin, U. (2010). Türkiye'de 1980 sonrası uygulanan IMF destekli istikrar programlarının ekonomik açıdan değerlendirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2), 37-58.
- Ketels, C.H.M. (2006). Michael Porter's Competitiveness Framework- Recent Learnings and New Research Priorities. *J Ind Compet Trade*, No: 6(2), s.117.
- Khan, M. (2009). Is " Good Governance" an appropriate model for governance Reforms? The relevance of East Asia for developing Muslim countries.
- Kim, H., & Hoskisson, R. E. (2015). A resource environment view of competitive advantage. *In emerging economies and multinational enterprises*, 28, 95-140.
- Kırankabeş, M. C. (2006). Küresel Rekabet Gücü Boyutunda AB Ülkeleri ile Türkiye'nin Karşılaştırmalı Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 231-253.
- Knack, S., & Keefer, P. (1995). Institutions and economic performance: cross-country tests using alternative institutional measures. *Economics & Politics*, 7(3), 207-227.
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: a dangerous obsession. *Foreign Aff.*, 73, 28.
- Lan, Z. (2000). Understanding China's administrative reform. *Public Administration Quarterly*, 437-468.
- Lee, C. (2010). An institutional perspective of national competitiveness. *The Singapore Economic Review*, 55(04), 671-683.
- Levin, A., Lin, C. F., & Chu, C. S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of econometrics*, 108(1), 1-24.
- Li, B. (2018). Welfare state changes in China since 1949. In *Routledge handbook of the welfare state* (pp. 208-222). Routledge.
- Mahmood, K., & Azid, T. (2011). Economic Freedom Verses Economic Growth: Cross Countries Analysis in the form of ARDL approach. *Asian Economic and Financial Review*, 1(1), 14.
- Mankiw, N., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 107(2), 107-437.
- Marcussen, M., & Kaspersen, L. B. (2007). Globalization and institutional competitiveness. *Regulation & Governance*, 1(3), 183-196.

- North, D. C. (1986). The new institutional economics. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 142(1), 230-237.
- North, D. C. (1977). The new economic history after twenty years. *American Behavioral Scientist*, 21(2), 187-200.
- North, D. C. (1991). Institutions. *The Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 97-112.
- North, D. C. (1994). Economic performance through time. *The American economic review*, 84(3), 359-368.
- North, D. C. (2005). An Outline of the Process of Economic Change. In *In Understanding the Process of Economic Change* (pp. 1-8). Princeton University Press.
- North, D. C. (2010). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans (G. Ç. Güven, Trans.). Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- OECD. (2019). Better Regulation Practices across the European Union. <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264311732-en/index.html?itemId=/content/publication/9789264311732-en>
- OECD. (2020). Education Policy Outlook Turkey. <https://www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Turkey-2020.pdf>
- Orhan, S. S. (2016). In The New Institutional Economics Approach R. Coase And Law, D. North And Social Psychology Context: Pluralist Approach Opportunities In Economics. *Sosyoekonomi*, 24(28), 189-208.
- Orhan, S. S. (2016). The Visible Hand of Economics: Institutional Change Performance and Sustainable Institutional Development. *Sosyoekonomi*, 24(29), 73-92.
- Ostrom, E. (2008). Institutions and The Environment. *Economic affairs*, 28(3), 24-31.
- Özdamar, G. (2015). Türkiye Ekonomisinde Döviz Kuru Geçiş Etkisi: ARDL-Sinir Testi Yaklaşımı Bulguları. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(32), 66-97.
- Pedersen, O. K. (2008). Institutional Competitiveness: How Nations Came to Compete. In *The Oxford handbook of comparative institutional analysis*.
- Pedroni, P. (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 653-670.
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric theory*, 597-625.
- Peirce, C. S. (1878). How to Make Our Ideas Clear. *Popular Science Monthly*, 12, 286-302.
- Pesaran, M. H., & Smith, R. (1995). Estimating long-run relationships from dynamic heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 68(1), 79-113.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1997). Pooled estimation of long-run relationships in dynamic heterogeneous panels.
- Pesaran, M. H., & Smith, R. P. (1998). Structural analysis of cointegrating VARs. *Journal of economic surveys*, 12(5), 471-505.

- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. P. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American statistical Association*, 94(446), 621-634.
- Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogeneous panels with a multifactor error structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.
- Pesaran, M. H. 2004. General diagnostic tests for cross section dependence in panels. University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No. 0435.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of applied econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. (2015). Testing weak cross-sectional dependence in large panels. *Econometric reviews*, 34(6-10), 1089-1117.
- Pesaran, M. H. (2021). General diagnostic tests for cross-sectional dependence in panels. *Empirical Economics*, 60, 13-50.
- Pinto, P. M., & Timmons, J. F. (2005). The political determinants of economic performance: Political competition and the sources of growth. *Comparative Political Studies*, 38(1), 26-50.
- Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Competitive Intelligence Review*, 1(1), 14.
- Porter, M. (2009) "Clusters and Economic Policy: Aligning Public Policy with the New Economics of Competition." Institute for Strategy and Competitiveness. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=46864>
- Potter, H. (2015). *Law, liberty and the constitution: A brief history of the common law*. Boydell & Brewer Ltd.
- Pradhan, D. (2011). Education in Republic of India. Literacy, 3
- Prawda, J. (1993). Educational decentralization in Latin America: lessons learned. *International journal of educational development*, 13(3), 253-264.
- President's Commission on Industrial Competitiveness. (1985). Report of the President's Commission on Industrial Competitiveness.
- Richter, R. (2005). The new institutional economics: its start, its meaning, its prospects. *European Business Organization Law Review*, 6(2), 161-200.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for high-quality growth: what they are and how to acquire them. *Studies in comparative international development*, 35(3), 3-31.
- Rodrik, D., Subramanian, A., & Trebbi, F. (2004). Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development. *Journal of economic growth*, 9(2), 131-165.
- Rutherford, M. (2001). Institutional economics: then and now. *Journal of economic perspectives*, 15(3), 173-194.
- Ruttan, V. W., & Hayami, Y. (1984). Toward a theory of induced institutional innovation. *The Journal of development studies*, 20(4), 203-223.

- Sala-i-Martin, X. (2016). It matters how competitive your country is. Here are three reasons why, <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/it-matters-how-competitive-your-country-is-here-are-three-reasons-why/> (09.08.2021)
- Schumpeter, J. (1954). *History of economic thought*. London, George. <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>
- Schumpeter, J. A., & Nichol, A. J. (1934). Robinson's economics of imperfect competition. *Journal of political economy*, 42(2), 249-259.
- Šegota, A., Tomljanović, M., & Huđek, I. (2017). Contemporary approaches to measuring competitiveness—the case of EU member states. *Journal of Economics and Business*, 35(1), 123-150.
- Siudek, T., & Zawajska, A. (2014). Competitiveness in the economic concepts, theories and empirical research. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*, 13(1).
- Selznick, P. (1996). Institutionalism" old" and" new. *Administrative science quarterly*, 270-277.
- Smith, A. (2016). Milletlerin Zenginliği. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The quarterly journal of economics*, 70(1), 65-94.
- Stadnyk, V., Sokoliuk, G., Goncharuk, A. & Matviiets, O. (2019). Institutional Factors of Competitiveness and Development of the National Economy. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 99, 376-380.
- Stadnyk, V., Sokoliuk, G., & Holovchuk, J. (2019). Institutional component of competitiveness risks and development of socio-economic systems. *Business Risk in Changing Dynamics of Global Village 2*, 28-40.
- Stanovnik, P., & Kovačič, A. (2000). *Measuring competitiveness of national economies with emphasis on Slovenia*. Ljubljana: Institute for Economic Research.
- Stojanovska, S., Kar, R., & Bhasin, N. (2017). The Institutional Determinate of Competitiveness: survey of selected emerging and EU countries. *Journal of Sustainable Development*, 7(17), 31.
- Şişman, Y. (2017). Türkiye’de Sosyal Politikanın Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-22.
- TCMB. (2021). Kurumsal Yapılanma. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Finansal+Istikrar/Kurumsal+Yapılanma>
- TCMB. (2021). Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b/program.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPAC E-26640b7b-9641-4c35-99ec-cd10a9d4e51b-m3fB7oF>
- The Center for Systemic Peace. “Data Page”. Erişim: 21.08.2021. <https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>

- The PRS Grup. “The International Country Risk Guide” . Erişim: 21.08.2021 <https://www.prsgroup.com/explore-our-products/international-country-risk-guide/>
- The World Bank. “Worldwide Governance Indicators” . Erişim: 21.08.2021 <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Documents>
- Topal, M. H. (2017). Vergi Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bir Kanıt. *Siyaset Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 183-206.
- Tsarouhas, D. (2016). Social policy in the EU and Turkey: the limits of Europeanisation. In *Turkey and the European Union* (pp. 161-179). Routledge.
- Uca, N., & Sümen, H. (n.d.). *Ülkelerin yolsuzluk algısının, lojistik performansının, dış ticaret hacminin ve küresel rekabet ilişkisinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi: Kavramsal model önerisi*. (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). <https://openaccess.maltepe.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12415/4115/447651.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Umutlu, G., Yılmaz, F. A., & Günel, S. (2010). Ekonomik Büyüme Farklılıklarının İncelenmesi: Oecd Ülkeleri İçin Bir Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22), 351-372.
- Uphoff, N. T. (1992). *Local institutions and participation for sustainable development*. London: Sustainable Agriculture Programme of the International Institute for Environment and Development.
- Uzay, N., & Koçak, E. (2018). Ülke risk göstergelerinin toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi: Türkiye üzerine bulgular. *Maliye Dergisi*, 175, 70-95.
- Valadao, M. A. P. (2009). Washington Consensus and Latin America Integration: MERCOSUR and the Road to Regional Inconsistencies-To Where are We Going Exactly. *Law & Bus. Rev. Am.*, 15, 207.
- Vdem Institute. (2018). *Codebook*. University of Gothenburg, V-Dem Institute. https://www.v-dem.net/media/filer_public/e0/7f/e07f672b-b91e-4e98-b9a3-78f8cd4de696/v-dem_codebook_v8.pdf
- V-dem Enstitüsü. “About V-Dem” . Erişim: 21.08.2021 <https://www.v-dem.net/en/about/>
- Veblen, T. (1898). Why is economics not an evolutionary science? *The quarterly journal of economics*, 12(4), 373-397.
- Veblen, T. (1899). *The theory of the leisure class*. <http://moglen.law.columbia.edu/LCS/theoryleisureclass.pdf>.
- Veblen, T. (2017). *The place of science in modern civilization*. Routledge.
- Vergil, H., & Teyyare, E. (2017). Crisis, institutional quality and economic growth. *Boğaziçi Journal*, 31(2), 1-19.
- Vijayaraghavan, M., & Ward, W. A. (2001). Institutions and economic growth: empirical evidence for a cross-national analysis. *Center for International Trade Working Paper*.

- Vlados, C., Chatzinikolaou, D., & Demertzis, M. (2019). Development, competitiveness and institutional modernisation: towards a new approach to the Greek crisis. *International Journal of Competitiveness*, 1(4), 293-318.
- Weede, E. (2006). Economic freedom and development: new calculations and interpretations. *Cato J.*, 26, 511.
- WEF (World Economic Forum) (2020), The Global Competitiveness Report 2020, http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf, Erişim Tarihi: 26.07.2021, s.9
- WEF (World Economic Forum) (2016), The Global Competitiveness Report 2016-2017, http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf, Erişim Tarihi: 09.08.2021
- Williamson, O. E. (1973). Markets and hierarchies: some elementary considerations. *The American economic review*, 63(2), 316-325.
- Williamson, O. E. (1985). Reflections on the new institutional economics. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 187-195. <http://www.jstor.org/stable/40750794>
- Williamson, O. E. (2000). The new institutional economics: taking stock, looking ahead. *Journal of economic literature*, 38(3), 595-613.
- Wooldridge, J. M. (2015). Introductory econometrics: A modern approach. Cengage learning.
- Yazıcı, A. M. (t.y). Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikasının Gelişimi ve Türkiye nin Avrupa Birliği Sosyal Politikasına Uyumu. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (44).
- Yıldırım, A., & Gökalp, M. F. (2016). Gelişmiş ülkelerde kurumsal yapı ve uluslararası rekabet gücü ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 1-34.
- Yıldırım, K., Mercan, M., & Kostakoğlu, S. F. (2013). Satın alma gücü paritesinin geçerliliğinin test edilmesi: zaman serisi ve panel veri analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 75-96.
- Yıldırım, S. (2009). *Kurumsal İktisat Bağlamında Ülkeler Arası Büyüme Farklılıklarının Panel Veri Analizi*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yıldırım, S. (2010). Kurumların dinamik yapısının ekonomik büyüme üzerine etkisinin analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 111-126.
- Zormelo, D. (1995). Regional Integration in Latin America: Is MERCOSUR a New Approach?. London: Overseas Development Institute.

EKLER

EK-1: Tanımlayıcı Test İstatistikleri Model (1)

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std.Sapma	Min	Max
compindex	851	68.63982	16.07426	18.27	100
eduindex	851	0.775926	0.1221859	0.358	0.943
fixcapital	849	22.93478	4.877443	11.07356	44.51876
pop	851	171.7168	75.29636	1	324
moneyfree	851	79.41927	9.629663	0	94.3
tradefree	851	78.97803	10.61064	13.2	92.4
finfree	851	65.29965	17.0466	20	90
propright	851	72.12949	19.59427	20	96.1

EK-2: Tanımlayıcı Test İstatistikleri Model (2)

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std.Sapma	Min	Max
compindex	720	69.83304	15.39411	18.27	100
eduindex	720	0.7959778	0.112103	0.39	0.943
fixcapital	718	23.05293	5.067517	11.07356	44.51876
pop	720	0.7049444	0.6529448	-1.85	2.89
equaldist	720	0.8061778	0.2103569	0.249	0.985
equalaccess	718	0.8197312	0.1373394	0.29	0.985
polstab	720	0.434579	0.8443257	-2.374467	1.755193
regulatoryqua	720	1.055715	0.6834197	-0.795902	2.088636

EK-3: Sabit Etkiler Test Sonucu Model (1)

compindex	Katsayı	Std.Hata	z	P> z 	%95 Güven Aralığı	
eduindex	101.7121	6.883246	14.78	0.000*	88.20082	115.2233
fixcapital	0.551611 8	0.0875962	6.30	0.000*	0.3796679	0.7235558
pop	0.015104 4	0.006319	2.39	0.017	0.0027008	0.0275081
moneyfree	0.038755	0.0340422	1.14	0.255	- 0.0280668	0.1055769
tradefree	0.177829 2	0.0453148	3.92	0.000*	0.0888801	0.2667784
finfree	0.007716 9	0.0280728	0.27	0.783	- 0.0473876	0.0628214
propright	0.137615 8	0.0380889	3.61	0.000*	0.0628505	0.2123811
_cons	-53.06749	5.836054	-9.09	0.000*	-64.52317	-41.61181

R-sq	Within	0.4793	Betw een	0.6043	Overall	0.5640
F(7,805)	105.87	Prob > F	0.000 0*			
F(36, 805)	36.00	Prob > F	0.000 0*			
Hausman	Prob>chi2 = 0.0008					
Not: ***, **, * sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.						

EK-4: Sabit Etkiler Test Sonucu Model (2)

compindex	Katsayı	Std.Hata	t	P> t 	%95 Güven Aralığı	
eduindex	150.4433	7.16807	20.99	0.000 *	136.3687	164.5178
fixcapital	0.472876 8	0.091504 8	5.17	0.000 *	0.293206 2	0.652547 5
pop	- 0.182833 9	0.772003 3	-0.24	0.813	-1.698671	1.333003
equaldist	0.407782 4	7.857769	0.05	0.959	-15.02103	15.8366
equalaccess	16.08041	6.561117	2.45	0.015	3.197582	28.96323
polstab	- 0.238424 9	1.01156	-0.24	0.814	-2.224634	1.747785
regulatoryqua	10.02554	1.66551	6.02	0.000	6.755293	13.29579
_cons	-84.65647	10.97083	-7.72	0.000	-106.1978	-63.11513

R-sq	Within	0.4793	Between	0.604 3	Overall	0.5640
F(7,805)	105.87	Prob > F	0.0000*			
F(36, 805)	36.00	Prob > F	0.0000*			
Hausman	Prob>chi2 = 0.0000					
Not: ***, **, * sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir.						